

KRONIKA

KAZIMIERZ PIETKIEWICZ

WYSTAWY I KONKURSY SZTUKI LUDOWEJ MINISTERSTWA KULTURY I SZTUKI W R. 1950¹

Wystawy i konkursy sztuki ludowej organizowane w r. 1950 przez resort Kultury i Sztuki charakteryzują się tym, że rozszerza się ich zasięg na dalsze tereny kraju (Podlasie, Żywieckie, Podhale, Warmia i Mazury); twórczość ludowa wydobywana z zapomnienia przez to badawcze imprezy uzyskuje coraz wyraźniej nową funkcję społeczną i powiązanie ze spółdzielczością artystyczną. Wystawy i konkursy r. 1950 dowodzą, że w sztuce ludowej narastają obok dawnych nowe treści społeczne, będące wyrazem uświadomienia politycznego i społecznego twórców ludowych. Występuje coraz częściej, zwłaszcza w malarstwie, rzeźbie i wycinankach problematyka socjalistyczna. W r. 1950 ogółem zostało zorganizowanych 21 wystaw, 8 pokazów, Wystawy Objazdowe oraz 11 konkursów w różnych regionach Polski.

Wystawy dotarły ogółem do 36 miejscowości. Na wystawach i konkursach przyznano dla twórców ludowych 505 nagród różnej wysokości oraz szereg stypendiów na przygotowanie prac wystawowych.

1. Wystawa Objazdowa Sztuki i Rękodzieła

Wystawa obejmująca wszystkie najważniejsze i najbogatsze techniki ludowe różnych regionów kraju zgromadziła 255 eksponatów 28 wybitniejszych twórców ludowych.

Wystawa obsługiwana przez Centralne Biuro Wystaw Artystycznych była eksponowana w następujących miejscowościach:

1. Bydgoszcz — otwarcie 12. III. 1950 r.
2. Białystok — otwarcie 17. V. łącz. z pokazem białostockiej szt. lud.
3. Poznań — otwarcie 16. VI. łącz. z pokazem poznańskiej szt. lud.
4. Szczecin — otwarcie 9. VIII.
5. Koszalin — otwarcie 3. IX.
6. Olsztyn — otwarcie 3. XI.
7. Toruń — otwarcie 16. XII.

¹ Ze względu na to, że część wystaw została zaopatrzona w drukowane katalogi lub treść ich została omówiona w „Polskiej Sztuce Ludowej“, ograniczamy się do krótkiej charakterystyki i podajemy odsyłacze.

² Katalog Wystawy Objazdowej Sztuki i Rękodzieła Ludowego — M. K. i S., CBWA 1950 r. str. 16 oprac. K. Pietkiewicz i J. Stankiewiczowa.

2. Objazdowa wystawa sztuki i rękodzieła ludowego (II).

Wystawa powyższa, stanowiąca wariant wystawy Objazdowej typu I, różniła się zasadniczo od typu I jedynie rozmiarami, zawierała bowiem 130 eksponatów. Była ona przeznaczona dla górników i robotników Śląska. Obsłużyła następujące miejscowości:

1. Kłodzko — 30. VI. 1950 r.
2. Wałbrzych — 6. VII.
3. Stalinogród — 6. IX.
4. Bielsko — X.
5. Gliwice — XI.
6. Bytom — XII.

Dostosowany został do niej również odpowiedni katalog analogiczny do wystawy podanej wyżej.

3. Objazdowa wystawa terenowa okolicznościowa.

W związku ze świętem narodowym w dn. 22 lipca została przygotowana dla rolniczej spółdzielni produkcyjnej w Świniarach (woj. warszawskie) wystawa specjalna, w skład której weszły eksponaty sztuki ludowej, malarstwa, rzeźby, grafiki i fotografiki artystycznej. Specjalny, dobrany komplet w ogólnej ilości 200 eksponatów stanowił określoną całość, ilustrującą osiągnięcia twórców ludowych, artystów plastyków i fotografików.

Wystawa obsługiwana przez C. B. W. A. była eksponowana w Świniarach, Gąbinie i Łącku. Wzbudziła ona bardzo żywe zainteresowanie wśród młodzieży i robotników rolnych. Próba połączenia trzech rodzajów twórczości plastycznej w praktyce zdała całkowicie egzamin.

4. Terenowa wystawa objazdowa wycinanek ludowych.

Dla spopularyzowania wycinanek i wykazania ich możliwości zastosowania do dekoracji świetlic wystawa skierowana została do środowisk robotniczych w Pabianicach (14. V.—4. VI.) i Piotrkowie (18. IV.—26. IV.). W skład wystawy weszły wycinanki łowickie, rawskie, opoczyńskie, sieradzkie i kurpiowskie w ogólnej liczbie 380.

Wystawę organizował Wydział Kultury P. W. R. N. w Łodzi³.

5. Wystawa przemysłu ludowego i artystycznego w Łańcucie.

Wystawa została poprzedzona konkursem ceramiki i zdobnictwa ludowego, na który 93 autorów dostarczyło 446 prac z pow. łańcuckiego, jasielskiego, krośnieńskiego, rzeszowskiego, kolbuszowskiego. Konkurs rozstrzygnięty 16. VI. pozwolił na wyeliminowanie najlepszych wzorów dobrej ceramiki (miniatur) dla celów dekoracyjnych i użytkowych.

³ Katalog. Pokaz wycinanek ludowych, Łódź 1950.

Udzielono nagród 35 autorom, zakupiono 165 prac. Materiał konkursowy został wystawiony w okresie od dnia 18. VI.—28. VII. w Muzeum w Łańcucie.

6. Wystawa podlaskiej sztuki ludowej w Węgrowie.

Wystawa zorganizowana po raz pierwszy na tym terenie w celu wydobycia najbardziej wartościowych i charakterystycznych eksponatów plastycznego folkloru podlaskiego zgromadziła z 72 gromad powiatu węgrowskiego i sokólskiego 336 eksponatów, najczęściej dotychczas nieznanymi od 243 autorów. Nagrodzonych zostało 98 prac. Wystawa była połączona z występami śpiewaczo-tanecznymi zespołów regionalnych. Była to jedna z największych imprez tego rodzaju w Polsce Centralnej w r. 1950.

Wystawa była poprzedzona penetracją terenową, trwała od dnia 25. VI do 9. VII⁴.

7. Wystawa ludowych malowanek w Dąbrowie Tarnowskiej.

Wystawa otwarta 26. XI. zgromadziła ze znanego ośrodka polichromii ściennych i malowanek z Powiśla Dąbrowskiego, a głównie z Zalipia ponad 300 prac 47 malarek ludowych. Większość malowanek została wykonana na zamówienie dla celów świetlicowych. Malarki otrzymały nagrodę zbiorową w postaci biblioteczki marksistowskiej i dzieł literatury polskiej. Wystawa miała duże znaczenie popularyzacyjne dla świetlic i miejscowego społeczeństwa, które w większości nie wiedziało nawet o istnieniu ośrodka malarskiego na Powiślu. Na wystawie zilustrowana została również współpraca twórców ludowych z plastykami zawodowymi, w wyniku której to współpracownicy malarki ludowe wykonały udaną polichromię w sali dziecięcej na statku M/S „Batory”⁵.

8. Wystawa pokonkursowa „szmaciaków” mazurskich w Olsztynie.

Na podstawie badań penetracyjnych, materiałów muzealnych i literatury naukowej został ogłoszony w r. 1950 konkurs na wykonanie najlepszych „szmaciaków” dekoracyjnych mazurskich. Miał on za zadanie reaktywować zanikającą wyjątkowo piękną i praktyczną, ze względu na surowiec, technikę ludową i dać wzorce dla spójności artystycznej.

Wystawa zorganizowana w rezultacie tego konkursu zgromadziła 50 eksponatów współczesnych i szereg muzealnych. Nagrodzono 14 prac. Wystawa otwarta na zamku w Olsztynie 6. XII. wykazała, że istnieją w tym zakresie możliwości twórcze i produkcyjne, które mogą się pomyślnie roz-

⁴ Polska Sztuka Ludowa Nr 1—6, 1950, *Wystawa Sztuki i Przem. Lud. w Węgrowie*, Piotr Greniuk, str. 5, ilustr. 6.

⁵ Polska Sztuka Ludowa Nr 7—12, 1950. *Wystawa Sztuki Ludowej w Dąbrowie koło Tarnowa*, Zofia Reinfussowa. P. Szt. Lud. Nr 4—5, 1950. „Perspektywy rozwojowe współczesnej plastyki ludowej na tle współpracy artystów zawodowych z ludowymi”, Kazimierz Pietkiewicz.

wijać pod odpowiednim nadzorem artystycznym. W ten sposób powstała interesująca gałąź produkcji artystycznej, oparta na tradycji mazurskiej⁶.

9. Wystawa wycinanek, ceramiki i tkactwa w Kielcach.

Wystawa w Muzeum Kieleckim zorganizowana i otwarta 17. XII. była głównie wynikiem konkursu wycinanek opoczyńskich, który został rozstrzygnięty dnia 9. XII. Został on zorganizowany w celu przystosowania wycinanek do celów świetlicowych. Przyznano 43 nagrody. Poza materiałem konkursowym na wystawie pokazana została ceramika kielecka z Iłżą na czele oraz część tkactwa⁷.

10. Wystawa pokonkursowa wycinanek kurpiowskich w Ostrołęce.

W wyniku konkursu na najlepszą wycinankę kurpiowską, który został rozstrzygnięty w Ostrołęce 16. XII. została zorganizowana 17. XII. w Świelicy Zw. Zaw. wystawa prac. Jury stwierdziło wysoki poziom wycinanek i „kierców” oraz przyznało 55 nagród. Na ogólną ilość 700 dostarczonych wycinanek na wystawie zostało pokazanych 236. W konkursie i wystawie wzięło udział 55 autorów z pow. ostrołęckiego.

11. Wystawa wojewódzka pokonkursowa koronek i zdobnictwa śląskiego w Stalinogrodzie.

Konkurs koronek śląskich i zdobnictwa ludowego rozstrzygnięty dnia 29. XII. przyniósł nowe rozwiązania artystyczne i tematyczne w koronkarstwie śląskim. Koronkarki śląskie obok prac dawnego typu zastosowały w szydełkowym ornamencie koronkowym symbole walki o pokój i emblematy socjalistyczne, dały również szereg rozwiązań artystycznych w swej technice, mających zastosowanie użytkowe w życiu współczesnym. Komisja oceniająca podkreśliła wysoki poziom prac i przyznała szereg nagród. Wystawa zorganizowana w wyniku konkursu cieszyła się zasłużonym powodzeniem.

12. Pokonkursowa wystawa sztuki ludowej w Żywcu.

Konkurs haftów, ceramiki i zabawek żywieckich został zorganizowany po raz pierwszy w Żywieckiem w celu zebrania materiału z tego terenu i zbadania stanu twórczości ludowej. Dał on dobre wyniki i zgromadził około 200 prac. Przyznano za wybitniejsze prace 26 nagród. Wystawa zorganizowana w rezultacie konkursu i otwarta 30. XII. pokazała wznowiony bogaty haft żywiecki na tiulu, poszczególne części stroju i próby zastosowania tego haftu we współczesnej konfekcji. Poza haftem na wystawie wyróżniły się dobre w formie i technice zabawki ludowe oraz ceramika z Miłówki. Rzeźba i próby malarstwa na szkle wystawione na wystawie zwracały uwagę swym współczesnym ujęciem tematycznym.

⁶ P. Szt. Lud., Nr 4—5, 1951 „Szmakiaki mazurskie” — Kazimierz Pietkiewicz.

⁷ Polska Sztuka Ludowa, Nr 7—12, 1950. *Wycinanki opoczyńskie na Wystawie w Kielcach* — Jan A. Zaremba.

13. Pokaz sztuki ludowej w Augustowie.

Dnia 7. VI. po raz pierwszy po wojnie został zorganizowany pokaz sztuki ludowej w Augustowie. Na treść pokazu złożyły się wybrane eksponaty z konkursu białostockiej sztuki ludowej w Białymstoku. Konkurs rozstrzygnięty 11. V. zgromadził 208 prac 24 autorów. Przyznano 46 nagród. Do pokazu zakwalifikowano 178 eksponatów. Miał on dla Augustowa znaczenie społeczne i artystyczne, wpłynął pobudzająco na rozwój twórczości tego terenu.

14. Pokaz strojów ludowych w Sopocie.

W skład III Festiwalu Sztuk Plastycznych w Sopocie, który trwał kilka letnich miesięcy, został włączony również pokaz najbardziej znanych polskich strojów ludowych. Miał on znaczenie wzorcowe dla szerokich rzesz pracowników kulturalnych i świetlicowych. W skład pokazu weszły stroje używane jeszcze obecnie w terenie, jak i stroje o charakterze muzealnym. Pokaz miał charakter dydaktyczny. Zostały również pokazane meble kaszubskie, przystosowane do potrzeb świetlicowych, różne warianty pewnych części strojów oraz charakterystyczne techniki artystyczne dla każdego regionu, z którego strój pochodził⁸.

15. Pokaz zapasek ludowych w Piotrkowie.

Pokaz różnych typów i odmian zapasek z terenu z kilku powiatów wojew. łódzkiego, a w szczególności z piotrkowskiego został otwarty w Piotrkowie Trybunalskim od dn. 2. VII. do 16. VII. Był to największy dotychczasowy zbiór tej części odzieży ludowej pokazany na wystawie. Ogółem wystawiono 100 zapasek 82 wytwórczyni. Celem pokazu było wytypowanie najlepszych wzorów, upowszechnienie i przystosowanie zapasek do szerszego użytku⁹.

16. Pokaz sztuki ludowej w Wałczu.

W celu zebrania materiału od miejscowej ludności osiedlonej w powiecie wałeckim, został zorganizowany przez Rejonowy Referat Kultury i Sztuki P. P. R. N. pokaz twórczości ludowej tego terenu. Pokaz dał bardzo bogaty i różnorodny materiał. Na treść pokazu złożyły się stroje (lub części strojów) łowickie, kurpiowskie, opoczyńskie, kieleckie, krakowskie oraz ludności z terenów zabużańskich. Na Wystawie ponadto pokazane zostały hafty, tkaniny, wycinanki, ceramika, sprzęty, zabawki, ozdoby i rzeźba charakterystyczna dla odnośnych grup regionalnych, które na tym terenie osiadły. Na pokaz dostarczyło 52 wytwórców 160 eksponatów. Przyznano 13 nagród¹⁰.

⁸ III Festiwal Plastyki — Katalog — Sopot 1950, *Wystawa Polskich Strojów Ludowych* — Zofia Czasznicka.

⁹ Polska Szt. Lud., Nr 1—6, 1950, *Pokaz zapasek ludowej w Piotrkowie Trybunalskim* — Blanka Kaczorowska.

¹⁰ Katalog. Pokaz Sztuki Ludowej powiatu wałeckiego w Wałczu — maj 1950, str. 8.

17. Pokaz ceramiki ludowej w Kraśniku.

Pokaz miał charakter miejscowego przeglądu prac ceramików ludowych głównie z Łążka Ordynackiego i Urzędowa. Otwarty dnia 28. VI. zareprezentował 172 eksponaty 7 garncarzy. Przyznano 7 nagród garncarzom i 5 nagród kobietom, które trudnią się zdobieniem ceramiki. Pokaz miał na celu wyselekcjonowanie wzorców ceramiki dla zorganizowania wytwórczości.

18. Pokaz pokonkursowy wycinanek w Rawie Mazowieckiej.

Pokaz został zorganizowany w rezultacie konkursu na wycinanki ludowe, który rozstrzygnięto 8. XII. W konkursie wzięło udział 40 autorek, z których 33 zostały nagrodzone. Pokaz dał możliwość zaznajomienia się z różnymi odmianami wycinanek powiatu rawskiego i pozwolił na wybór odpowiedniego materiału dla dekoracji świetlic.

19. Pokazy okolicznościowe.

Ponadto zorganizowane zostały następujące pokazy okolicznościowe:

13. VIII. — Pokaz koronek śląskich w Koniakowie z okazji wizyty Ministra Kultury i Sztuki w ośrodku tamtejszej twórczości ludowej.
2. Pokaz kolekcji eksponatów sztuki ludowej na Targach Poznańskich.
3. Pokaz uliczny w Alejach Ujazdowskich i Mariensztacie w Warszawie w czasie Tygodnia Książki i Prasy.

20. Konkurs na druki na tkaninach.

W Wyższej Szkole Sztuk Plastycznych w Sopocie dla Wydziału tkactwa (druków) został ogłoszony konkurs na opracowanie projektów druków na tkaninach o motywach ludowych. Jako podstawa do opracowania projektów dla słuchaczy tamtejszej szkoły zostały dostarczone ze zbiorów Ministerstwa Kultury i Sztuki malowanki ludowe z Żalipia Dąbrowskiego. 13 uczniów zgłosiło 17 prac. Przyznano 10 nagród. Konkurs dał dobre wyniki i wykazał, że umiejętne wykorzystanie sztuki ludowej przez projektantów plastyków dać może nowy typ dekoracyjnej tkaniny polskiej (druk). Nagrodzone prace zostały wykonane w materiale w warsztatach szkoły, a następnie w Warszawie na specjalnej naradzie artystycznej poddane pod dyskusję.

21. Konkurs pamiątkarstwa regionalnego na Wybrzeżu.

W celu stworzenia odpowiedniego typu pamiątek został zorganizowany dla twórców ludowych i rzemieślników Wybrzeża Gdańskiego konkurs na regionalne pamiątkarstwo.

Rozstrzygnięty konkurs w dniu 3. IV. dostarczył dużo materiału, pomimo że nie wszystkie techniki zostały obsłane dostatecznie. Na 291 prac nadesłanych zakwalifikowano 77, z czego nagrodzono 68.

Z technik ludowych były reprezentowane głównie hafty kaszubskie i ceramika.

WYSTAWY I KONKURSY SZTUKI LUDOWEJ MINISTERSTWA KULTURY I SZTUKI W R. 1951

W r. 1951 zorganizowane zostało około 30 wystaw i konkursów terenowych. Z okazji tych imprez w szeregu miejscowości (Kadzidło, Kielce, Zakopane, Lublin) odbyły się narady produkcyjno-artystyczne. Narady takie przeprowadzone przy pomocy artystów zawodowych wpłynęły wybitnie na podniesienie poziomu artystycznego twórczości, która czasem przez schematyczne podchodzenie do człowieka-twórcy ulegała pewnym wypaczeniom. Poza znaczeniem artystycznym, konkursy, wystawy i narady miały znaczenie społeczne i polityczno-wychowawcze.

Szczególne znaczenie miał konkurs i wystawa na Podhalu. Konkurs ukazał w nowym bogatym świetle hafciarstwo podhalańskie.

Dwie wystawy na Mazowszu w Sannikach i Kołbieli miały charakter odkrywczy.

W r. 1951 w większym stopniu niż dotychczas przejawiał się udział twórców ludowych w bardziej trudnych i odpowiedzialnych pracach artystycznych. Zespoły złożone z plastyków zawodowych i ludowych opracowały na kursie Instytutu Wzornictwa Przemysłowego projekty druków na tkaninach, które są już dziś realizowane w przemyśle.

Ważnym wydarzeniem na odcinku twórczości ludowej była konferencja etnografów, historyków sztuki, artystów plastyków i działaczy kulturalnych w Jadwisinie. Konferencja ta stwierdziła, że powinno nastąpić mocne powiązanie prac naukowo-badawczych nad twórczością ludową z żywym procesem rozwoju sztuki polskiej, zmierzającej do realizmu socjalistycznego oraz działalnością produkcyjną w dziedzinie rzemiosła, przemysłu artystycznego i wzornictwa.

W zakresie spraw związanych z rozwojem i kształtowaniem współczesnej twórczości ludowej uznano metody wiązania plastyki ludowej z produkcją rękodzielniczą i fabryczną za słuszne. Zalecono stosowanie szerszej współpracy artysty zawodowego z ludowym. W opracowanych tezach podkreślona została słuszność dotychczasowych metod pracy i niezbędność opieki państwa nad twórczością ludową.

1. Wystawa sztuki podhalańskiej.

Wystawa sztuki podhalańskiej otwarta dnia 8. IV 1951 r. w Zakopanem była wynikiem konkursu na haft i rzeźbę, który został rozstrzygnięty 21. II 1952 r. W rezultacie badań terenowych i akcji stypendialnej, na konkurs nadesłano około 100 prac. W zakresie hafciarstwa konkurs przyniósł wyniki, jakich dotychczas nie osiągnęły badania naukowe. W przygotowaniu konkursu brał udział zespół pracowników Muzeum Tatrzańkiego. Komisja przyznała ogółem 31 nagród różnej wysokości.

Wystawa poza pracami konkursowymi (haft, rzeźba) została uzupełniona eksponatami muzealnymi i współczesnym malarstwem na szkle. Poprzez konkurs i wystawę, która została przewieziona do Nowego Targu i Czorz-

szyna oraz zsynchronizowana z uroczystymi obchodami ku czci Kostki Napierskiego na Podhalu — osiągnięto poważne cele artystyczne i społeczne¹.

2. Wystawa powiatowa w Lubartowie.

Wystawa w Lubartowie otwarta dnia 7. VII. zgromadziła 150 eksponatów rękodzieła ludowego z okolicznych wsi. Nagrodzono 20 prac z zakresu tkactwa, ceramiki, wycinanek i pisanek. W organizacji wystawy wzięło udział Polskie Towarzystwo Ludoznawcze w Lublinie².

3. Wystawa przemysłu ludowego i artystycznego w Olsztynie.

Wystawa zorganizowana przez tamtejszy Wydział Kultury, Muzeum i C. P. L. i A. zaprezentowała szeroki wachlarz tkactwa mazurskiego, które dzięki opiece państwa z roku na rok uzyskuje wyższy poziom artystyczny. Komisja dokonała przeglądu i wydała ocenę pozytywną. Przyznano 16 nagród wybitniejszym tkaczkom mazurskim.

4. Wystawa sztuki ludowej w Krakowie.

Otwarta dnia 16. IX. w Pałacu Sztuki w Krakowie była jedną z największych wystaw tego typu na tym terenie. W skład jej weszły Wystawa Objazdowa Sztuki i Rękodzieła Ludowego (I), materiał pokonkursowy z roku ubiegłego z Podhala, Żywca i Żalipia, eksponaty CPLiA. oraz Muzeum Etnograficznego w Krakowie.

Sztuka ludowa wojew. krakowskiego była pokazana na tle sztuki ludowej ogólnopolskiej³.

5. Wystawa pokonkursowa w Kolnie i Łomży.

Wystawa zorganizowana w rezultacie regionalnego konkursu na tkactwo, stroje, haft i ceramikę była pierwszą imprezą w tym terenie. Twórcy ludowi dostarczyli 50 eksponatów. Nagrodzono 17 autorów. Prace konkursowe były wystawione 20. IX. w Kolnie, a następnie w Łomży.

6. Wystawa pokonkursowa w Augustowie i Suwałkach⁴.

Konkurs tkactwa ludowego, ceramiki i zdobnictwa w Augustowie, rozstrzygnięty w dniu 22. IX. dostarczył przykłady mało spotykanej i już za-

¹ Katalog. Wystawa sztuki podhalańskiej — Edyta Starkówna i Mieczysław Bieszczanin — Zakopane, kwiecień 1951, str. 16 ilustr. 10. P. Sz. Lud. Nr 3 1951, Z wystawy sztuki ludowej w Zakopanem — R. Reinfuss.

² P. Szt. Lud. Nr 6, 1951, Z wystawy sztuki ludowej w Lublinie — Eleonora Janikowska.

³ Katalog — Wyst. Szt. i Rękodzieła Lud. — wrzesień—październik 1951, Kraków, Mieczysław Bieszczanin i Roman Reinfuss, str. 16 ilustr. 8. P. Szt. Lud. Nr 1 1952. Wyst. Szt. i Rękodz. Lud. w Krakowie, Helena Blumówna.

⁴ P. Szt. Lud. Nr 1951. Pokonkursowe wystawy szt. lud. w Augustowie i Kolnie, Roman Reinfuss.

nikającej techniki tkackiej splotów wybieranych oraz sporo dywanów dwuosnowowych i pasiaków. Dostarczono 150 eksponatów z pow. augustowskiego i suwalskiego. Jury przyznało 22 nagrody. Wystawa otwarta 23. IX. w Augustowie została przewieziona do Suwałk, gdzie uzupełniona zbiorami miejscowymi była czynna od 5. X.

7. Wystawa sztuki ludowej w Łukowie.

Wystawa sztuki ludowej pow. łukowskiego zgromadziła 220 eksponatów 18 autorów z zakresu tkactwa i ceramiki. Otwarta dnia 14. X. przyniosła dużo bogatego materiału. Przynano 20 nagród⁵.

8. Wystawa sztuki ludowej w Lublinie.

Wojewódzka Wystawa w Lublinie otwarta 14. XII. zaprezentowała materiał z uprzednich konkursów i dorobek ostatnich lat pracy twórców ludowych. Na wystawę złożyły się głównie: ceramika lubelska z różnych ośrodków, tkactwo i stroje⁶.

9. Pokonkursowa wystawa sztuki ludowej w Nowym Sączu.

Konkurs rozstrzygnięty w Nowym Sączu 27. XI. zgromadził około 200 eksponatów z okolic Sądecczyzny.

Na wystawę wyselekcjonowano 155 eksponatów z dziedziny haftu, strojów, rzeźby i malarstwa na szkle. Szczególnie interesujące było współczesne malarstwo na szkle, ukazujące współczesną problematykę. Jury przyznało 12 nagród. Wystawa była otwarta 17. XII. i została zaopatrzona w wyczerpujący katalog⁷.

10. Wystawa śląskiej sztuki ludowej w Stalino-grodzie.

Wystawa została poprzedzona konkursem, który dzięki akcji stypendialnej dał dobre wyniki zwłaszcza w zakresie tkactwa. Nieznane dotąd szerokiemu ogółowi tkactwo z okolic Zawiercia i Katowic zdobyło sukces artystyczny. Na konkurs dostarczono około 100 eksponatów 25 twórców. Jury przyznało 12 nagród⁸.

11. Wystawa przemysłu ludowego i artystycznego w Łańcucie.

Wystawa otwarta 28. VI. w Rzeszowie zawierała skromny komplet ceramiki i tkactwa tego terenu. Nagrodzono 12 prac. Wystawa była eksponowana w Ognisku Kultury Plastycznej.

⁵ P. Szt. Lud. Nr 1, 1952. Z wystawy pokonkursowej w Łukowie, R. Reinfuss,

⁶ P. Szt. Lud. Nr 2, 1952. Wyst. sztuki lud. woj. lubelskiego, Zofia Reinfuss.

⁷ Katalog. Wystawa sztuki lud. Sądecczyzny — N. Sącz grudzień 1951, Mieczysław Bleszczanin i Roman Reinfuss, str. 16, ilust. 8.

⁸ P. Szt. Lud. Nr 2, 1952. Sprawozdanie z wyst. szt. lud. pow. nowosądeckiego, Ileanora Janikowska.

⁹ P. Szt. Lud. Nr 2. Wystawa Szt. Lud. w Katowicach, Maria Zywińska.

12. Wystawa sztuki ludowej w Kołbieli.

Wystawa w Kołbieli (pow. Mińsk Mazowiecki) otwarta 29. VII. miała zasadnicze znaczenie badawcze. Przyniosła ona dużo cennego materiału z najbliższych okolic Warszawy. Na wystawę złożyły się tkaniny, wycinanki ludowe, hafty, pisanki, ceramika i stroje. Udział wzięło 98 osób, dostarczając 322 eksponaty. Za najlepsze prace przyznano 56 nagród⁹.

13. Wystawa sztuki ludowej w Sannikach.

Wystawa w Sannikach pow. Gostynin na terenie Mazowsza Płockiego miała specjalne znaczenie kulturalne. Dobra ekspozycja tej wystawy posłużyła jako przykład urządzenia przejrzystej i estetycznej wystawy w skromnych warunkach lokalowych. Uczestniczyło w Wystawie 63 wystawiających z 17 gromad, dostarczając 184 eksponaty z zakresu tkactwa, stroju, sprzętów i specjalnego typu wycinanek. W dniu otwarcia 18. IX. bogaty program uroczystości urozmaicony był występem zespołu dziecięcego z Płocka i solistów z Warszawy. Utalentowanym twórcom ludowym zostały przyznane liczne nagrody. Wieś na czas uroczystości została zradiofonizowana. Wystawa miała charakter odkrywczy i dlatego pożałowania godny jest fakt, że nie została szczegółowo zarejestrowana.

14. Konkurs i wystawa ceramiki kieleckiej.

W rezultacie uprzednio przeprowadzonych narad artystycznych w warsztatach ceramicznych w Denkowie, Iłży i Kątach został zorganizowany konkurs specjalny dla ceramików województwa kieleckiego. Konkurs ten rozstrzygnięty 12. VI. w Kielcach ujawnił wzrost poziomu artystycznego ceramiki ludowej. Z 9 ośrodków ceramicznych dostarczyło 34 garncarzy około 1 000 prac. Jury przyznało ponad 20 nagród. Wybrane prace zostały w miesiącu grudniu wystawione w Muzeum Świętokrzyskim¹⁰.

15. Konkurs na wycinankę sieradzką.

Próbny konkurs na wycinankę sieradzką przyniósł skromne rezultaty ze względu na to, że ta gałąź sztuki w okolicach Sieradza w ostatnich latach uległa zapomnieniu. Konkurs pozwolił jednak na zarejestrowanie 20 wycinanek. Na konkurs zostało dostarczonych 197 prac. Zorganizowany pokaz prac w Muzeum Sieradzkim i rozdane nagrody przyczynią się niechybnie do rozwoju wycinanki sieradzkiej¹¹.

16. Konkurs pamiątkarstwa w Gdańsku.

Konkurs pamiątkarski, rozstrzygnięty w Gdańsku 7. XII. był dalszą próbą opracowania dobrych pamiątek z Wybrzeża. Ciekawym przejawem inicjatywy było wykorzystanie zwykłych kości zwierzęcych do wyrobu ga-

⁹ P. Szt. Lud. Nr 6 1951, Wystawa Sztuki Ludowej w Kołbieli — Blanka Kaczorowska.

¹⁰ P. Szt. Lud. Nr 4—5, 1951. IV Konkurs ceramiki ludowej, Roman Reinfuss.

¹¹ P. Szt. Lud. Nr 1, 1952. Z wycinanek ludowych w Sieradzu — Zofia Reinfussowa.

lanterii. Dla zachęcenia uczestników do dalszych prac próbnych w zakresie pamiętkarstwa, Jury przyznało kilka wyróżnień za lepsze prace i sugerowało ogłoszenie nowego konkursu ze sprecyzowanymi zadaniami dla artystów zawodowych, amatorów i twórców ludowych. Przyznano 4 równorzędne wyróżnienia dla twórców ludowych z ceramiką, haft i plecionki z korzenia.

17. Konkurs Polskiego Czerwonego Krzyża.

Konkurs ogłoszony przez P. C. K. w porozumieniu z Ministerstwem Kultury i Sztuki dla niektórych ośrodków twórczych (Łowickie, Zalipie, Opoczno, Podhale) postawił zadanie przed twórcami ludowymi spopularyzowania higieny i ochrony zdrowia na wsi. Na to zadanie społeczne twórcy ludowi odpowiedzieli interesującym rozwiązaniem zarówno w zakresie malarstwa na papierze, szkłe, jak i w zakresie wycinankarstwa. Szereg twórców potraktowało to zagadnienie bardziej szeroko i poważnie, widząc możliwości podniesienia zdrowotności na wsi w przebudowie gospodarczej wsi. Dużo pomysłowości wykazała młodzież podhalańska w malarstwie na szkłe. Na konkursie, który został rozstrzygnięty 11. XII. w Warszawie, przyznano 27 nagród w tym 3 nagrody zespołowe — apteczki¹².

18. Konkurs ceramiczny w Łodzi.

Konkurs ogłoszony dla ośrodków ceramicznych województwa łódzkiego zgromadził 216 prac garncarzy. Poza znaczeniem artystycznym miał on poważne znaczenie dydaktyczne. W wyniku bowiem konkursu została zorganizowana narada artystyczna artystów plastyków, a następnie twórców ludowych. Na naradzie zostały omówione sprawy natury artystycznej i ekonomicznej¹³.

19. Konkurs na zdobienie izb mieszkalnych w pow. rawskim.

W trzech gminach pow. rawskiego został zorganizowany konkurs na estetyczne zdobienie izb mieszkalnych wycinankami. Konkurs pozwolił na zorientowanie się, jaki rodzaj wycinanek ludowych jest uprawiany w poszczególnych wsiach, a jednocześnie wpłynął dodatnio na estetykę wnętrza wiejskiego. 24 wnętrza mieszkalne otrzymały nagrody za właściwe rozwiązanie dekoracyjne.

20. Kursy techniki malowania na szkłe.

W kilku miejscowościach Podhala (Szlembark, Maniowy, Dębno, Łącko) pod kierunkiem Heleny Roj-Kozłowskiej zostały przeprowadzone krótkoterminowe kursy zaznajamiające młodzież góralską z techniką malowania na

¹² P. Szt. Lud. Nr 2, 1952. *Spoleczna rola artysty ludowego* — Kazimierz Pietkiewicz.

¹³ P. Szt. Lud. Nr 3, 1952. *Konkurs i wystawa ceramiki ludowej wojew. łódzkiego* — Chwalisław Zieliński.

szkłe, znaną swego czasu na terenie Podhala i Śląska. Kursy te wzbudziły zainteresowanie artystyczne i miały doniosłe znaczenie kulturalno-społeczne¹⁴.

21. Wystawy polskiej sztuki ludowej zagranicą w r. 1950—1951.

Wystawa Polskiej Sztuki Ludowej zagranicą była eksponowana: na Węgrzech — w Budapeszcie, w Austrii — w Wiedniu, w Danii — w Kopenhadze, w Szwecji — w Sztokholmie, w Finlandii — w Helsinkach.

WYSTAWY I KONKURSY SZTUKI LUDOWEJ W R. 1952

Przez liczne konkursy i wystawy regionalne, nagrody, zakupy i stypendia w roku 1952 rozszerzał się zasięg opieki nad ludową twórczością plastyczną. W celu stworzenia społecznej płaszczyzny oddziaływania na twórczość ludową i twórców, wysiłki były skierowane na powiązanie twórczości ludowej z ruchem świetlicowym. Przez wprowadzenie sztuki ludowej do świetlic zostało rozszerzone zastosowanie sztuki ludowej.

W różnych częściach kraju zostały zorganizowane następujące wystawy i konkursy:

1. Wystawa ceramiki województwa łódzkiego.

Dnia 13 I. 1952 r. została otwarta w Ośrodku Propagandy Sztuki w Łodzi wystawa pokonkursowych prac ceramicznych twórców ludowych województwa łódzkiego (patrz konkurs w r. 1951).

Wystawa uzupełniona planszami dydaktycznymi wyjaśniała zwiedzającym etapy pracy garncarzy. Mapa ośrodków informowała o zasięgach garncarstwa w województwie łódzkim. W czasie wystawy została zwołana narada artystyczna garncarzy przy udziale zainteresowanych instytucji i Związku Polskich Artystów Plastyków. Na naradzie zostały z ceramikami omówione sprawy produkcyjne i artystyczne, ustalono formy współpracy pomiędzy czynnikami kulturalnymi i gospodarczymi. Wystawa pomimo ograniczonej tematyki miała wielkie powodzenie u zwiedzających.

2. Konkurs haftów sieradzkich.

Konkurs kolorowych haftów ludowych, wykonywanych na zapaskach kobiecych w Sieradzkim wykazał, że na terenie tamtejszym haft ludowy jest pochodzenia późniejszego. Otwarty pokaz w Muzeum Sieradzkim 24 lutego był ilustracją inwencji twórczej artystek ludowych, które zapożyczając techniki i motywy z kultury miejskiej umiały nadać własny wyraz swym pracom. Na wystawie wystawiono 44 eksponaty 32 uczestników.

¹⁴ Polska Sztuka Ludowa Nr 2, 1951. *Kursy malowania na szkłe* — Roman Reinfuss.

Ponieważ ustalono, że ludowy haft sieradzki znajduje się niejako w okresie kształtowania własnego wyrazu, nie zalecono zastosowania go w wytwórczości¹.

3. Objazdowa wystawa sztuki ludowej.

W miesiącu lipcu została przygotowana przez Centralne Biuro Wystaw Artystycznych wystawa objazdowa sztuki ludowej specjalnego charakteru. Wystawa ta odróżniała się od dotychczasowych wystaw objazdowych tym, że była próbą głębszego wyjaśnienia twórczości ludowej jako pewnego zjawiska kulturalnego, próbą pokazania pewnych problemów i dróg rozwojowych sztuki ludowej w Polsce.

Przy pomocy wybranych przykładów sztuki ludowej i odpowiednich plansz fotograficznych i graficznych wystawa wskazała na momenty włączania się twórczości ludowej w nurt ogólnonarodowej kultury (związek ze szkolnictwem art., „Mazowsze“, udział malarek w pracach na „Batorym“ i we wzornictwie przemysłowym itp.), na momenty przelastaczenia się sztuki chłopskiej w sztukę robotniczo-chłopską, na jej nową funkcję społeczną.

W wystawie tej po raz pierwszy pokazane zostały powiązania twórczości ludowej z największymi postępowymi naszymi osiągnięciami w przeszłości w zakresie literatury, muzyki i plastyki (Mickiewicz, Moniuszko, Chopin, Chelmoński). Z całą świadomością na wystawie wyeksponowany został twórca współczesny jako człowiek tworzący nowe wartości artystyczne. Na wystawie pokazano szereg portretów przodujących artystów ludowych w różnych technikach.

Specjalny dział został poświęcony zagadnieniom opieki, kształtowania i upowszechnienia twórczości ludowej w Polsce Ludowej (badania naukowe, wydawnictwa, wystawy, konkursy, kursy itp.).

Wystawa otrzymała odpowiednią oprawę plastyczną, przystosowaną do celów objazdowych. Podzielona na kilka działów powiązanych ze sobą, ilustrujących pewne zagadnienia, stanowiła określoną całość problemową. W skład wystawy weszło 136 eksponatów i około 50 fotosów i plansz. Wystawa była eksponowana w czasie Złotu Młodych Przodowników Budowniczych Polski Ludowej w Warszawie w Gmachu „Zachęty“, na Festiwalu Sztuk Plastycznych w Sopocie, w czasie Ogólnopolskiej Narady Pracowników Sztuki i Kultury w Szczecinie a w końcu roku we Wrocławiu.

4. Konkurs na dekorację świetlicy regionalnej.

W celu podniesienia poziomu dekoracji świetlic, nadania im charakteru regionalnego i powiązania plastyki ludowej ze świetlicami wiejskimi — został ogłoszony w pow. łowickim, sieradzkim i brzezińskim konkurs na stałą regionalną dekorację.

Konkurs ten przeprowadzony w pierwszym etapie w przeciągu dwóch ostatnich kwartałów roku 1952 przyniósł dużo doświadczeń zarówno dla instruktorów jak i aktywu świetlicowego. Ze względu na charakter próbny

¹ Polska Sztuka Ludowa Nr 3, 1952. Pokonkursowy pokaz haftów sieradzkich — Janina Stankiewiczowa.

konkurs nie dał spodziewanych wyników. W wyniku kontroli i analizy, wytypowane zostały 3 świetlice tj. w Rzeczycy, Bocheniu i Czerniewie jako wyróżniające się. Przy dekoracji świetlic zostało zastosowane tkactwo ludowe, wycinanki, ceramika oraz częściowo sprzętarstwo.

Podobne prace doświadczalne zostały przeprowadzone w województwie olsztyńskim.

5. Pokazy pokonkursowe w Łowiczu, Inowłodzu i Sieradzu.

W związku z akcją dekoracji świetlic — konkursy w Łowiczu, Inowłodzu i Sieradzu na wycinanki ludowe i zdobnictwo z papieru — miały dostarczyć odpowiednio opracowanego materiału dekoracyjnego.

W Łowiczu zakwalifikowano do pokazu 52 prace 15 autorek. Konkurs w Inowłodzu, zakończony pokazem prac w tamtejszym przedszkolu zgromadził 160 eksponatów z zakresu wycinankarstwa i zdobnictwa ludowego. Na szerszą skalę został zorganizowany konkurs i pokaz w Sieradzu. Poza wycinankami na konkurs bowiem został zebrany materiał z zakresu tkactwa i ceramiki. Ogólna liczba eksponatów wyniosła 258 pozycji. W konkursie wzięło udział 28 uczestników.

Dzięki pomocy fachowej personelu Muzeum Sieradzkiego, bardziej okazałe wypadł również pokaz, który był licznie odwiedzany przez wycieczki.

6. Wystawa sztuki ludowej w Bielsku Podlaskim.

Wystawa w Bielsku Podlaskim z terenu pow. Wysokie Maz. i Bielska Podlaskiego zawierała 130 eksponatów 40 wystawiających twórców.

Stosunkowo dość liczne eksponaty tkactwa z niewielkiej liczby gromad tych powiatów, niewątpliwie świadczą o żywotności regionu i bogactwie różnorodnych odmian i typów technik tkackich. Wystawa wykazała, że teren ten jest wyjątkowo bogaty zwłaszcza w zakresie wielonicielnicowego i dwuosnowowego tkactwa i pokrewny kulturze tkackiej pow. węgrowskiego i sokołowskiego.

Wystawa była eksponowana od 10 września do 30 września w Bielsku, a następnie w październiku w Wysokim Mazowieckim.

7. Wystawa sztuki ludowej w Łańcucie.

Wystawa otwarta 17 czerwca w Ośrodku Muzealnym w Łańcucie była przegłędem głównie produkcji bieżącej CPLiA z działów: tkactwa, ceramiki, koronkarstwa i koszykarstwa. Do ekspozycji wystawy zużytkowano 488 eksponatów. Wystawa została uzupełniona strojami ludowymi autentycznymi i wykonanymi z materiałów zastępczych dla potrzeb świetlicowych. Specjalny dział został poświęcony bogatej ceramice rzeszowskiej, spośród której wyróżniała się ceramika Zalesia. Rzeźbiarstwo ludowe reprezentowała Rozalia Kuźniarowa ze wsi Wysoka. Kuźniarowa dostarczyła 18 prac a aktualnej tematyce współczesnej. Jury przyznało szereg nagród².

² Polska Sztuka Lud. Nr 4—5. Wystawa przemysłu ludowego i artystycznego w Łańcucie — Janina Stankiewiczowa.

8. Konkurs tkactwa w Węgrowie.

Konkurs organizowany przez spółdzielnię CPLiA w Węgrowie miał za zadanie opracowanie wzorców w zakresie tkactwa w oparciu o miejscowe tradycje ludowe. Jury stwierdziło dobry poziom wytwórczości spółdzielni, nawiązującej do charakteru i kolorystyki tkactwa podlaskiego.

Poza pracami wykonanymi przez członkinie Spółdzielni, na pokazie pokonkursowym były wystawione również autentyczne, dotąd nigdzie nie wystawiane, podlaskie tkaniny ludowe i wycinanki. Przyznano twórcom ludowym 11 nagród. Specjalną nagrodę Ministerstwa Kultury i Sztuki otrzymała tkaczka dywanów dwuosnowowych — Dominika Bujnowska, która stworzyła kilka oryginalnych i nowych kompozycji tematycznych (np. „Las“, „Droga przez wieś“ i inne).

9. Wystawa objazdowa haftów wielkopolskich.

Wystawa Objazdowa haftów wielkopolskich została zorganizowana głównie w wyniku 11 krótkich kursów hafciarskich, przeprowadzonych w Jarocinie, Golinie, Pieruszcach, Pleszewie, Płowcach, Zdziechowicach, Szlachcinie, Nowym Mieście, Szamotułach i Liskowie przy uczestnictwie 150 osób, które wykonały w okresie 1 i pół roku 320 prac.

Kursy i wystawa miały na celu podtrzymanie i spopularyzowanie zachowanych tradycji hafciarskich w Wielkopolsce.

Na wystawie zostały zgromadzone hafty na tiulu i na płótnie. Hafty te służyły do ozdoby stroju ludowego i częściowo do innych potrzeb użytkowych (serwetki, komplety stołowe). Poza haftami na wystawie zostały pokazane rzeźby ludowe współczesne oraz plecione wyroby ze słomy.

Komisja Ocen ustaliła, że najlepszy poziom osiągnęły hafty, mające zastosowanie w strojach ludowych (czepce, kryziki), szczególnie na tiulu. Przyznano szereg indywidualnych nagród za haft i rzeźbę. Nagrody zespołowe otrzymały zespoły w Zdziechowicach, Płowcach i Szlachcinie oraz w Nowym Mieście i Pieruszcach.

Wystawa była eksponowana w wielu miejscowościach wojew. poznańskiego (Kalisz, Opatówek, Leszno, Gostyń, Ostrów, Rawicz, Krotoszyn, Czarnków, Gniezno, Września, Kościan, Turek, Swarzędz, Śrem itp.) i cieszyła się powodzeniem. Kursy i wystawę organizował Wydział Kultury P. W. R. N. w Poznaniu.

10. Wystawa objazdowa pływająca.

Staraniem Centralnego Zarządu Instytucji Sztuk Plastycznych, Wydziału Kultury P. W. R. N. warszawskiej, a w wykonaniu Muzeum Kultur Ludowych po raz pierwszy w Polsce została zorganizowana, na przystosowanej do tego celu barce, wystawa pływająca sztuki ludowej. Do wystawy została włączona sztuka ludowa głównie Kurpiowszczyzny, z okolic Kołbieli, Sannik, Wilanowa i innych regionów Mazowsza Centralnego. Wystawa była zaopatrzona we własne oświetlenie elektryczne, zradiofonizowana i urządzona estetycznie.

Została ona otwarta dla publiczności w miesiącu lipcu w Warszawie na Czerniakowie przy Parku Kultury, przejechała w dół Wisłą do Włocławka, zatrzymując się we wszystkich nadbrzeżnych osadach i miastach.

Obsługa kulturalno-oświatowa wygłosiła ponad 100 prelekcji. Ze względu na swą atrakcyjność, wystawa miała wyjątkowe powodzenie. Stała się ona dobrym i pożytecznym eksperymentem w zakresie nowego typu ekspozycji, która będzie miała szczególną wagę z chwilą uregulowania polskich rzek.

11. Wystawa Środkowego Powiśla w Puławach.

Wystawa sztuki ludowej otwarta w okresie od 4 do 18 września w Puławach zgromadziła z okolicznych wsi głównie tkactwo ludowe, części stroju i ceramikę. Komisja przyznała szereg nagród.

12. Konkurs ceramiki w Lubelskim.

W miesiącu lipcu został rozstrzygnięty w Lublinie konkurs ceramiczny, organizowany przez CPLiA i Wydział WRN w Lublinie dla ośrodka ceramicznego w Pawłowie i Łątku Ordynackim.

Ze względu na niedostateczne przygotowanie i z powodu braku dokładnie sprecyzowanych warunków — konkurs ten nie przyniósł dostatecznych wyników, a ceramika dostarczona na konkurs odznaczała się zbytym przedkładaniem elementów zdobniczych. Autorzy wysilili się raczej na efekty nie wnosząc nic nowego. Komisja Ocen przyznała kilka wyróżnień i dokonała zakupów.

13. Wystawa sztuki ludowej w Białej Podlaskiej.

Wystawa zorganizowana na tym terenie po raz pierwszy zgromadziła około 100 eksponatów 25 wykonawców głównie z zakresu tkactwa, strojów, rzeźby i ceramiki ludowej. Otwarta została 4 października w Powiatowym Domu Kultury. Oprócz wyżej wymienionych działów sztuki na wystawie zostały pokazane prace malarza ludowego (ilustracje „Chłopów“ Reymonta) oraz plecionki ludowe. Specjalnie wyróżniała się piękna w formie ceramika dymiona z Białej Podlaskiej.

Wystawa była zilustrowana odpowiednimi fotografiami. Jury przyznało kilkanaście nagród i zakupiło większość eksponatów wystawowych do zbiorów państwowych. Przy organizowaniu wystawy współdziałało Polskie Towarzystwo Ludoznawcze z Lublina.

14. Pokaz tkactwa ludowego w Muzeum Kieleckim.

W miesiącu grudniu w salach Muzeum została otwarta staraniem tamtejszego Wydziału Kultury wystawa tkactwa kieleckiego, głównie strojów, zapasek i tkanin dekoracyjnych. Ze zgromadzonych 160 eksponatów, wystawionych zostało 110. Ekspozycja estetyczna o charakterze dydaktycznym. Komisja ocen przyznała kilka nagród wybitniejszym tkaczom i dokonała zakupów do zbiorów państwowych.

15. Wystawa wojewódzka w Łodzi.

Dnia 21 grudnia 1952 r. została otwarta w Ośrodku Propagandy Sztuki w Łodzi wystawa sztuki ludowej województwa łódzkiego.

Na wystawę złożyły się ekspozyty z konkursów i wystaw terenowych z zakresu wycinanek ludowych, tkactwa, strojów i ceramiki.

Założeniem wystawy, obok pokazania osiągnięć artystycznych, było pobudzenie zainteresowań środowiska robotniczego łódzkiego do sztuki ludowej. Wystawa na szeregu planszach zilustrowała kierunki rozwojowe naszej twórczości ludowej, jej włączanie się w nurt ogólnonarodowej kultury. Na osobnych stoiskach zostały pokazane sposoby wykorzystania sztuki ludowej w świetlicy. Czynny był na wystawie również kiosk sprzedaży CPLiA.

Wszystkie ekspozyty wystawy posiadały wysoki poziom artystyczny, świadczący o stałym rozwoju sztuki ludowej województwa łódzkiego. Szczególnie dobrym poziomem odznaczały się wycinanki o treści współczesnej i tkactwo.

W czasie trwania wystawy odbyła się narada twórców ludowych, na której została poddana ocenie twórczość poszczególnych autorów i ekspozycja wystawy. W naradzie wzięli udział przedstawiciele Plastyków Zawodowych i Polskiego Tow. Ludoznawczego.

Wystawa miała wyjątkowe powodzenie tak, że pierwotny jej termin zamknięcia został na żądanie społeczne przedłużony o 2 tygodnie, tj. do dnia 15 lutego 1953 roku. Wystawę zwiedziło od 21 grudnia 1952 roku do 31 stycznia 1953 r. 30.000 osób.

16. Wystawa objazdowa sztuki i rękodzieła ludowego.

Dnia 14 sierpnia w Muzeum Regionalnym w Częstochowie została otwarta wystawa objazdowa sztuki i rękodzieła ludowego. Wystawa miała za zadanie zobrazowanie dorobku artystycznego ośrodków twórczości ludowej z terenu całego kraju w najbardziej typowych technikach i zademonstrowanie najbardziej właściwych prób przystosowania pewnych działów sztuki ludowej do użytku powszechnego. Uzupełniona planszami popularnych strojów ludowych wystawa odegrała rolę instruktywną dla ruchu świetlicowego. Na całość wystawy złożyło się 300 ekspozytów.

Pod koniec roku była ekspozowana w Raciborzu, a w roku 1953 przewidziana została na objazd okręgów przemysłowych Dolnego Śląska.

17. Wystawa okolicznościowa w Zalipiu Dąbrowskim.

Dnia 28 grudnia z okazji zelektryzowania Zalipia, znanego z tradycyjnych polichromii ściennych, odbyła się uroczystość otwarcia światła, połączona z wystawą malowanek i haftów Powiśla Dąbrowskiego oraz występem zespołów regionalnych.

W uroczystości wzięli udział przedstawiciele władz państwowych, instytucji społecznych i miejscowa ludność. Po uroczystościach i zwiedzeniu wystawy odbyło się zwiedzanie malowanych mieszkań tamtejszych malarek.

Zelektryfikowanie Zalipia było wybitnym dowodem troski Państwa Ludowego o rozwój twórczości ludowej.

Wystawa została zaopatrzona w ilustrowany katalog³.

18. Konkurs województwa stalinogrodzkiego.

W dniach od 26 do 30 listopada został zweryfikowany konkurs sztuki ludowej ogłoszony dla powiatu Będzin, Częstochowa, Kłobuck, Zawiercie i Cieszyn. Na konkurs ogółem ze wszystkich powiatów dostarczono 243 ekspozyty z zakresu tkactwa, strojów, koronkarstwa i zdobnictwa ludowego.

Konkurs wykazał, że tereny uprzemysłowione również są bogate w twórczość ludową, na którą należy zwrócić specjalną uwagę i która powinna być otoczona szczególną opieką.

Na konkursie wyróżniły się znane koronki cieszyńskie z okolic Konia-kowa, tkactwo z okolic Częstochowy i Zawiercia. Komisja ocen przyznała wybitniejszym twórcom 48 nagród, które przyczynią się do rozwoju sztuki ludowej.

19. Meble ludowe dla potrzeb świetlicowych.

W okresie od roku 1950 do 1952 zostały opracowane na podstawie najbardziej typowych elementów mebli ludowych — projekty mebli świetlicowych regionu kaszubskiego, podhalańskiego i kurpiowskiego.

Projekty zachowują istotne i charakterystyczne cechy mebli regionalnych, są jednak przystosowane do potrzeb i wymagań świetlicowych. Kilka próbnych egzemplarzy zostało już wykonanych przez państwowe przedsiębiorstwo „Desa“ przy współpracy meblarzy i rzeźbiarzy ludowych (Podhale, Kurpie).

20. Ogólnopolski konkurs dla wsi.

Dnia 11 XI. 1952 r. został ogłoszony przez Zarząd Główny Związku Samopomocy Chłopskiej w porozumieniu z Ministerstwem Kultury i Sztuki i organizacjami masowymi Ogólnopolski konkurs dla wsi pod hasłem — „Dziś i wczoraj wsi polskiej w samorodnej twórczości plastycznej chłopów“.

Celem konkursu jest skierowanie zainteresowań wiejskich artystów na tematykę, odzwierciedlającą przemiany społeczne, gospodarcze i kulturalne, popieranie twórczości ludowej, wyłowienie uzdolnionej młodzieży, zebranie materiału dokumentarnego. Pod względem tematycznym kurs obejmuje 4 działy. I — przemiany społeczne, gospodarcze i kulturalne na wsi po wyzwoleniu; II — wieś w ustroju kapitalistycznym; III — wieś w czasie wojny i okupacji hitlerowskiej; IV — tematyka dowolna. Konkurs dopuszcza wszystkie techniki artystyczne. Zakończenie konkursu przewidziane 31 października 1953 roku.

Kazimierz Pietkiewicz

³ Katalog. Wystawa regionalna Powiśla Dąbrowskiego — grudzień 1952 — Zalipie. Ilustr. 18.

WYCIĄG Z PROTOKOŁU XXV WALNEGO ZGROMADZENIA
POLSKIEGO TOWARZYSTWA LUDOZNAWCZEGO*

XXV Walne Zgromadzenie Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego odbyło się w dniach 15—17 czerwca 1950 r. w Poznaniu w Collegium Minus Uniwersytetu Poznańskiego i w Zakładzie Etnografii i Etnologii U. P.

Na zjazd przybyli: K. Adamska, W. Armon, J. Armonowa, K. Ajdukiewicz, S. Błaszczak, S. Barański, J. Burszta, G. Ciołek, E. Cichowski, T. Chodzidło, J. Czekanowski, A. Czekanowska, T. Dziekoński, K. Dobrowolski, S. Flizak, E. Frankowski, M. Frankowska, G. Frenklowa, J. Gajek, O. Gajkowska, L. Gajewski, W. Gajzlerowa, M. Gierowska, A. Glapa, W. Gosieniecki, J. Grocholski, J. Grabowska, T. Guttówna, W. Hejnosz, T. Henzel, L. Halban, S. Izdebska, M. Jastrzębska, J. Jastrzębski, J. Kamocki, R. Kaczmarczyk, J. Kleczkowska, A. Kowieńska, W. Kolago, B. Kopczyńska, K. Klęsk, S. Kujawiańska, H. Kuczyńska, H. Królikowska, A. Kutrzeba, J. Krajewska, J. Kucharska, H. Kryśka, Z. Malewska, B. Malinowski, J. Michalakówna, M. Modrzewska, S. Nosek, A. Nasz, J. Opatowicz, D. Osten-Sacken, A. Pawłowska, H. Pawłowska, K. Pietkiewicz, M. Polakiewicz, J. Przeworska, M. Prüfferowa, R. Reinfuss, D. Romańczyk, M. Sobieski, J. Sobieska, W. Sopoćko, B. Stelmachowska, S. Szczotka, M. Suboczowa, J. Świeży, M. Taško, A. Tajge, J. Tyszek, K. Wolski, T. Wróblewski, M. Ziemiłowicz, A. Zierhoffer, T. Zyglar, H. Zwolakiewicz, A. Żak.

Zjazd otworzył wiceprezes, prof. dr E. Frankowski witając gości i licznie przybyłych członków. Po otwarciu odczytał depesze nadesłane przez Ministra Kultury i Sztuki S. Dybowskiego, prezesa Polskiego Towarzystwa. Lud. — prof. Moszyńskiego, i innych.

W imieniu Uniwersytetu Poznańskiego powitał zjazd rektor, prof. Kazimierz Ajdukiewicz.

Z kolei odczytano i przyjęto w całości protokół z XXIV Walnego Zgromadzenia w Toruniu, po czym wiceprezes prof. L. Halban złożył sprawozdanie z działalności Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego za okres od czerwca 1949 r. do czerwca 1950 r. — skarbnik zaś, prof. dr M. Ziemiłowicz złożył sprawozdanie z gospodarki finansowej oraz przedstawił bilans za rok 1949. Po sprawozdaniach obu członków Zarządu odczytano protokół Komisji Rewizyjnej z dnia 8 marca 1950 r. i uchwalono wniosek o udzielenie Zarządowi absolutorium, po czym przystąpiono do sprawozdań oddziałów: poznańskiego, toruńskiego, krakowskiego, Mszany D., lubelskiego, niedawno założonego oddziału łódzkiego i śląskiego, oraz sprawozdań sekcji: poradnictwa, muzykologicznej i badania prawa ludowego. Nad wygłoszonymi sprawozdaniami wywiązała się dyskusja, w której zostały podniesione następujące zarzuty: w sprawie niepunktualnego przysyłania przez oddziały preliminarzy budżetowych, sprawozdań rocznych, i wyliczeń z udzielonych subwencji, w sprawie braku szczegółowych instrukcji odnośnie bibliografowania i indeksowania, w sprawie opóźnienia w druku 39 tomu „Ludu“.

* Z przyczyn od Redakcji *Ludu* niezależnych protokoły z XXV — XXVIII Wal. Zgr. zamieszczone są w terminie opóźnionym.

W tej ostatniej sprawie zarządzono powołanie specjalnej Komisji dla zbadania przyczyn i trudności powodujących opóźnienie prac wydawniczych Towarzystwa.

Po dyskusji nad wszystkimi sprawozdaniami Walne Zgromadzenie dokonało wyboru członków Zarządu na przeciąg trzech lat, tj. do 1953 r. W skład nowego Zarządu weszli: prof. K. Moszyński — prezes, prof. dr K. Dobrowolski, prof. dr L. Halban, prof. dr E. Frankowski — wiceprezesi, prof. dr J. Gajek — sekretarz generalny, dr R. Reinfuss — zastępca sekretarza, prof. dr M. Ziemiłowicz — skarbnik, oraz członkowie Zarządu: prof. dr K. Adamska, prof. dr B. Baranowski, nac. S. Brodziak, prof. dr J. S. Bystroń, dr M. Gładysz, prof. dr T. Henzel, prof. dr K. Koranyi, dr J. Krajewski, dr A. Kutrzebianka, mgr B. Kuźmich, dyr. J. Żoła-Manugiewicz, prof. dr S. Nosek, mgr K. Pietkiewicz, dr M. Prüfferowa, prof. M. Sobieski, dyr. J. Świeży, dr doc. T. Seweryn, mgr M. Soboczowa, prof. dr T. Szczurkiewicz, prof. L. Węgrzynowicz, mgr H. Zwolakiewicz, dyr. T. Zyglar. Komisja Rewizyjna: prof. dr L. Białkowski, prof. dr Z. Papierkowski, prof. dr Henryk Raabe, nac. J. Steliga, inż. H. Zamorowski.

Po wyborze Zarządu Walne Zgromadzenie uchwaliło następujące wnioski: o podwyższeniu składki członkowskiej do kwoty 1000 zł, z tym, że członkowie będą otrzymywali wszystkie wydawnictwa P. T. L.; o wysłaniu do wszystkich oddziałów bezpłatnego kompletu wydawnictw Towarzystwa; o powołaniu specjalnej Komisji dla opracowania też zjazdowych. Do komisji weszli: Adamska, Frankowski, Gajek, Kutrzebianka, Zyglar.

W drugim dniu zjazdu prof. Frankowski wygłosił referat pt. „Zadania i potrzeby etnografii polskiej“, te ostatnie ujął w następujących punktach: 1) związać etnografię polską z metodologią marksistowską, 2) rozwinąć krytykę i samokrytykę, 3) wydać szereg monografii etnograficznych, 4) podjąć badania etnograficzne w spółdzielniach produkcyjnych, 5) wyszkolić kadry badaczy terenowych i muzeologicznych, 6) wydać podręcznik etnografii ogólnej, 7) wydać podręcznik folkloru, oparty na wzorach ZSRR. Prelegent zaproponował założenie szeregu sekcji w ramach P. T. L. (kultury materialnej, folkloru, sztuki ludowej, przemysłu artystycznego, muzyki ludowej, antropologii, archeologii, kartografii, statystyki i przemysłu ludowego), oraz opracowanie i wydanie następujących atlasów: budownictwa ludowego, tańców ludowych, a także encyklopedii polskich ludowych instrumentów muzycznych.

Nad referatem odbyła się żywa dyskusja, w której dorzucono jeszcze szereg projektów: prof. Adamska wysunęła wniosek o stworzenie Instytutu Etnografii. Wniosek przyjęto i zatwierdzono w następującym brzmieniu: „XXV Walne Zgromadzenie P. T. L. zleca Zarządowi złożenie projektu na Kongres Nauki Polskiej o powołaniu Instytutu Etnografii jako samodzielnej placówki naukowo-badawczej, skupiającej obok etnografów, historyków, prehistoryków, antropologów, językoznawców. Instytut Etnografii obejmowałby zarówno kulturę materialną jak folklor, sztukę, kulturę społeczną, a więc całość zagadnień etnograficznych“. Dr Reinfuss przedstawił wniosek o powołanie osobnej sekcji metodologicznej, której celem byłoby wypracowanie metody materializmu historycznego i dialektycznego

w zastosowaniu do pracy naukowej na polu etnografii. Dyr. Zyglar w uzupełnieniu wniosku dr Reinfussa wnosi by „XXV Walne Zgromadzenie wysunęło dezyderat o opracowaniu krytycznego rysu historycznego nauk etnologicznych w terminie możliwie szybkim“. Oba wnioski przyjęto jednogłośnie.

Oprócz wymienionych wniosków Walne Zgromadzenie uchwaliło zlecenie dla Zarządu tej treści: 1) „Walne Zgromadzenie P. T. L. zwraca się do sekretariatu generalnego Kongresu Nauki Polskiej z prośbą o stworzenie specjalnej podsekcji o charakterze historycznym dla etnografii i wycofanie jej z podsekcji filozoficznej i socjologicznej“.

2) „Walne Zgromadzenie P. T. L. upoważnia delegatów w osobach prof. Frankowskiego, Gajka i Reinfussa do przeprowadzenia rozmów w sprawie wyłonionego na zjeździe **Millenium** w Szczecinie projektu Instytutu Kultury Materialnej“.

Podsumowując wyniki dyskusji prof. Gajek zwraca uwagę na konieczność koncentracji i hierarchizacji zagadnień z punktu widzenia potrzeb związanych z uchwalonym na poprzednim zjeździe w Toruniu, 6-letnim planem pracy Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego.

W trzecim dniu obrad zakończono dalszy ciąg dyskusji nad tezami prof. Frankowskiego, po czym wysłuchano referatu prof. Gajka pt. „Organizacja studiów etnograficznych i ich program“, w którym prelegent przedstawił nowy plan studiów, oparty o studium kultury materialnej. W dyskusji został uchwalony następujący wniosek: „Wobec potrzeby kształcenia kadr etnografów niezbędnych dla dokonania prac i badań etnograficznych w Polsce Ludowej — XXV Walne Zgromadzenie zwraca się do Ministerstwa Szkół Wyższych i Nauki z wnioskiem o stworzenie 3-letniego studium kultury materialnej we wszystkich uniwersytetach w Polsce“. Uchwalono również wniosek prof. Adamskiej o zakładaniu stacyj badawczych w terenie szczególnie interesującym pod względem etnograficznym, które stałyby się ośrodkami pracy zespołowej.

Z kolei zebrani wysłuchali referatów: prof. dr J. Czekanowskiego pt. „Z dziejów wozu i zaprzęgu“¹, oraz prof. M. Sobieskiego pt. „Wyniki badań etnograficzno-muzycznych na obszarze Wielkopolski i Ziemi Lubuskiej“. Ostatni referat był ilustrowany ciekawym pokazem melodii ludowych, wykonanym przez prof. J. Sobieską oraz zespół ludowych instrumentalistów (dudy, koza, mazanka, maryna).

W dziale komunikatów naukowych prof. Gajek wygłosił referat „Z badań nad Kaszubszczyzną“.

Podsumowując wyniki Zjazdu sekretarz generalny zwrócił uwagę na doniosłość uchwał i ich praktyczne znaczenie, złożył też serdeczne podziękowanie prof. E. Frankowskiemu oraz oddziałowi poznańskiemu za trud zorganizowania Zjazdu. W uchwałach końcowych postanowiono odbyć następne Walne Zgromadzenie w Łodzi.

O. G.

¹ Drukowany w t. XXXIX „Ludu“.

Bilans Zamknięcia

Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego na dzień 31 grudnia 1949 r.

Stan czynny		Stan bierny	
1. Kasa	4.773,—	1. Różni wierzyciele	70.915,—
2. P. K. O.	1.694.724,—	2. P. K. P. G. (badanie)	1.738.100,—
3. Biblioteka	3.232.835,—	3. Fundusz amortyz.	354.144,—
4. Ruchomości	559.169,—	4. Kapitał	11.401.851,—
5. Remanent wydawn.	6.951.560,—		
6. Remanent papieru	129.675,—		13.565.010,—
7. Różni dłużnicy	992.274,—		
	13.565.010,—		

Rachunek strat i zysków

Wydatki		Przychody	
1. Nieściągalni dłuż.	3.935,—	1. Dotacje minist.	4.565.485,—
2. Wydatki naukowe	350.163,—	2. Składki członk.	28.255,—
3. P. A. E.	347.212,—	3. R-ek wynikowy	285.599,—
4. Atlas Pol. Str. Lud.	1.605.508,—		
5. Administracja	663.469,—		4.879.339,—
6. Nadwyżka	1.909.052,—		
	4.879.339,—		

Lublin, dnia 31 grudnia 1949 r.

Księgowy:

(—) Anna Moskalewska

Skarbnik:

(—) Prof. dr. Mieczysław Ziemiłowicz

PROTOKÓŁ Z XXVI WALNEGO ZGROMADZENIA POLSKIEGO TOWARZYSTWA LUDOZNAWCZEGO

XXVI Walne Zgromadzenie Pol. Tow. Lud. odbyło się w dniach 24 i 25 listopada 1951 r. w Łodzi w Auli Uniwersytetu.

W Zgromadzeniu wzięli udział: E. Frankowski, Z. Reinfussowa, R. Reinfuss, ks. B. Radomski, Z. Malewska, M. Frankowska, A. Simon, M. Przedpełski, W. Hejnosz, O. Wandmayer, J. Kowalczyk, L. Gajewski, C. Dobrowolski, K. Koranyi, J. Świątkowska, T. Berezowski, K. Pietkiewicz, J. Durka, J. Pogonowski, T. Zyglar, H. Czekanowska, J. Ciołkówna, R. Kaczmar, B. Lakówna, H. Przesławska, Z. Tomerle, E. Białkowski, M. Żywirska, M. Prüfferowa, J. Kamocki, M. Matuskówna, K. Szczypa, O. Gajkowa, J. Gajek, G. Guniewicz, J. Kamień, A. Czekanowska, J. Czekanowski, St. Nosek, A. Kutrzeba, M. Gładyszowa, M. Gładysz, K. Bujak, Z. Wartolowska, W. Antoniewicz, W. Kolago, A. Kowalska, T. Strumiło, M. Pola-

kiewicz, H. Mikułowska, R. Kukier, S. Szczotka, T. Henzel, Z. Neymanowa, J. Majewska, J. Świeży, Stelmaszyk, T. Seweryn, M. Ziemiłowicz, J. Przeworska, M. Tarko, J. Dekowski, H. Bittnerówna, J. Szczepański, H. Gnejko, Z. Staszczakówna, A. Kamiński, T. Kolkiewicz, S. Szadkiewicz, T. Szulc, R. Janasławski, K. Czerniewska, J. Kajdos, S. Katzowa, K. Węcel, A. Abramowicz, K. Jażdżewski, J. Burszta, Z. Salski, Ch. Zieliński, W. Kuśkiewicz, L. Załączny, S. Brodowska, M. Serejski, S. Zajączkowski, W. Jażdżewski, Z. Chyliński, E. Piotrowska, Z. Piotrowski, M. Wallis, Cz. Ciszkiwicz, Z. Czasznicka, T. Wróblewski, B. Kuźmicz, M. Suboczowa, K. Adamska, J. Krajewska, B. Baranowski, K. Kotarbiński, H. Królikowska, S. Jaskulanka, Z. Hołowińska, S. Miodowski, W. Piotrowski, Dudkiewicz, M. Walewska, J. Broda, T. Malinowski, Z. Bukowski.

XXVI Walne Zgromadzenie otworzył i przewodniczył w pierwszym dniu obrad prof. Frankowski. Po zagajeniu powołano prezydium w osobach: prof. K. Kotarbińskiego, dziekana prof. Wiśniewskiego, K. Pietkiewicza, K. Adamskiej, B. Baranowskiego. W imieniu rektora Uniwersytetu Łódzkiego powitał zebranych dziekan prof. Wiśniewski, życząc owocnych obrad; w imieniu Towarzystwa Naukowego — prof. Kotarbiński. W dłuższym przemówieniu prof. Kotarbiński podkreślił, że „na terenie ludoznawstwa dzieją się u nas rzeczy doniosłe. Władze Polski Ludowej organizują na dużą skalę badania terenowe nad plastyką, muzyką ludową i innymi elementami folkloru. Towarzystwo Ludoznawcze rozwija też swoją działalność. Na terenie Towarzystwa Naukowego w Łodzi nie ma badań ludoznawczych, są jednak zorganizowane badania dialektologiczne i archeologiczne a te rodzaje badań zająbiają się z pracą P. T. L. W Łodzi również wyszedł imponujący rozmiarami i poziomem, VIII—IX t. „*Prac i Materiałów Etnograficznych*“; to też Łódzkie Towarzystwo Naukowe wyraża prawdziwe i głębokie uznanie oraz życzy dalszego rozkwitu“. W imieniu Oddziału Łódzkiego P. T. L. powitała zebranych prof. Adamska.

Z kolei Walne Zgromadzenie uchwaliło porządek obrad, po czym prof. Bohdan Baranowski wygłosił odczyt inauguracyjny „O roli dokumentów historycznych w poszukiwaniach etnograficznych“. Po referacie zebrani udali się do Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego przy pl. Wolności 14. by zwiedzić wystawę z wykopalisk w Gdańsku oraz dział etnograficzny.

Po południu odczytano i przyjęto w całości protokół z XXV. W. Z. Z kolei odczytano sprawozdanie z działalności P. T. L. za rok 1950 nadesłane przez vice-prezesa, prof. Halbanę, który z powodu obrad Komisji Konstytucyjnej nie mógł przybyć; oraz sprawozdanie z pracy nad archiwum i biblioteką. Prof. Ziemiłowicz przedłożył sprawozdanie finansowe, po którym skarbnik — prof. T. Henzel odczytał protokół z posiedzenia Komisji Rewizyjnej z dnia 14 lutego 1951 r. w Lublinie. Po sprawozdaniach dyr. Zyglar poruszył sprawę składek członkowskich, oraz zaapelował o sprawniejsze przeprowadzanie tej części działalności Towarzystwa. Prof. Ziemiłowicz wyjaśnia, że w r. 1950 składka wynosiła jeszcze 12 zł, w roku 1951 podniesiona została do zł. 30.

Prof. Adamska wnosi o wyjaśnienie spraw wydawniczych i stawia wnioski o zaangażowanie do prac Oddziałów płatnych sekretarzy. Z kolei przewodniczący podaje pod głosowanie wnioski Komisji Rewizyjnej o udzielenie absolutorium oraz wniosków o uznanie sprawozdania Zarządu i preliminarz na rok 1950. Wnioski przyjęto jednomyślnie. Po uchwaleniu wniosków dr R. Reinfuss złożył sprawozdanie z prac sekcji metodologicznej. Prelegent przedstawił cele sekcji, metody pracy i osiągnięte wyniki. Wyróżnił dwa etapy pracy: 1. pogłębienie wiedzy marksistowskiej. 2. opracowanie kwestionariuszy jako wstęp do badań terenowych; dokonano przeglądu i tłumaczeń dzieł radzieckich, które wejdą w skład najbliższych wydawnictw P.T.L., sekcja udzieliła szeregu porad, najczęściej przez podanie bibliografii do wskazanych zagadnień, oraz przygotowywała część ilustracyjną do *Atlasu Pol. Strojów Ludowych* — uważając, że taka pomoc jest również jedną z form poradnictwa. Dr Prüfferowa poruszyła w dyskusji sprawę kwestionariuszy, omówiła ich ważną rolę w badaniach i zaapelowała o zwołanie w tej sprawie osobnej konferencji.

Sprawozdanie z działalności sekcji badania folkloru muzycznego w ramach P. I. S. złożył dyr. Zyglar. Stwierdził on, że w r. b. zebrano 1600 tekstów pieśni nagranych i 3000 zapisów ołówkowych. Dr Reinfuss złożył sprawozdanie z działalności sekcji Badania Plastyki i Zdobnictwa Lud. Sekcja ta prowadziła badania terenowe, opracowywanie materiałów i akcję wydawniczą. Badania prowadzono na terenie 4 powiatów (brzeski, kielecki, sandomirski i opatowski). Kurs trwał 4 tygodnie, objął 26 osób w tym 7 pracowników naukowych, 18 malarzy i rysowników i 1 fotografa. Zebrano ponad 2000 pozycji inwentarzowych. Akcja wydawnicza koncentruje się wokół „*Polskiej Sztuki Ludowej*“. W dyskusji nad sprawozdaniem zabrali głos: prof. Gajek, który wyraził obawę, czy tak wielkim i licznym nagraniom melodyj ludowych będzie towarzyszyła praca nad ich opracowaniem. Dr A. Kutrzebianka porusza sprawę odpłatności informatorów, sprawę udziału i wynagrodzenia rysowników i fotografów. w badaniach i w ogólności niskiego poziomu plac dla uczestników badań. Prof. Czekański zapytuje, czy na terenie badanego obszaru w Rzeszowskim nie znaleziono śladów sprzętarsstwa kolbuszowskiego, oraz czy w Sandomierskim nie spotkano śladów obrządku słowiańskiego (święty kąt). Prof. Adamska informuje o trudnych warunkach prac terenowych ekipy łódzkiej i apeluje o stworzenie lepszych warunków dla badających. Następnie przystąpiono do sprawozdań Oddziałów. Po dyskusji nad działalnością Oddziałów przystąpiono do głosowania nad wnioskami Zarządu przedłożonymi Walnemu Zgromadzeniu, a mianowicie: w sprawie zmiany paragrafu 2 Statutu PTL jak następuje: „Siedzibą Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego jest miasto Poznań“. W sprawie otwarcia konta P. T. L. w N. B. P. — Oddział w Poznaniu. W sprawie wyborów uzupełniających do Zarządu przez powołanie: dr Marii Frankowskiej, mgr T. Wróblewskiego, prof. W. Henzla, prof. S. Szczotki, dr J. Burszty i prof. M. Sobieskiego. Do Komisji Rewizyjnej: prof. M. Ziemiłowicza, prof. A. Zierhoffera, prof. W. Klonowickiego i dr F. Wokroja. W sprawie składu Wyd. Wykonawczego. do którego weszli: Gajek, Reinfuss, Zyglar, Pietkiewicz. Ba-

ranowski, Frankowska, Wróblewski, Burszta i Szczotka; prof. Gajka zaproponowano na stanowisko wiceprzewodniczącego.

Powyższe wnioski przyjęte zostały jednogłośnie przez Walne Zgromadzenie.

Ponadto uchwalono: wniosek o dostarczaniu członkom wydawnictwa „LUD” bezpłatnie (oraz 3 i 4 zeszytu *Atlasu Polskich Strojów Ludowych* jako rekompensatę za rok 1951), wniosek o zwołanie XXVII W. Z. w Stalino-grodzie między 5 a 15 maja 1952 r., wniosek o likwidacji sekcji muzykol., po czym zamknięto pierwszy dzień obrad.

Drugiego dnia obrad przewodniczyli prof. B. Baranowski i prof. Adamska.

Po odczytaniu porządku dziennego prof. K. Adamska wygłosiła referat pt. „Badania terenowe do monografii regionalnych w świetle doświadczeń ośrodka łódzkiego”. Ilustracją referatu była wystawa prac, kwestionariuszy, planów i zapisów uczestników badań.

W dyskusji zabierał głos: dr Reinfuss uznał za słuszne prowadzenie badań w kilku punktach reprezentatywnych i uzupełnianie ich wypadami w teren okoliczny, oraz stwierdził, że badania terenowe winny mieć plan ujęty w ramy czasowe i opracowany w jeden harmonogram. Mgr M. Żywirska omawia ważność materiałów historycznych dla badań terenowych podając jako przykład badanie w Kamieńczyku n/Bugiem. Prof. Szczepański określił referat prof. Adamskiej jako ramowy, poruszył też zagadnienie metody opracowywania syntetycznego i techniki badań.

W odpowiedzi prelegentka wyjaśnia, że problem badań zespołowych nasuwa trudności z powodu nierównomiernych warunków, każdy ośrodek dysponuje innym zespołem pracowników, o różnym przygotowaniu, każdy ośrodek ma sobie właściwe metody pracy, należałoby zatem ujednoczyć metody badawcze. Dr Kowalska, nawiązując do wypowiedzi poprzedników stwierdza, że uchwalono już opracowanie jednolitych kwestionariuszy, ze szczególnym uwzględnieniem narzędzi produkcji, a nawet rozesłano kwestionariusze, jednakże sprawa ta nie jest wciąż stawiana w sposób właściwy.

Prof. Gajek przypomina, że badania terenowe P. T. L. są planowane w czasie i poprzedzić mają reedycję dzieł Kolberga i P.A.E., plan przewiduje ukończenie badań około 1957 r., jest jednak rzeczą jasną, że realizacja jego uzależniona jest od uzyskania odpowiednich funduszy. W związku z wypowiedzią prof. Szczepańskiego dodaje, że w badaniach chodzi o uchwycenie zmian ostatniego stulecia (1857—1957); w najbliższym terminie, tj. od marca 1952 PTL ma ustalić wewnętrzną budowę monografii reg., określić podstawy rozmieszczenia regionów, określić etapy badań. W tym celu odbędzie się specjalna konferencja między 20—30 stycznia 1952 r. w Krakowie, której celem będzie opracowanie kwestionariusza. Nakoniec stwierdza, że metoda badań zespołowych została wypróbowana w Związku Radzieckim; skoro nasze metody zawodzą winniśmy korzystać z gotowego przykładu sąsiadów.

Z. Tomerle z żalem stwierdza, że żaden etnograf nie dotarł w ostatnim czasie do Podlasia, które czeka na opracowanie. Prof. Antoniewicz z informuje o badaniach nad szalaństwem w Tatrach w latach 1945—1947, które wymagają jeszcze dalszych prac.

Po zamknięciu dyskusji został wyświetlony film opracowany przez dr Krajewską. W prelekcji dr Krajewska zaznajamia obecnych z tematem filmu i techniką badań. Film dotyczy produkcji garncarskiej w Medynie Głogowskiej, proces wytwarzania, narzędzi i sposobu pracy, a także ilustruje organizację zbytu wyprodukowanego towaru. Interesujący film uzupełniany był szczegółowymi objaśnieniami.

Z kolei wygłosił referat prof. Konrad Jażdżewski: „Wykopaliska Gdańskie jako źródło poznania kultury materialnej”. Referent nawiązując do prelekcji wygłoszonej w czasie otwarcia wystawy w Muzeum Archeologicznym podkreślił jak silne są związki archeologii z etnografią i konieczna współpraca.

W godzinach popołudniowych rozpoczęto obrady od sprawozdania C. P. L. i A., wygłoszonego przez dyr. Szydłowską, w którym zaznajomiła ona zebranych z pracą tej instytucji. W dłuższym przemówieniu przedstawiła trudności i osiągnięcia, oraz zaapelowała do P. T. L. i zebranych etnografów o współpracę.

W dyskusji nad referatem prof. Jażdżewskiego prof. Gajek podkreśla konieczność uwzględnienia w pracy etnograficznej materiałów archeologicznych. Przykład wykopalisk gdańskich świadczy, że etnograf staje niejednokrotnie bezradny wobec nich. Dr Reinfuss dodaje, że etnografowie muszą sięgać do źródeł historycznych, np. do instruktarzy ekonomicznych. Prof. Szczotka przeprowadził gruntowną krytykę referatu prof. Baranowskiego. Wskazał na księgi sądowe miejskie, z których wiele materiałów można jeszcze wydobyć, nie jest też konieczne przytaczanie bardzo starych dokumentów, dla nas ważne jest udostępnienie przez historyków materiałów XVII—XVIII w. Prof. Seweryn wyjaśnia zagadnienie krytycznego podchodzenia i posługiwania się źródłami historycznymi, ostrzega przed bezkrytycznym korzystaniem i jako przykład podaje interpretację materiałów ikonograficznych. Prof. Czekanowski stwierdza, że referat prof. Jażdżewskiego wykazał ściśle powiązanie przedmiotu badań prehistoryków z etnografami; niestety zainteresowania historyków zagadnieniami kultury są wciąż jeszcze za małe. Etnograf musi znać materiały prehistoryczne swego terenu, winien też dążyć do wyświetlenia przyczyn i dróg rozpowszechnienia zjawisk kulturowych, winien umieć określić je w czasie, wymaga to jednak ogromnego wysiłku. Prof. Czekanowski jest zdania, że monografie regionalne powinny być opracowywane przez poszczególnych specjalistów. Prof. Adamska proponuje, by każda ekspedycja archeologiczna miała etnografów, którzy wspólnie opracowywaliby wydobyty materiał. Dr Burszta występuje w imieniu socjologów i podkreśla konieczność współpracy etnografów z socjologami. Wsuwa pomysł przeistoczenia czasopisma „LUD” w kwartalnik, w którym każda z tych dyscyplin byłaby reprezentowana. Wniosek w głosowaniu upadł.

Po wyczerpaniu dyskusji zobowiązano Zarząd do jak najszybszego rozesłania instrukcji dot. indeksowania, oraz zwołania osobnej konferencji osób zatrudnionych przy indeksie. Postanowiono odbyć taką konferencję w grudniu 1951 r. w Poznaniu.

Z kolei Oddziały przedłożyły krótkie komunikaty z badań terenowych. Po czym prof. Gajek złożył sprawozdanie obejmujące plan i reali-

zając planu w 1951 r. Wyjaśnił powody spóźnienia druku „LUDU“, *Prac Etnograficznych* i „*Prac i materiałów etnogr.*“, przedstawił prace na odcinku badawczym, tj. indeksowanie, prace archiwalne i terenowe, jako prace wstępne do „*Encyklopedii Etnografii Polski*“. W dalszym ciągu przemówienia oświetlił przebieg i wyniki Krakowskiej* Konferencji etnografów i konferencji w Nieborowie, oraz przebieg prac przed Kongresem Nauki.

Walne Zgromadzenie przyjęło sprawozdanie w całości i zatwierdziło przez jednomyślne głosowanie preliminarz na rok 1951.

Na koniec prof. Gajek przeprowadził podsumowanie obrad, wskazując, że wniosły one wiele cennego materiału szczególnie w zakresie zagadnień metodologicznych i zagadnień etnografii historycznej, po czym złożył serdeczne podziękowanie Oddziałowi Łódzkiemu, a w szczególności: prof. Adamskiej, dr Krajewskiej, prof. Baranowskiemu i prof. Jażdżewskiemu. Na tym zamknięto XXVI Walne Zgromadzenie. O. G.

Bilans Zamknięcia

Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego na dzień 31 grudnia 1950 r.

Stan czynny		Stan bierny	
1. Kasa	444,46	1. Wierzytiele	10.145,93
2. N. B. P.	50.299,59	2. P. K. P. G.	3.284,31
3. Dłużnicy	8.438,09	3. Fundusz amortyz.	27.931,68
4. Biblioteka	138.341,28	4. Majątek	472.053,35
5. Ruchomości	48.600,19		513.415,27
6. Remanent papieru	4.135,85		
7. Remanent wydawn.	216.203,40		
8. Wydawnictwa w druku	45.681,07		
9. Różnica z przerach.	1.271,34		
	513.415,27		

Rachunek strat i zysków

Wydatki		Dochody	
1. Spisani dłużnicy	5.323,—	1. Dotacje	197.280,90
2. Amortyz. ruchom.	17.307,36	2. Składki członk.	412,20
3. Administracja	19.042,68	3. R-ek wynikowy wyd.	
4. Naukowe	13.155,57	łącznie z Atl. Str.	66.262,56
5. P. A. E.	15.379,95		263.955,66
6. Atlas Pol. Str.	63.749,28		
7. Nadwyżka za 1950	129.997,82		
	263.955,66		

Lublin, dnia 31 grudnia 1950 r.

Księgowy:

(—) Anna Moskalewska

Skarbnik:

(—) Prof. dr Tadeusz Henzel

Dyrektor Administracyjny

(—) Prof. dr Mieczysław Ziemnowicz

* Patrz „Lud” XXXIX, s. 624.

PROTOKÓŁ Z XXVII WALNEGO ZGROMADZENIA POLSKIEGO TOWARZYSTWA LUDOZNAWCZEGO

Powyższe Walne Zgromadzenie odbyło się w dniach 16—18 maja 1952 r. w sali Towarzystwa Wiedzy Powszechnej w Stalinogrodzie.

Obecni byli: prof. Moszyński, Czekanowski, Antoniewicz, Gajek, Nasz. Szczotka, Ziemnowicz, Delimat, Jagielski, Markiewicz, Karwot, Żywirska, Gajkova, Wartołowska, Górszczyk, Flizak, Królikowska, Kuczyńska, Karwicka, Łuckoś, Sobieski, Dygan, Prüfferowa, Malewska, Głapa, Kowalska-Lewicka, Czekanowska, Błaszczuk, Wolski, Wróblewski, Zawistowicz-Adamska, Frankowska, Starostowicz, Szayerowa, Pogonowski, Pawłowska, Bittner, Łysik, Garyga, Przesławska, Wandmayer, Kamocki, Gładysz, Gładyszowa, Orłowska, Jackowski, Hornig, Kucharska, Wokroj, Wiązowski, Gersten, Urbańczyk, Wardasówna, Gorywoda, Ligęza, Suboczowa, Rudnicka, Kuźnicz, Pietkiewicz, Zyglar, Świeży, Klimaszewska, Grzegorzczak, Matuskówna, Polakiewicz, Matus, Reinfuss, Reinfussowa, Taige, Ziemia, Markiewicz, Semrau, Stankiewicz, Badora, Wallis, Karaźda, Zambrzycka, Starek, Kutrzeba, Nizińska, Burszta, Bronicz, Szuszkiewicz, Zwolak, Balcerowska, Jaros, Ziomek, Staszczak.

W pierwszym dniu obrad przewodniczył prof. Moszyński.

XXVI Walne Zgromadzenie otworzył prof. Gajek, podkreślając w przemówieniu wstępnym przełomowy jego charakter ze względu na powołanie i ukonstytuowanie się Polskiej Akademii Nauk, do której wchodzi 13 członków Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego (Prof. Moszyński, Czekanowski, Bujak, Antoniewicz, Chybiński, Bystron, Kostrzewski, Pigoń, Krzyżanowski, Nitsch, Sławiński, Kleiner, Mydlarski), po czym nastąpiło powitanie gości i członków górników, ob. Zdechlika, przodowników pracy — ob. Drażkowskiego, Mamoka, delegatów Woj. Wydz. Kultury, Prasy, Polskiego Radia, przedstawicieli Towarzystw Naukowych: Tow. Historycznego — dr Popiolka, Tow. Geograficznego — dr Hornika, Tow. Prehistorycznego — Balcerzaka, Tow. Ekonomicznego — dr Ziomek, Archiwum Państw. — ob. Jarosa i członków P.A.N.

Do Prezydium powołano prof. Moszyńskiego, Czekanowskiego, Antoniewicza, Rudnicką, Jackowskiego, Zdechlika, Drażkowskiego, Mamoka, Głuchowskiego i Ligęzę.

Z kolei zatwierdzono porządek obrad, po czym nastąpiły przemówienia delegatów towarzystw naukowych. Podkreślono w nich z zadowoleniem decyzję Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego zorganizowania Zjazdu na terenie Śląska, na którym w ciągu ostatnich lat nie odbył się żaden Zjazd naukowy z zakresu nauk humanistycznych. Prof. Szczotka wygłosił następnie odczyt inauguracyjny pt. „Odbicie przeszłości w kulturze ludowej Śląska“.

Po prelekcji dr Reinfuss odczytał protokół z XXVI W. Z. w Łodzi, który przyjęto w całości.

W drugim dniu przed południem przewodniczył prof. Czekanowski. Dr Gładysz wygłosił odczyt „Śląskie grupy etniczne i etnograficzne“, w którym przedstawił wyniki badań nad etnikami na terenie Śląska, ilustrując je 3 mapami: zasięgów grup etnicznych, gwary śląskiej, i podziałów administracyjnych Śląska.

Z kolei mgr Ligęza wygłosił referat pt. „Próba charakterystyki grupy zawodowej na Śląsku“, po czym mgr M. Żywirska przedstawiła „Problem badania grupy zawodowej w świetle kultury ludowej“. W dyskusji nad wygłoszonymi referatami zabierali kolejno głos: prof. Czekanowski — zwrócił uwagę na grupę Wałachów — podając iż przypuszczalnie w nazwie zaznacza się wpływ języka węgierskiego. Następnie omówił znaczenie wyników badań antropologicznych w poszukiwaniach etnogenetycznych oraz problem państwa lechickiego i jego relikty w nazwach: Lech, Lachy, Lechistan, Lengyel, które nadawano Polakom południowym. Dr Burszta poddał krytyce definicję grupy etnograficznej podanej w referacie przez dra Gładysza, oraz przeszedł do zagadnień metodologii marksistowskiej i krytyki etnografii polskiej. Dr Karwot przeprowadzając ocenę referatu prof. Szczotki podkreślił ubóstwo przytoczonych w referacie dokumentów historycznych Śląska. W związku z krytyką referatów dr Karwot przedstawił zebrany dokument z XIII w. tj. t. zw. „Katalog brata Rudolfa“ z klasztoru Cystersów w Rudach w pow. raciborskim, datowany 1235—1250 r. Katalog ten znajdował się do roku 1945 w bibliotece uniwersyteckiej we Wrocławiu, po czym zaginął. Zawiera on obfity materiał etnograficzny Śląski z XIII w. zwłaszcza dla zagadnień związanych ze zwyczajami narodzinowymi, weselnymi, dorocznymi itp. W zakresie kultury materialnej zaznacza się uderzająca zbieżność dokumentu z badaniami archeologicznymi w Opolu. Prof. Antoniewicz poruszył zagadnienie wpływów śródziemnomorskich na Śląsku, Dr Reinfuss przedstawił własne badania nad grupą Lemków dla uwypuklenia trudności w przeprowadzaniu linii zasięgu etników, zwłaszcza jeśli z pojęciem grupy łączy się walor ujemny. Nie można też zagadnień grup etnicznych badać inaczej, jak od strony historycznej. Prof. Adamska wyjaśnia, że grupie etnicznej odpowiada również zespół cech kulturowych, które w świetle materiałów opartych o wypowiedzi na temat przynależności grupowej dają dopiero całkowity obraz. Dużą zasługą dra Gładysza jest zwrócenie uwagi na materiał zebrany drogą wypowiedzi subiektywnych dotyczących śląskich grup etnicznych.

Zamykając dyskusję dr Gładysz wyjaśnił, że w badaniach grup etnicznych brał pod uwagę określenia własne, ludowe i wypowiedzi sąsiadów.

W obradach popołudniowych przewodniczył mgr Ligęza.

Po odczytaniu depeš i listów nadesłanych na XXVII W. Z. przystąpiono do wysłuchania referatów: mgr S. Bronicza „Podłoże klasowe kultury ludowej Górnego Śląska“, mgr J. Pawłowskiej „Proces kształtowania się nowego oblicza etnograficznego na wsi dolno-śląskiej“, mgr M. Suboczowej „Stan badań etnograficznych na Śląsku“ (tematyka i sieć), prof. A. Nasza „Perspektywy naukowej współpracy archeologii z etnografią“.

W dyskusji nad referatami zabierali głos: dr Przesławska podkreśliła, iż materiał zwłaszcza 2-ch pierwszych referatów przyniósł cenne uwagi na temat kształtowania się nowych stosunków na wsi polskiej. W referatach tych podano materiał etnograficzny w ścisłym powiązaniu z podłożem społeczno-gospodarczym. Zagadnienia poruszone marginesowo przez mgr Ligęzę, dotyczące grup zawodowych i związanej z tym rekrutacji proletariatu wiejskiego oraz jego łączność z miasteczkiem i miastem należałoby rozszerzyć i uwzględnić w badaniach na innych terenach. Dr Wartołowska omawiając możliwości współpracy obu dziedzin, omówionych w referacie prof. Nasza, wymieniła przykładowe trudności na jakie natrafia archeolog. W badaniach tych współpracownicy archeologów z etnografami na temat określania np. funkcji poszczególnych elementów kultury materialnej mogłaby dać doskonałe wyniki. Prof. Czekanowski wyraża obawę, by badając zjawiska kultury materialnej np. ceramiki nie zapomnieć o samym człowieku i jego szczytkach zachowanych wraz ze znaleziskami archeologicznymi. Prof. Adamska proponuje by zbierając materiał drogą badań terenowych zwrócić uwagę na element napływowy i te formy kultury materialnej, które związane są z najnowszym osadnictwem; istnieje również ciekawe zjawisko, że całe grupy przenosząc się z jednego terenu na drugi przynoszą do nowego środowiska starsze formy. Podsumowując wyniki obrad popołudniowych prof. Adamska stwierdza, że prace i referaty przedstawione przez Oddział Śląski są cennymi wskazówkami dla przyszłych zjazdów.

W zastępstwie prof. Gajka, który wraz z prof. Moszyńskim i Dobrowolskim wyjechał wezwany na 18. V. na konferencję K. O. Instytutu Kultury Materialnej do Nieborowa, sprawozdanie z działalności za okres lubelski tj. z 1945—1951 r. złożył dr Reinfuss.

Prof. Ziemiłowicz złożył sprawozdanie finansowe i bilans za rok 1951, po czym dr Wiąrowski odczytał protokół Komisji Rewizyjnej z dnia 11 stycznia br. zakończony wnioskiem o udzielenie Zarządowi absolutorium za rok 1951. Wniosek został jednomyślnie zatwierdzony, po czym delegaci Oddziałów złożyli krótkie sprawozdania w następującej kolejności:

Dyr. Świeży — z działalności Oddziału Lubelskiego, prof. Pogonowski — z oddziału Wrocławskiego, Sew. Gersten — z Oddziału Sudeckiego, dr Flizak — z Oddziału Mszany Dolnej, mgr Gładyszowa — z Oddziału Krakowskiego, mgr Suboczowa — z Oddziału Śląskiego, mgr Błaszczuk — z Oddziału Poznańskiego, dr Prüfferowa — z Oddziału Toruńskiego. (Brakło sprawozdania z Łodzi).

Nad sprawozdaniami przeprowadzono krytykę, po czym przystąpiono do planowania na rok bieżący.

Obok planu wydawniczego, zatwierdzonego przez C. U. W. wysuwają się w roku bieżącym prace związane z przygotowaniem „Polskiego Atlasu Etnograficznego“, tj. badania terenowe. Badania tegoroczne oparte będą

o kwestionariusz dla hodowli i rolnictwa, opracowany i przyjęty na konferencji w Krakowie w dniach 21—23. III. 1952. Także akcja indeksowanie wejdzie w żywsze tempo, została bowiem w tym celu przeprowadzona konferencja w dniach 4—6. IV w Poznaniu i opracowana instrukcja. W programie na r. b. przewidziano 11 konferencji, z tych 5 już się odbyło.

Sekcja metodologiczna wejdzie w fazę reorganizacji uzależnionej od wyników Komitetu Koordynacyjnego P. T. A. — P. T. E. — P. T. L.

Z kolei mgr Wróblewski zreferował preliminarz budżetowy na rok 1952, który zamyka się po obu stronach kwotą 659 304,— zł.

W dyskusji nad programem prac P. T. L. zabrał głos dr Kipta, w ostrych słowach poddał on krytyce opóźnienia wydawnicze, a zwłaszcza 39 tomu „LUDU”. Prof. Adamska przedstawiła wniosek, by dyskusję nad zagadnieniem Sekcji Metodologicznej odłożyć do zebrania Komitetu Porozumiewawczego trzech Towarzystw.

Dr Gajkowa zreferowała stan prac przygotowawczych do badań terenowych (ustalenie sieci, obsady, kwestionariusza). Niedociągnięciem Zarządu było opóźnienie w opracowaniu mapy sieci badań terenowych. Badania będą miały charakter badań jednostkowych, wezmą w nich udział wykwalifikowani etnografowie, którzy zawrą umowy z P. T. L. Umowy te będą opiniowane i kontrolowane przez Zarządy Oddziałów.

Po wyczerpaniu dyskusji Walne Zgromadzenie przystąpiło do zatwierdzenia wniosków przedstawionych przez Zarząd, a mianowicie:

1. Wniosek o udzielenie Zarządowi pełnomocnictwa w sprawie zawarcia umowy z P. I. S. odnośnie współpracy nad „Atlasem Polskich Str. Lud.”.
2. Wniosek w sprawie zatwierdzenia przedłożonego planu pracy na rok 1952 i preliminarza budżetowego.
3. Wniosek o zatwierdzenie Oddziału sudeckiego P. T. L. w Jeleniej Górze.
4. Wniosek w sprawie zatwierdzenia składu delegacji do Komitetu Porozumiewawczego.
5. Wniosek w sprawie zwołania XXVIII W. Z. we Wrocławiu. Wnioski zostały zatwierdzone w jednomyślnym głosowaniu. Następnie mgr Żywska przedstawiła 3 wnioski Oddziału Śląskiego:
 1. w sprawie zorganizowania badań nad kulturą grup zawodowych,
 2. w sprawie utworzenia śląskiego skansenu w Parku Kultury i Wypoczynku w pobliżu Stalínogrodu.
 3. w sprawie przejęcia biblioteki i zbiorów map i klisz po Instytucie Śląskim.

Wnioski Oddziału Śląskiego przyjęto również jednogłośnie.

Prof. J. Czekanowski zamknął XXVII W. Z. wyrażając w imieniu przybyłych serdeczne podziękowanie Oddziałowi Śląskiemu za doskonałe przygotowanie Zjazdu.

O. G.

Bilans Zamknięcia
Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego na dzień 31 grudnia 1951 r.

Stan czynny		Stan bierny	
1. Kasa	464,94	1. Wierzycciele	14.544,11
2. N. B. P.	104.101,83	2. Fundusz amortyz.	46.172,67
3. Dłużnicy	81.182,84	3. Majątek	535.899,16
4. Biblioteka	154.544,10		
5. Ruchomości	56.462,27		596.615,94
6. Remanent wydawn.	30.713,94		
7. Wydawn. w druku	166.803,47		
8. Remanent papieru	2.342,55		
	596.615,94		

Rachunek strat i zysków

Wydatki		Dochody	
1. Spisano niedobór		1. Spisano saldo C. H. P. P.	
P. K. P. G.	45,28	z lat ub.	1.413,—
2. Spisano ruchomości	53,—	2. Odpisano z funduszu	
3. Amortyzacja za 1951	18.245,89	amortyzacyjnego	4,90
4. Administracja	44.833,13	3. Dotacje ministerstw	174.698,75
5. Naukowe	25.231,69	4. Składki członkowskie	1.741,50
6. P. A. E.	21.756,50		
7. Różnica z przer.	1.271,34		
8. Różnica na wydawn.	6.540,59		
9. Nadwyżka za 1951	59.880,73		
	177.858,15		177.858,15

Lublin, dnia 31 grudnia 1951 r.

Księgowy:

(—) Anna Moskalewska

Skarbnik:

(—) Prof. dr T. Henzel

Dyrektor administracyjny

(—) prof. dr M. Ziemiowicz

WYCIĄG Z PROTOKOŁU XXVIII WALNEGO ZGROMADZENIA
POLSKIEGO TOWARZYSTWA LUDOZNAWCZEGO

XXVIII Walne Zgromadzenie P. T. L. odbyło się we Wrocławiu w salach Muzeum Śląskiego w dniach 5—7 czerwca 1953 r.

Przewodniczyli kolejno profesorowie: B. Olszewicz, K. Moszyński, J. Czekanowski, J. Mydlarski, A. Nasz, B. Stelmachowska.

Walne Zgromadzenie otworzył prof. J. Gajek powitaniem licznie zgromadzonych członków i gości, delegatów Polskiej Akademii Nauk, Ministerstwa Kultury i Sztuki, Państwowego Instytutu Sztuki oraz przedsta-

wicieli Partii, władz wojewódzkich, społecznych i towarzystw naukowych, po czym powołano Prezydium w osobach: prof. Moszyński, Mydlarski, Czekanowski, Węgrzynowicz, Nasz, Kujawski, Manugiewicz, Pietkiewicz, Gębczak, Jackowski, Nawara, Kutrzeba, Szlapak, Chaba, Giecwicz, Halpon, Borowa, Olszewicz.

Zostały wygłoszone odczyty inauguracyjne „Z dziedzin kultury materialnej Praslówian” — prof. K. Moszyński, „Zagadnienie współpracy antropologii z etnografią” — prof. J. Mydlarski. Po wysłuchaniu referatów powołano komisję dla przygotowania listy składu Zarządu.

Odczytano i zatwierdzono bez zmian protokół z XXVII Walnego Zgromadzenia, które odbyło się w dniach 16—18 V. 1952 r. w Stalinogrodzie. Sprawozdanie Zarządu za okres roczny przedstawił prof. Gajek.

W zakresie prac wydawniczych ukończono w październiku 1952 r. druk XXXIX tomu „Ludu”. Wydano III t. „Prac Etnologicznych” z pracą M. Plezi „Greckie i łacińskie źródła do najstarszych dziejów Słowian”. Wydrukowano trzy zeszyty „Atlasu Polskich Strójów Ludowych” Strój Puszcy Białej — M. Zywirskiej; Strój Krzczonowski J. Świeżego; Strój Dzierżacki — A. Glapy. Zeszyt następny, ósmy z kolei wyjdzie z druku w ciągu czerwca br., będzie to Strój Łowicki — J. Świątkowskiej.

W toku pracy drukarskiej są: tom XL „Ludu”, zawierający indeks 39 tomów; tom X *Prac i Materiałów Etnograficznych*, *Atlas Polskich Strójów Ludowych*: Strój Kujawski — H. Mikułowskiej, Strój Pszczyński — S. Bronicza, i Strój Łańcucki — F. Kotuli. W przygotowaniu do druku. Prace Etnologiczne — Katalog Magii brata Rudolfa — E. Karwoła oraz *Prace i Materiały Etnograficzne* — Struktura pieśni kurpiowskiej — A. Wozaczyńskiej i Korespondencja O. Kolberga przygotowywana przez M. Turczynowiczową.

W opracowaniu redaktorskim są XLI tom „Ludu”, III-cia część pracy Milewskiego; tom „Prac Etnologicznych” — „Udział polskich uczonych w badaniach nad społeczeństwami pierwotnymi” oraz następujące tomy *Prac i Materiałów Etnograficznych*: „Pasterstwo i szalaństwo tatrzańskie” praca zbiorowa pod redakcją prof. W. Antoniewicza; „Materiały do etnografii Śląska”; „Materiały do etnografii Lubelszczyzny”; „Fotografia w etnografii” M. Schulca.

Zarząd czyni starania w sprawie wydania techniką foto-offsetową reedycji dzieł Kolberga. Całość dzieł Kolberga zasługuje ze wszechmiar na wydanie z uwagi na niedostępność starego wydania. Zarząd wysłał szereg listów do uczonych polskich w sprawie wyrażenia opinii co do pożytku wydania foto-offsetowego; w odpowiedzi otrzymał opinie prof. Lehra-Spławińskiego, prof. Moszyńskiego, prof. J. Krzyżanowskiego, prof. A. Riegera, prof. B. Stelmachowskiej, prof. Romana Pollaka, dra Reinfussa i in. zalecające jak najszybsze wydanie projektowanej reedycji.

W zakresie prac naukowych — a) przeprowadzono badania terenowe nad rolnictwem i hodowlą na terenie Polski oraz w 5 punktach badania nad budownictwem. Zebrane materiały znajdują się obecnie w opracowaniu, b) Indeksowanie — ukończono indeks „Ludu”; indeksowanie innych wydawnictw w toku, c) Biblioteka — po przeprowadzeniu szczegółowych prac inwentaryzacyjnych i melioracyjnych liczy obecnie 20 208 wol (po scaleniu

czasopism) jest uporządkowana i skatalogowana, d) Wymiana — obejmuje 235 instytucji w kraju i zagranicą, e) Archiwum P. T. L. otrzymało teczki Kolberga oraz archiwum po M. Federowskim, ofiarowane przez Zakład Etnografii U. W. oraz P. A. N. Towarzystwo jest w toku zakładania Oddziałów w Warszawie i w Zakopanem.

Sprawozdanie finansowe przedstawił Cz. Stankiewicz (w załączeniu).

Dr Wokroj odczytał 2 protokoły Komisji Rewizyjnej: z dnia 28. II. 1953 i z dnia 17. IV. 1953 r. zakończone wnioskiem Komisji Rewizyjnej o udzielenie absolutorium ustępującemu Zarządowi.

Dyskusja: mgr Żywirska podkreśla, iż w ciągu roku Oddziały PTL odczuwają brak kontaktu z centralą w sprawach prac na odcinku wydawniczym i naukowym.

Prof. Olszewicz proponuje, by PTL porozumiało się z Instytutem Geografii w sprawie współpracy nad tomem *Prac Etnologicznych*, zawierającym ocenę dorobku uczonych polskich w badaniach nad społeczeństwami pierwotnymi, wielu bowiem geografów i podróżników brało żywy udział w takich badaniach.

Prof. Gajek podziela zdanie prof. Olszewicza; jest to wskazanie dla przyszłego Zarządu. Dyr. Manugiewicz przedstawił pracę Muzeum Kultur Ludowych, które również rozpoczęło badania na wymieniony temat. Dr Prüfferowa omówiła konieczność zharmonizowania współpracy z muzeami etnograficznymi w dziale popularyzacji wiedzy.

Walne Zgromadzenie przegłosowało jednomyślnie plan wydania foto-offsetowej reedycji dzieł Kolberga; wniosek Komisji Rewizyjnej o udzielenie ustępującemu Zarządowi absolutorium zatwierdzono przez aklamację.

Z kolei prof. Mydlarski przedstawił imieniem Komisji listę kandydatów do nowego Zarządu. Walne Zgromadzenie w wyniku głosowania dokonało wyboru nowego Zarządu 1. Gajek Józef — prezes, 2. Dobrowolski Kazimierz, 3. Moszyński Kazimierz, 4. Czekanowski Jan — v.-prezesi, 5. Nasz Adolf — sekretarz gen., 6. Wokroj Franciszek — skarbnik, 7. Błaszczak Stanisław, 8. Burszta Józef, 9. Czekanowski Jan, 10. Gajekowa Olga, 11. Sobieski Marian, 12. Zawistowicz-Adamska K., 13. Kutrzeba Anna, 17. Dynowski Witold, 18. Klimaszewska Jadwiga, 19. Koranyi Karol, 14. Pietkiewicz Kazimierz, 15. Bittnerówna Halina, 16. Delimat Tadeusz, 20. Krajewska Janina, 21. Kuźmich Bolesław, 22. Manugiewicz Jan, 23. Mydlarski Jan, 24. Prüfferowa Maria, 25. Reinfuss Roman, 26. Seweryn Tadeusz, 27. Stelmachowska Bożena, 28. Suboczowa Maria, 29. Świeży Janusz, 30. Zygler Tadeusz, do Komisji Rewizyjnej weszli: 31. Węgrzynowicz Leopold, 32. Zierhoffer August, 33. Zimmerman Marian.

Uchwalono następn. skład Komitetów Redakcyjnych:

Komitet Redakcyjny „LUDU”: Dynowski Witold, Gajek Józef, Kutrzeba Anna, Matuszewski Józef, Moszyński Kazimierz, Nasz Adolf, Reinfuss Roman, Szczotka Stanisław, Szczurkiewicz Tadeusz, Stelmachowska Bożena. Prüfferowa Maria.

Redaktor Naczelny i Naukowy Gajek Józef.
Dział muzealny Prüfferowa Maria.

Komitet Redakcyjny „Prac i materiałów etnograficznych“:

Adamska Kazimiera, Dobrowolski Kazimierz, Frankowska Maria, Gładysz Mieczysław, Kutrzeba Anna, Manugiewicz Jan, Moszyński Kazimierz, Nasz Adolf, Prüfferowa Maria, Reinfuss Roman, Stelmachowska Bożena.

Redaktorzy Naukowi: Moszyński Kazimierz, Gajek Józef.

Komitet Redakcyjny „Prac etnograficznych“: Czekanowski Jan, Dobrowolski Kazimierz, Frankowski Eugeniusz, Gajek Józef, Kostrzewski Józef, Milewski Tadeusz, Moszyński Kazimierz, Mydlarski Jan, Waligórski Andrzej.

Komitet Red. *Atlasu Pol. Strojów Lud.*: Gajek Józef, Pietkiewicz Kazimierz, Piwocki Kazimierz, Kutrzeba Anna, Reinfuss Roman. Seweryn Tadeusz, Urbanowicz Bohdan.

Komitet Redakcyjny „Archiwum etnograficznego“: Nasz Adolf, Gajek Józef, Szczotka Stanisław, Przesławska Helena, Kaczmarek Leon, Szczurkiewicz Tadeusz.

W drugim dniu obrad wygłosili referaty: „Metoda retrogresywna w etnografii polskiej“. Przyczynek do historii etnografii polskiej — prof. J. Gajek; „Ekonomiczno-społeczne przemiany wsi śląskiej na przestrzeni wieków“ — mgr S. Michalkiewicz; „Wczesnośredniowieczne budownictwo w Opolu“ — Dr H. Hołubowiczowa.

Dyskusja: dyr. Manugiewicz, po wysunięciu zastrzeżeń co do oceny kierunku historycznego, przeszedł do krytyki działalności Zarządu i listy członków nowoobranego Zarządu. Prof. Czekanowski podkreśla znaczenie prac Tadeusza Wojciechowskiego, wymienia W. Surowieckiego w antropologii. Prof. Moszyński daje odpowiedź na zastrzeżenia dyr. Manugiewicza. Mgr Trucik dodaje, że celem referatu I-go było przedstawienie założeń metodycznych T. Wojciechowskiego i wydobyć tego, co było w nich nowoczesne, porusza również zagadnienie źródeł etnograficznych i archeologicznych. Prof. Gajek podkreśla niezwykłą wartość prac archeologicznych w Opolu. Szczególnie gorącą dyskusję wywołało zagadnienie budownictwa. W dyskusji zabierali kolejno głos: prof. Moszyński, Gajek, Manugiewicz, Wojtecki, Reinfuss, Hołubowiczowa i inn.

Po południu prof. A. Nasz wygłosił referat pt. „Śląsko-łużycka rubież etnograficzna“ (będzie drukowany); po czym mgr St. Łysik wygłosił referat „Zajęcia ludności osad leśnych w dorzeczu Małej Panwi, związane z potrzebami XII-wiecznego przemysłu Śląska“.

W dyskusji nad referatem mgr Michalkiewicza podkreślono trafność ujęcia zagadnienia. Referent oświetlił polityczne położenie chłopca i wsi w okresie feudalizmu i kapitalizmu. Przy sposobności omawiania zagadnień ekonomicznych zwrócono specjalną uwagę na narzędzia typu kosa, półkoska, sierpu. W dyskusji brali udział Moszyński, Gajek, Czekanowski, Michalkiewicz, Wolski i inni.

W części sprawozdawczej zabrali głos delegaci Oddziałów, a mianowicie: wrocławskiego — mgr Bittnerówna, sudeckiego — S. Gersten, śląskiego — mgr J. Ligęza, mszańskiego — dr S. Flizak, krakowskiego — dr A. Lewicka, lubelskiego — dyr. Świeży, łódzkiego — mgr B. Jaworska, toruńskiego — M. Prüfferowa.

Rachunek wyników za czas od 1. I. — 31. 12. 1952 r.

STRATY

1. Rozchód wydawnictw dla członków	16.326,99	1. Subwencje	200,—
2. Zapomoga	157.301,41	Min. Kultury i Sztuki	20.000,—
3. Koszty działu naukowego	20.068,56	Prez. Rady Ministrów	13.000,—
4. Koszty przeprowadzki	157.228,40	Państw. Inst. Sztuki	31.013,40
5. Koszt własny sprzedawanych wydawnictw	110.222,34	Zakład Etnogr. U. P.	3.440,81
6. Rabaty udzielane	1.802,35	Polska Akad. Nauk	209.270,—
7. Podatek obrotowy	113.337,03	2. Składki	8.964,60
8. Zwiększenie funduszków własnych	576.487,08	3. Nadzwyczajne wpływy	331,87
		4. Sprzedaż wydawnictw	290.456,40
			576.487,08

Poznań, dnia 31 grudnia 1952 r.

(—) Cz. Stanekiewicz
księgowy

ZYSKI

276.724,21	8.964,60	331,87	290.456,40	576.487,08
------------	----------	--------	------------	------------

(—) mgr T. Wróblewski
Skarbnik

BILANS z dnia

AKTYWA

1. Ruchomości i drobne sprzęty	56.462,27	
a) Ruchomości	1.711,51	58.173,78
b) Drobne sprzęty		
2. Kasa Centrala	565,45	
Oddz. Jelenia Góra	341,87	
" Stalinogród	171,30	
" Kraków	16,14	
" " Sekcja Metod.	240,43	
" Lublin	696,91	
" Łódź	531,89	
" Mszana Dolna	—	
" Toruń	154,47	
" Wrocław	311,70	3.020,16
		42,—
3. Sumy pieniężne w drodze	58.063,18	
4. Banki N. B. P. Poznań	—,16	
" Jelenia Góra	500,—	
" Stalinogród	1.192,13	
" Łódź	36,50	
" Toruń	2.669,79	
P. K. O. Kraków	29,74	62.491,50
G. K. S. Mszana Dolna		5.832,—
5. Odbiorcy		41.992,59
6. Dostawcy i rozlicz. z autorami		51.375,42
7. Surowce — Papier		189.752,86
8. Biblioteka		207.225,48
9. Wydawnictwa własne		135.395,73
10. Wydawnictwa nieukończone		755.301,52

Poznań. 31 grudnia 1952 r.

księgowy
(—) Cz. Stankiewicz

31 grudnia 1952 r.

PASywa

1. Rozliczenia międzyokresowe	706,49
2. Fundusz amortyzacyjny	46.172,67
3. Fundusze własne z dn. 31. 12. 51	535.899,16
4. Odbiorcy	9.974,47
5. Dostawcy i rozliczenia z autorami	25.753,11
6. Rozliczenia z instytucjami państw.	245,64
7. Rozliczenia z pracownikami	1.203,—
8. Różnice kalkulacyjne	22.009,95
9. R-ek wyników (wzrost fund. własn.)	113.337,03

755.301,52

Skarbnik
(—) mgr T. Wróblewski

7 czerwca ogłoszone zostały następujące referaty: mgr Bittnerówna „Tkactwo wiejskie na Dolnym Śląsku“; mgr J. Pawłowska „Więź sąsiedzka i jej rola w zakresie kształtowania się kultury współczesnej wsi dolnośląskiej“.

Z kolei prof. Gajek przedłożył Walnemu Zgromadzeniu plan pracy naukowo-wydawniczej na rok 1953: Zarząd planuje wydanie powielonych zeszytów ARCHIWUM ETNOGRAFICZNEGO z tłumaczeniami prac uczonych radzieckich, a także zeszyty z pracą J. Kamockiego, L. Węgrzynowicza uporządkowanie wyników z badań 1952/53 r., c) dalsze indeksowanie, d) ukończenie katalogu archiwum materiałów, e) wydanie biuletynu o nabytkach, f) organizowanie Komisji dla Popularyzacji Wiedzy (oraz nawiązanie kontaktów z Wydziałami Kultury, patronaty, szefostwo i inne formy współpracy z instytucjami społeczno-kult., wydanie cyklu broszur popularyzujących etnografię).

W dyskusji nad przedstawionym planem wypowiadali się: dyr. Manugiewicz, Kutrzeba, Kuźmicz, Burszta, Reinfuss, Nasz, Gajek, Prüfferowa, Stelmachowska i in.

Postanowiono zwołać XXIX Walne Zgromadzenie i sesję Kolbergowską w Jeleniej Górze. Uchwalono i zatwierdzono preliminarz budżetowy na r. 1953 zamykający się po obu stronach kwotą 697.533,— zł.

Na tym, po wyczerpaniu wszystkich punktów porządku dziennego zamknięto XXVIII Walne Zgromadzenie.

O. G.

SPRAWOZDANIE Z DZIAŁALNOŚCI ODDZIAŁU KRAKOWSKIEGO POLSKIEGO TOWARZYSTWA LUDOZNAWCZEGO (r. 1948—1952)

Okres sprawozdawczy obejmuje z górą cztery lata, od jesieni 1948 r. do 31 grudnia 1952 r. Na przestrzeni tego czasu obserwujemy wyraźną linię rozwojową idącą w kierunku od popularyzacji wiedzy etnograficznej i zyskiwania oraz kształcenia nowych członków PTL do prac badawczo-naukowych.

W pierwszym okresie Oddział starał się zainteresować społeczeństwo krakowskie kulturą ludową, zachęcić do wstępowania w szeregi PTL i współpracy z nim przez: rozsyłanie okólników, urządzenie cotygodniowych odczytów z dziedziny etnografii, organizowanie wycieczek, rozdawanie do opracowania kwestionariuszy oraz propagowanie wydawnictw PTL. Wtedy już prowadzono prace naukowe: indeksowanie, bibliografię i badania terenowe. Jednakże z powodu braku funduszy nie rozwinęły się one na większą skalę.

W drugim okresie osłabła nieco działalność popularyzacyjna, ożywiły się natomiast prace nad indeksowaniem, bibliografią, a zwłaszcza prace badawczo-terenowe. Bibliografię i badania terenowe szczególnie intensywnie prowadzono w r. 1952.

Przejdźmy z kolei do szczegółowego rozpatrzenia różnych dziedzin działalności Oddziału Krakowskiego PTL:

Sprawy organizacyjne: W okresie sprawozdawczym odbyło się 17 zebrań Zarządu i 5 Walnych Zgromadzeń, rozesłano do członków 14 okólników zawierających, oprócz spraw organizacyjnych, informacje o działalności Oddziału i zawiadomienia o mających się odbyć imprezach naukowych.

Prócz działalności w obrębie Oddziału starano się nawiązać kontakt również z innymi ośrodkami, i tak na zaproszenie Oddziału Mszańskiego PTL Oddział Krakowski wydelegował do Mszany prelegentów w osobach A. Kutrzebianki, L. Węgrzynowicza, R. Reinfussa i A. Kowalskiej-Lewickiej, a ostatnio nawiązano kontakt z Oddziałem Jeleniogórskim.

Stan obecny Oddziału przedstawia się następująco: Liczy on 80 członków. W skład Zarządu wchodzi: prezes — prof. K. Moszyński, w. prezes — dr A. Kutrzebianka, sekretarz — dr A. Kowalska-Lewicka, skarbnik — mgr M. Gładyszowa, członkowie Zarządu: dr A. Jaworczak, dr J. Klimaszewska, mgr M. Matuskówna, mgr Z. Reinfussowa, dr R. Reinfuss, doc. dr T. Seweryn, dr A. Waligórski; komisja rewizyjna: prof. dr K. Dobrowolski, prof. F. Przyjemski, prof. L. Węgrzynowicz. Adres lokalu Towarzystwa: Kraków, ul. Warmijska 5.

Akcja popularyzatorska: polegała w pierwszym rzędzie na organizowaniu systematycznej akcji odczytowej. Tematy odczytów dobierano w ten sposób, by mogły zaznajomić słuchaczy z podstawowymi zagadnieniami etnografii, z kulturą wsi polskiej i porównawczo ludów pozaeuropejskich. Chodziło głównie o to, by zainteresować pracami istniejącymi i zachęcić do podejmowania własnych prac badawczych. Dlatego też sporo czasu poświęcono omawianiu stanu badań i metod pracy etnograficznej w terenie. Jako prelegentów wyzyskano miejscowych etnografów związanych z dwiema katedrami uniwersyteckimi (Etnografią Słowian prof. K. Moszyńskiego i Etnologią prof. K. Dobrowolskiego), Muzeum Etnograficznym i Sekcją Zdobnictwa Państwowego Instytutu Sztuki, jak również wyszukano z poza etnografów przedstawicieli dyscyplin pokrewnych, językoznawców, historyków, geografów, historyków sztuki i in. W okresie sprawozdawczym ogólna liczba odczytów, organizowanych przede wszystkim w miesiącach zimowych wynosiła 44; wygłosiło je 29 prelegentów: S. Bronicz, P. Burchard, L. Dziegiel, J. Flis, A. Jaworczak, P. Kaleciak, J. Kamocki, J. Klimaszewska, A. Kowalska Lewicka, A. Kutrzebianka, M. Liana, J. Malkiewicz, T. Marszewski, R. Mączka, T. Milewski, J. Mitkowski, K. Moszyński, W. Ogrodziński, F. Przyjemski, R. Reinfuss, T. Seweryn, S. Siedlecki, R. Stopa, J. Tobiasz, A. Waligórski, L. Węgrzynowicz, M. Woleńska, W. Zajączkowski. A oto główna tematyka odczytów i przykładowo wybrane tytuły niektórych z nich:

Zagadnienia natury ogólnej: K. Moszyński — U źródeł umiejętności technicznych w świetle etnografii, A. Waligórski — Zagadnienia wiedzy pierwotnej, R. Reinfuss — Zagadnienie grupy etnicznej.

Zagadnienia metodologiczne: T. Seweryn — O potrzebie badania źródeł historycznych w etnografii, R. Reinfuss — Technika badań etnograficznych.

Zagadnienia wybrane z kultury ludowej polskiej: S. Bronicz — Strój ludu śląskiego, L. Węgrzynowicz — Szalaństwo w Beskidzie Limanowskim, J. Klimaszewska — Obrzędy wiosenne.

Zagadnienia wybrane z kultury ludów pozaeuropejskich: J. Kamocki — Zwyczaje rodzinne i świąteczne u Jakutów, J. Maliewicz — Żeglarstwo Melanezji.

Odczyty z zakresu sztuki ludowej: T. Seweryn — Sztuka ludów afrykańskich, R. Reinfuss — Polska sztuka ludowa.

Odczyty informujące o stanie wiedzy etnograficznej: A. Kutrzebianka i A. Jaworzak — Etnografia w ZSRR, R. Reinfuss — Badania w Opoczyńskim, A. Kutrzebianka — Stan badań nad Ziemią Krakowską, J. Klimaszewska — Polski Atlas Etnograficzny.

Uzyskano również współpracę specjalistów z innych dziedzin nauki, a to językoznawców: T. Milewskiego, R. Stopy, historyka J. Mitkowskiego i geografa J. Flisa.

Oprócz odczytów urządzono trzy pokazy filmów naukowych treści etnograficznej i zorganizowano siedem wycieczek w teren, pięć jednodniowych w okolice Krakowa, dwie trziedniowe na Podhale.

Indeksowanie: Indeksowanie czasopism prowadzone jest pod kierownictwem dr J. Klimaszewskiej. W r. 1950 opracowano indeks rzeczowo działowy następujących czasopism:

Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej t. 1—18;

Materiały antropologiczno-archeologiczne i etnograficzne t. 1—14.

Obecnie pracodawca się wedle nowych instrukcji te same czasopisma. Ponadto prof. Węgrzynowicz zindeksował 24 tomy Orlego Lotu. Praca nad Orlim Lotem została skończona w czerwcu 1953.

Bibliografia przyczynków i prac dotyczących ludów pozasłowiańskich: Prace nad bibliografią prowadzone są przez mgr M. Gładyszową i współpracujących z nią studentów UJ pod kierownictwem prof. K. Moszyńskiego z subwencji Zarządu Głównego PTL. Rozpoczęto je jeszcze w r. 1948. W okr. 1948—50 przy bibliografii pracowały 4 osoby, które opracowały następujące wydawnictwa:

Biblioteka Warszawska, lata 1857—1891

Łowicz, lata 1878—1939

Łowicz Polski, lata 1903—1939

Tygodnik Ilustrowany, lata 1863—1906

Ziemia, lata 1910—1950.

Wypisano ogółem 2300 pozycji bibliograficznych. W r. 1951 prace przeważnie, ale podjęto je ponownie w kwietniu 1952.

W drugim etapie prac, od kwietnia do grudnia 1952 przepisano na maszynie w 2 egzemplarzach, sprawdzono, uporządkowano alfabetycznie wg autorów i wg części świata i regionów geograficznych cały materiał wypisany w latach 1948—1950 poczem odesłano go do Centrali PTL. Następnie pracując w zespole 7-osobowym (687 godzin pracy) wypisano 3500 pozycji bibliograficznych z następujących wydawnictw i katalogów bibliotecznych:

Przewodnik Bibliograficzny, roczniki: 1878—1919, 1920—1933, 1946—1951.

Urzędowy Wykaz Druków, roczniki 1928—1939

Przewodnik Księgarski, t. I, II (1925, 1926)

Książka, roczniki 1901—1913 i 1922

Bibliografia Polska, lata 1914—1919

Bibliografia Polska XIX stulecia Estreichera, tt. I—IV za lata 1881—1900
Hieronim Wilder, Katalog Antykwariatu Polskiego w Warszawie, nr 1—26 za lata 1906—1930

Przegląd Antykwarski Zygmunta Iгла, zeszyty 1—4 i 6—16 za lata 1932—33 i 1934—39

X. Józef Londzin, Bibliografia druków polskich w Księstwie Cieszyńskim od r. 1716 do r. 1904

Katalog Wydawnictw Polskiej Akademii Umiejętności, t. I, wydany w r. 1948, za lata 1873—1947.

Ponad to przeglądnięto katalogi następujących bibliotek znajdujących się w Krakowie:

Biblioteka Muzeum Przemysłowego — Dział podróży i etnografii

Biblioteka Instytutu Geograficznego Uniw. Jagiellońskiego

Biblioteka Seminarium Etnografii Słowian Uniw. Jagiellońskiego

Katalog Rękopisów Biblioteki Polskiej Akademii Umiejętności.

Na tym zakończono prace wstępne dające wskazówki bibliograficzne. W drugim etapie pracy przystąpiono do przeglądu publikacji oceniając ich wartość dla Bibliografii. Dotąd przejrzano 350 publikacji.

Prace terenowe badawcze: W okresie sprawozdawczym prowadzono badania terenowe w Ziemi Krakowskiej, na Podgórzu Karpackim i na Podhalu.

Badania Ziemi Krakowskiej: Systematyczne badania etnograficzne na terenie „krakowskim” (tj. na historycznej Ziemi Krakowskiej z wyłączeniem terenów górskich) podjęto jesienią 1950 r. Z inicjatywy Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego zorganizowano wówczas zespołowe prace terenowe dla zebrania materiału dla etnograficznych monografii regionalnych. Prace subwencjonowała Prezydium Rady Ministrów, a udział w niej brało do końca grudnia tegoż roku 48 osób spośród członków Oddziału Krakowskiego PTL oraz zaproszonych do współpracy starszych studentów Uniw. Jagiell., pod kierunkiem doc. dr T. Seweryna, dr A. Kutrzebianki i dr J. Klimaszewskiej, przy czynnym współudziale innych członków Zarządu Oddziału. Wynikiem badań było 142 opisy z 36 miejscowości rozrzuconych mniej więcej równolegle po całym terenie badanym, stanowiące odpowiedź na szereg kwestionariuszy. Badania miały charakter orientacyjny. Na pierwszy plan poszły więc ogólne wiadomości o wsi badanej (dane geograficzne, demograficzne i historyczne, oraz ogólna orientacja w podstawowych zagadnieniach gospodarki), następnie wybrane zagadnienia z kultury materialnej związane z uprawą roli, zbiórką plonów, przygotowaniem pożywienia. Na skutek rozdziału kompetencji między Oddział Krakowski PTL a Państwowy Instytut Sztuki, badania Oddziału nie objęły zagadnień z zakresu budownictwa krakowskiego, zajęły się natomiast krakowskim strojem, jak również tradycjami widowiskowych i obrzędów dorocznych. Zainteresowano się przemysłem ludowym oraz podjęto badania nad medycyną ludową.

Korzystano z kwestionariuszy (częściowo specjalnie opracowanych dla tej akcji) dr Seweryna, dr Sarapaty, dr Klimaszewskiej, dr Kutrzebianki, dr Kowalskiej Lewickiej. Praca przeciągnęła się na rok następny, kiedy

w czasie pojedynczych wyjazdów uzupełniano materiały badaniami niektórych tylko zagadnień w 20 punktach dodatkowych.

Badania Pogórza Karpackiego: W r. 1951 prowadzono na zlecenie Zarządu Głównego PTL prace badawcze terenowe subwencionowane przez Prezydium Rady Ministrów na terenie Pogórza Karpackiego, w dwu ośrodkach; na pograniczu powiatu brzozowskiego i sanockiego (wsi Zmienica, Trześniów, Bzianka), oraz w porozumieniu z Oddziałem Mszańskim PTL w pow. limanowskim. W badaniach brali udział dr A. Kutrzebiana i dr S. Flizak, oraz 7 osób spośród absolwentów i studentów U. J. Badania prowadzone stacjonarnie poświęcono zagadnieniom gospodarki wg kwestionariusza prof. dr Zawistowicz Adamskiej.

Badania na Podhalu: Jesienią 1951 roku Oddział Krakowski Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego przeprowadził badania w trzech wsiach podhalańskich: Dębnie, Maruszyńcu i Bańskiej i wówczas to powstał projekt monograficznego opracowania kultury ludowej Podhala. Prace przygotowawcze do badań systematycznych zajęły miesiące zimowe r. 1951/52. W okresie tym przepracowano podstawową literaturę, przygotowano własne kwestionariusze do szeregu zagadnień, ustalono plan prac, przy czym badania terenowe zostały zaplanowane na dwa lata, r. 1952 i 1953, wreszcie dobrano grupę ludzi, którzy podjęli się przez cały czas trwania badań terenowych brać w nich udział, a w przyszłości zająć się zredagowaniem monografii.

W skład ekspedycji podhalańskiej weszli nast. etnografowie: mgr Bronisława Jaworska Kopczyńska — st. asystent Uniw. Łódzkiego dr Anna Kowalska Lewicka — prac. nauk. Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN, mgr Irena Nizińska — prac. nauk. IHKM PAN, Anna Zambrzycka — prac. nauk. IHKM PAN.

Obok etnografów należą do niej: mgr Zbigniew Gołąb — językoznawca, mgr Wiesław Tomaszewicz — pełniący funkcje fotografa.

Prócz osób, które stanowią stały skład Ekspedycji brało w niej udział, raczej już przygodnie, 7 etnografów, którzy opracowywali poszczególne zagadnienia (Buffi, Burchard, Cabalska, Czajkowski, Kamińska, Malkiewicz, Zollówna), oraz dwu architektów; dokonali oni zdjęć budownictwa w Cichym.

Pracę na Podhalu rozpoczęto dwumiesięcznymi badaniami stacjonarnymi prowadzonymi w Cichym. Po dokładnym poznaniu jednego punktu postanowiono przebadać w formie krótkich, 9 dniowych wypadów w zespole kilkuosobowym inne punkty tak wybrane, by każdy z nich był typowy dla pewnej partii regionu. Tym systemem przebadano Brzegi i Obidowę. Z wyżej wymienionych punktów robiono wypadki do wsi okolicznych: Chochołowa, Witowa, Działiszka, Nowego Bystrego, Ratułowa, Klikuszowej i Niwy.

W okresie sprawozdawczym ekspedycja przepracowała w terenie 412 osobodni. Badania subwencionowane były przez Polskie Towarzystwo Ludoznawcze i Prezydium Rady Ministrów — Komisję Popierania Twórczości Naukowej i Artystycznej.

Problematyka badań: Naczelnym problemem opracowywanym przez Ekspedycję są przeobrażenia w zakresie rozwoju sił wytwórczych

i stosunków produkcji wsi podhalańskiej. Na terenie Podhala badania muszą w pierwszym rzędzie dotyczyć rolnictwa i hodowli, oraz gospodarki pasterskiej jako podstawy utrzymania ludności. Szeroko uwzględniono również przemysł ludowy, typowy dla miejscowych stosunków. Poza dziedziną produkcji zajęto się również całokształtem warunków bytowych (budownictwo, strój). Wychodząc od zagadnień gospodarczych starano się dawać szerokie powiązania społeczne. W kwestiach społecznych wychodzimy od zagadnienia pracy i jej organizacji w obrębie rodziny i społeczności wiejskiej. Każde z badanych zagadnień ujęte jest historycznie.

Metoda pracy terenowej: Zasadą jest, że wszystkie badania terenowe Ekspedycja przeprowadza kolektywnie w pełnym zespole i wszystkie opracowania dyskutujemy i ostatecznie ustalamy wspólnie.

Wyniki badań: w Cichym, Brzegach i Obidowej przedstawiają się następująco. — Posiadamy: 264 wywiadów co daje łącznie 1820 stron maszynopisu (format — połowa znormalizowanego arkusza), 3 opracowania językowe gwar: 1) Cichego, 2) Brzegów-Gronia-Dębna, 3) Obidowej.

Zebrano również szereg listów z przełomu XIX/XX w. pisanych przez dzieci szkolne, 883 zdjęcia fotograficzne, 112 rysunków i ok. 300 przebitek haftów, przedmiotów zdobionych drewnianych i metalowych, 28 zdjęć architektonicznych.

W trakcie badań, głównie we wsi Ciche, zebrano kilkadziesiąt testamentów i innych dokumentów, z których najstarsze pochodzą z lat 1750—1752. Zebrano również szereg listów z przełomu XIX/XX ww. pisanych przez górali podhalańskich z emigracji. Zbiera się korespondencję jaką do dziś prowadzi Ekspedycja z informatorami, a która dostarcza bardzo ciekawych materiałów.

Ponadto opracowano własne kwestionariusze do następujących zagadnień: pasterstwa, rzemiosła ludowego, pożywienia, transportu i komunikacji, zagadnień społecznych. W badaniu pozostałych zagadnień posługiwano się już istniejącymi kwestionariuszami. Kwestionariusze przez nas opracowane mają charakter raczej wytycznych dla etnografa specjalisty a nie ankiety.

Należy zaznaczyć, że w skład archiwum, poza rezultatami prac prowadzonych w pełnym zespole, których wyniki podano wyżej, weszły również materiały zebrane w zespole pięcioosobowym jesienią 1951 r. we wsiach Dębno, Maruszyńcu i Bańska. Prócz tego do dyspozycji Ekspedycji oddane zostały materiały zebrane przez etnografów łódzkich w czasie zespołowych badań na Podhalu prowadzonych przez Uniwersytet Łódzki pod kierownictwem mgr Jaworskiej. Są to badania nad życiem społecznym wsi podhalańskiej ze specjalnym uwzględnieniem gospodarki pasterskiej prowadzone w Ratułowie przez miesiąc lipiec 1951 w zespole 7-osobowym, oraz badania nad gospodarką pasterską w Tatrach prowadzone na wszystkich halach tatrzańskich w zespole 5-osobowym w okresie od 15 lipca do 15 sierpnia 1952 r.

Poza materiałami mgr Jaworskiej i Uniwersytetu Łódzkiego do dyspozycji Ekspedycji zostały oddane materiały pochodzące z indywidualnych ba-

dań dr Kowalskiej Lewickiej, dotyczące gospodarki i pożywienia, a zebrane we wsiach: Kościelisko (2 tyg.), Poronin (1 tydz.), Dębno (2 tyg.), Ludzimierz (1 tydz.), Chochołów (1 tydz.) — w latach 1950 i 1951.

W sumie Ekspedycja jest więc w posiadaniu materiałów z 17 wsi, w tym 10 przebadanych dokładnie (minimum 7 osobodni), zaś 7 z których mamy pojedyncze wywiady.

Badania nad rolnictwem i hodowlą dla Polskiego Atlasu Etnograficznego: W r. 1952 kilku członków Oddziału Krakowskiego PTL przeprowadziło pod kierunkiem Zarządu tegoż Oddziału prace terenowe badawcze z zakresu rolnictwa i hodowli wedle kwestionariusza i instrukcji dostarczonych przez Zarząd Główny PTL.

Prace wydawnicze: W r. 1952 rozpoczęto prace nad wydaniem X tomu *Prac i Materiałów Etnograficznych*. Ma on być poświęcony zagadnieniom związanym z historyczną Ziemią Krakowską. Tom X ukaże się pod redakcją prof. K. Moszyńskiego i prof. K. Dobrowolskiego.

Anna Kowalska-Lewicka

SPRAWOZDANIE

Z DZIAŁALNOŚCI ODDZIAŁU KRAKOWSKIEGO P. T. L. ZA OKRES OD 1. VI. 1953 DO 1. VI. 1954 R.

Oddział Krakowski PTL liczy obecnie 85 członków. Siedziba Oddziału mieści się w Krakowie przy ul. Warmińskiej 5.

W okresie sprawozdawczym słabiej w stosunku do lat poprzednich zaznaczyła się działalność organizacyjna, natomiast Oddział prowadził intensywną działalność naukową. W pierwszej połowie 1954 r. ożywiła się też znacznie działalność popularyzatorska.

Działalność organizacyjna i naukowa. — W okresie sprawozdawczym odbyły się cztery zebrania Zarządu (12. VI., 28. X., 10. XII. 1953 i 1. VI. 1954), oraz jedno Walne Zebranie członków (12. VI. 1953). Zostały rozesłane 2 okólniki do członków (dn. 31. X. 53 i 29. V. 54), oraz dokonano rozdawnictwa pomiędzy członków szóstego numeru „*Archiwum Etnograficznego*“ pt. Nowe drogi etnografii radzieckiej.

Działalność naukowa. — W rzeczonym okresie odbyły się dwa zebrania naukowe z referatami: dr Reinfussa pt. „Wiek XIX w rozwoju sztuki ludowej“, oraz prof. dr Zaręby pt. „Zastosowanie kwestionariusza do badań etnograficznych w Szwecji“.

Równocześnie prowadzona była ożywiona akcja terenowo-badawcza: Oddział Krakowski wziął udział w badaniach nad rolnictwem i hodowlą prowadzonych pod kierownictwem Centrali PTL na terenie całej Polski; członkowie opracowali 6 punktów, a to: mgr Babirecka — Lubojna, pow. Częstochowa, mgr Kwaśniewiczowa — Łopuchowo pow. Suwałki, mgr Kwaśniewicz — Gryżliny pow. Olsztyn, mgr Woroniecka — Poświętna pow.

Bielsk Podlaski, mgr Kwaśniewski — Białostockie, mgr Władyczanka — wieś w powiecie Kwidziń.

W okresie sprawozdawczym ukończone zostały zespołowe badania terenowe na Podhalu, których celem jest danie etnograficznej monografii gospodarki tego terenu. Ostatnim ich etapem była miesięczna wędrowka pełnego zespołu badawczego w lipcu 1953 r., która przyniosła etnograficzne i językoznawcze opracowanie dziewięciu wsi z powiatu nowotarskiego. Przygodnie zebrano przy tym materiały z kilku innych wsi.

Omówienie rezultatów tych badań ukazało się w 22 tomie „*Wierchów*“ z r. 1953, ze względu na to, że badania lipcowe zakończyły dwuletni okres podhalańskich prac terenowych Oddziału Krakowskiego, podamy tu pokrótce ich rezultaty.

Badania na Podhalu prowadzone były przez cały czas ich trwania zespołowo. Stały skład zespołu stanowią etnografowie: dr Anna Kowalska-Lewicka, kierownik zespołu, mgr Bronisława Jaworska, mgr Irena Nizińska i Anna Zambrzycka; prócz tego w badaniach bierze udział językoznawca mgr Zbigniew Gołąb i fotograf mgr Wiesław Tomaszewicz. Prócz tych osób, które równocześnie są współautorami przygotowywanej do druku obecnie etnograficznej monografii gospodarki Podhala, w badaniach wzięli udział: E. Buffi, P. Burchard, M. Cabalska, J. Czajkowski, K. Kamińska, J. Malkiewicz, H. Zoll i dwu architektów: M. Bujas i W. Nowak.

Prace terenowe trwały od 1 marca 1952 do 31 lipca 1953 r.; przeprowadzono 619 osobodni, przebadano 27 wsi (z tego 22 wsi — w ramach badań zespołowych, pozostałych zaś 5 w ramach badań indywidualnych): Bańska, Białka, Brzegi, Chochołów, Ciche, Dębno, Dzianisz, Klikuszowa, Knurów, Koniówka, Kościelisko, Krauszów, Leśnica, Ludzimierz, Łopuszna, Maruszyna, Murzasichle, Nowe Bystre, Niwa, Obidowa, Ochotnica, Odrowąż, Poronin, Ratułów, Rogoźnik, Szafiary, Witów.

Dotychczasowe wyniki badań ujęte cyfrowo przedstawiają się następująco. Zgromadzono: 381 wywiadów liczących łącznie 2515 stron maszynopisu, 1354 pieśni, 112 rysunków, 883 zdjęć fotograficznych, opracowania językoznawcze wszystkich wyżej wymienionych wsi, 28 zdjęć architektonicznych.

Należy zaznaczyć, że w skład archiwum Oddziału, oprócz rezultatów, które przedstawiono wyżej, weszły również materiały zebrane przez studentów Etnografii U. J. jesienią 1951 r. we wsiach Dębno, Maruszyna i Bańska oraz materiały zebrane w czasie zespołowych badań na Podhalu prowadzonych przez Uniwersytet Łódzki pod kierownictwem mgr Jaworskiej. Są to badania nad życiem społecznym wsi podhalańskiej ze specjalnym uwzględnieniem gospodarki pasterskiej (prowadzone w Ratułowie przez lipiec 1951 r. w zespole 7-osobowym, oraz badania nad gospodarką pasterską w Tatrach przeprowadzone na wszystkich halach Tatr Polskich w zespole 3-osobowym w okresie od 15 lipca do 15 sierpnia 1952 r.

Do dyspozycji archiwum zostały oddane materiały pochodzące z indywidualnych badań dr Kowalskiej Lewickiej dotyczące gospodarki i pożywienia, a zebrane we wsiach: Kościelisko, Poronin, Dębno, Ochotnica, Ludzimierz i Chochołów w latach 1950—1951.

W chwili obecnej zespół przystąpił do ostatecznej redakcji monografii. Na konferencjach, jakie odbyły się w marcu 1952 r. w Krakowie i w grudniu 1953 r. w Łodzi został opracowany plan monografii. Pierwszy rozdział, przedstawiający stosunki osadnicze i sytuację ekonomiczną społeczną Podhala w XIX w. został już w pierwszej redakcji opracowany przez mgr Jaworską i rozesłany wszystkim współautorom. Równocześnie na ukończeniu jest opracowanie językoznawcze gwary podhalańskiej. Rok 1954, wedle planu przedstawionego Polskiemu Towarzystwu Ludoznawczemu, poświęcony będzie na opracowanie całości do druku.

Nadmienić należy, że cała akcja była możliwa jedynie dzięki pomocy finansowej Centrali PTL. Oddział Krakowski na badania na Podhalu otrzymał następujące fundusze:

z Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego	14.243,85 zł
z Prezydium Rady Ministrów	5.000,00 zł

Łącznie 19.243,85 zł

W roku sprawozdawczym kontynuowane były prace nad bibliografią polskich publikacji dotyczących krajów pozaślowliańskich, prowadzone przez mgr M. Gładyszową. Ogólne kierownictwo prac miał prof. K. Moszyński. Na opracowanie bibliografii w czasie od 1. VI. 1953 do 1. VI. 1954 r. otrzymano sumę 1736 zł 45 gr, z tego 445 zł stanowiły dotacje Centrali PTL, zaś 1291 zł 45 gr wydatkowano z kasy Oddziału Krakowskiego PTL. W tym czasie przepracowano 394 godzin, poświęcając je na przegląd 552 publikacji celem określenia ich wartości dla bibliografii.

Wśród prac naukowych Oddziału omówienia wymagają jeszcze prace indywidualne prof. L. Węgrzynowicza dotyczące pow. limanowskiego.

Oddział Krakowski rozwinął współpracę z *Polskim Atlasem Etnograficznym*. Dla celów atlasowych zostało udostępnione i przepracowane z archiwum Oddziału 14 prac dotyczących rolnictwa i hodowli z obszaru Ziemi Krakowskiej, oraz całe archiwum materiałów z Podhala. Również i poszczególni członkowie Oddziału udostępnili dla prac atlasowych swe prywatne archiwa — a mianowicie: prof. K. Moszyński, dr R. Reinfuss i dr A. Kowalska-Lewicka. Prof. Węgrzynowicz opracował bezinteresownie dla Atlasu rolnictwo we wsi Dobra w pow. limanowskim.

Poza pracami prowadzonymi bezpośrednio przez PTL członkowie Oddziału brali również udział w imprezach związanych z problematyką etnograficzną a inicjowanych przez inne instytucje; ich współudział zaznaczył się w organizowaniu Sesji Leninowskiej i Młodzieżowej Sesji Teoretycznej organizowanych przez U. J. w pracach T. P. A., Stowarzyszenia Historyków Sztuki i in.

W roku sprawozdawczym ożywiła się również akcja wydawnicza Oddziału. Rozpoczęto druk pierwszego zeszytu X tomu „*Prac i Materiałów Etnograficznych*“ pod redakcją prof. Moszyńskiego i prof. K. Dobrowolskiego.

Omówić należy wreszcie popularyzatorską działalność Oddziału Krakowskiego; w okresie sprawozdawczym odbyło się 6 odczytów popularno-naukowych na terenie świetlic przy hotelach robotniczych w Nowej Hucie, oraz dwa odczyty w ośrodkach Wojewódzkiego Komitetu Kultury Fizycznej.

Członkowie Oddziału brali również udział w akcjach popularyzacyjnych organizowanych przez inne instytucje, wygłaszając odczyty. Czynna była również Sekcja Poradnictwa prowadzona przez dr J. Klimaszewską, która udzielała porad głównie szkolnym zespołom świetlicowym.

Anna Kowalska-Lewicka

SPRAWOZDANIE

Z PRACY ODDZIAŁU P.T.L. W MSZANIE DOLNEJ w 1953 r.

Oddział odbył w 1953 r. 5 zebrań, a to: 1 walne zebranie, 1 nadzwyczajne walne zebranie i 3 zebrania zwyczajne.

W dniu 29 marca 1953 r. odbyło się walne zebranie, na którym obecni wysłuchali sprawozdania prezesa S. Flizaka za okres 3-letni, a następnie wybrali nowy zarząd. Na zebraniu tym mgr Piotr Kalecia k wygłosił referat p. t. „Karty z dziejów Kasiny W“. Przedstawił on historię swej wsi rodzinnej od założenia aż do uwłaszczenia w 1848 r. dając przekroje panujących w różnych epokach stosunków gospodarczych i społecznych. W związku z rozwojem sił wytwórczych przedstawił zmianę struktury społecznej i zawodowej mieszkańców wsi, rozmiary eksploatacji wsi przez dwór. Odczytany referat jest częścią większej pracy naukowej przeznaczonej do druku.

W dniu 3 sierpnia 1953 r. prezes S. Flizak złożył sprawozdanie z Walnego Zjazdu P. T. L. we Wrocławiu, po czym dr Tadeusz Prus-Wiśniewski wygłosił odczyt p. t. „Migracje ludności ze wsi do miast“. Tok referatu był następujący: zasiedlenie Ziemi Zachodnich, budowa fabryk, kopalni itp. spowodowała odpływ ludności ze wsi do miast. Wzajemne oddziaływanie elementu wiejskiego i miejskiego wytwarza nowy typ społeczny ludzi. Wiejska ludność wnosi odświeżenie do miast przez twórcze jednostki istniejące wśród niej. Migracje wpływają znacznie na podniesienie poziomu kulturalnego.

Na posiedzeniu w dniu 8 listopada 1953 r. Antoni Górszczyk wygłosił referat p. t. „Głody i epidemie w Limanowszczyźnie“. Prelegent podał jako przyczyny głodów nieumiejętną gospodarkę, prymitywne urządzenia, niechęć do pracy spowodowaną tym, że dobrze uprawione grunty dwór odbierał chłopom i włączył do gruntów dominikańskich, zła komunikacja. Praca oparta była na samodzielnych studiach, na materiale rękopiśmiennym dostępnym prelegentowi i na ustnej tradycji.

Drugi referat wygłosiła Otylia Piwońska p. t. „Boginki, rusałki i nimfy“. Prelegentka oparła się głównie na pracy W. Klingera p. t. „Wschodnio-europejskie rusałki i pokrewne postacie demonologii ludowej

a tradycja grecko-rzymska" Lublin-Kraków 1949, a nadto posłużyła się materiałem etnograficznym zebrany przez Seb. Flizaka, a wydany przez P.T.L. w Archiwum Etnograficznym Nr 4.

Posiedzenie w dniu 28. XII. 1953 wypełnił odczyt Jana Grzywacza p. t. „Pieśń ludowa i jej problemy". Prelegent stwierdził, że urbanizacja powoduje zanik twórczości ludowej w muzyce i pieśni. Omawiał różne pojęcia i definicje pieśni ludowej. Dłuższy ustęp poświęcił O. Kolbergowi i jego epokowemu dziełu, t. j. zbiorowi pieśni ludowych. Następnie omawiał różne teorie o powstawaniu i istocie piosenek ludowych oraz ogólne cechy pieśni ludowych, którymi są: bezimiennosc, przekazywanie przez tradycję, zmienność oraz nierozłączność słów od melodii. Prelegent, długoletni zbieracz pieśni ludowych, specjalista w muzyce ludowej wprowadzał słuchaczy w zakres specjalnych zagadnień techniki muzycznej.

Dla pracy ludoznawczej został wykorzystany także miejscowy radiowęzeł. Dnia 16 stycznia 1953 r. został nadany artykuł S. Flizaka p. t. „Demografia wsi Podobina". Dnia 22 kwietnia 1953 r. nadany był artykuł p. t. „Mszana Dolna na przełomie XVIII i XIX w." tego samego autora; Audycja ta została powtórzona dnia 26 kwietnia 1953 r.

Nadzwyczajne Walne Zebranie Oddziału P.T.L. w Mszanie D. odbyło się, w dniu 22 listopada 1953 r. na skutek okólnika Zarządu Głównego P.T.L. l. dz. 3984/53/Org z dn. 9. XI. 1953. Zwołujący zebranie prezes Oddziału zaznajomił zebranych z treścią okólnika, Walne Zebranie powzięło następującą uchwałę:

Walne Zebranie uchwala postawiony przez prezesa oddziału wniosek, że § 2 statutu P.T.L. musi być zmieniony w tym sensie, że siedzibą P.T.L. nie będzie Poznań, lecz Wrocław. Zanim Walny Zjazd P.T.L., który odbędzie się w czerwcu 1953 r. powyższą zmianę statutu formalnie przeprowadzi, Nadzwyczajne Walne Zebranie Oddziału P.T.L. w Mszanie D., upoważnia Prezydium Zarządu Głównego P.T.L. do zabezpieczenia majątku Towarzystwa przez przeniesienie majątku P.T.L. z Poznania do Wrocławia, a to z powodu nakazu władz Uniwersytetu Poznańskiego do bezwłocznego usunięcia biblioteki, archiwum itp. z obrębu Uniwersytetu. i z braku zastępczego pomieszczenia w Poznaniu.

Wniosek uchwalono jednomyślnie.

Sebastian Flizak

SPRAWOZDANIE Z DZIAŁALNOŚCI SUDECKIEGO ODDZIAŁU POLSKIEGO TOWARZYSTWA LUDOZNAWCZEGO W JELENIEJ GÓRZE w 1953 r.

Pierwszy rok swego istnienia poświęcił Oddział Sudecki P.T.L. swej wewnętrznej i terytorialnej organizacji. W drugim, 1953 roku starał się o nawiązanie kontaktu z władzami terenowymi, wojewódzkimi i ze społeczeństwem zabiegał o zapewnienie sobie oparcia materialnego oraz prowadził dalszą rozbudowę działalności badawczej i popularyzacyjnej.

W dziedzinie badawczej brał udział w badaniach jednostkowego i stacjonarnych dla Atlasu Etnograficznego nad rolnictwem i hodowlą na terenie

powiatów lwóweckiego, lubańskiego, bolesławieckiego i jaworskiego, przy czym badania te prowadzone przez kwalifikowane siły Oddziału Wrocławskiego były dobrą szkołą praktyczną dla przyszłych samodzielnych poszukiwań sekcji naukowej Oddziału.

Praktykę uzupełniono również teoretycznie przy pomocy referatów i dyskusji, jakie były wygłaszane i prowadzone w kołach terenowych, na razie wciąż jeszcze tylko w zakresie wewnętrznym tj. dla członków Oddziału.

Wygłoszono referaty: „Badania środowiskowe" (na podstawie „Lustracji społecznych" Rychlińskiego), w kole Swidnickim, „Typy i zasięgi przysłupowców na Dolnym Śląsku" w kole Wałbrzyskim „Mikłucho-Maklaj, największy etnograf rosyjski" (w Miesiącu pogłębienia Przyjaźni Polsko-Radzieckiej) w kole Jeleniogórskim.

Odczyty dla szerszej publiczności czyli właściwą popularyzację zainicjowało koło Wałbrzyskie, które w stosunku do innych kół naszego Oddziału dysponuje lepszymi warunkami technicznymi: salą, epidiaskopem, bezinteresownymi prelegentami itp. Odczyty te nie były wprawdzie czysto etnograficzne i raczej dotyczyły pogranicza etnografii, niemniej jednak poprzedzane były właściwym wstępem informującym i miały duże znaczenie ogólnokształcące, dowodem czego była duża frekwencja. Dla informacji podajemy dwa tytuły wygłoszonych odczytów: „Elementy ludowe w twórczości Matejki" z bogatą ilustracją ekranową oraz „Budownictwo ludowe i współczesna architektura".

Z innych zagadnień popularyzacyjnych wiele uwagi i starań poświęcono w Kole Jeleniogórskim zagadnieniom regionalnego, sudeckiego zdobnictwa. Problem ten wysuwają same potrzeby lokalne a ponieważ go nikt dotąd nie podejmował, z natury rzeczy wszedł w program Oddziału.

Punktem wyjścia był „Atlas Dolnośląskich strojów ludowych" Seweryna, w którym znajdują się nieliczne wzory zdobnictwa regionalnego. Obecnie Oddział odszukał i odkrył dalsze motywy, prowadząc badania wśród artystów-chałupników, przy czym poszukiwania te są w dalszym ciągu prowadzone i niewątpliwie będą miały praktyczne znaczenie.

Pewne niedociągnięcia w działalności Oddziału należy złożyć na karb chronicznego braku lokalu; współistnienie Oddziału w lokalu Powiatowego Stronnictwa Demokratycznego w Jeleniej Górze nie zdało próby życia i stwarzało więcej trudności Oddziałowi niż pożytku. Możemy więc śmiało twierdzić, że własnego lokalu Oddział nie posiadał od początku swego istnienia.

W dziedzinie organizacyjnej trzeba zanotować, że w roku sprawozdawczym utworzono samodzielne Koło terenowe w Swidnicy. Tak więc obecnie na Oddział Sudecki składają się cztery Koła terenowe: w Swidnicy, Wałbrzychu, Bolesławcu i Jeleniej Górze. To ostatnie jako liczbowo najliczniejsze pełni funkcje Oddziału. Piąte i ostatnie Koło terenowe w Kłodzku będzie definitywnie w r. 1954 utworzone. Tworzenie dalszych kół np. powiatowych czy zakładowych wymagałoby środków i powiększenia administracji.

Pod koniec roku sprawozdawczego liczył Oddział 80 członków. Obecnie (koniec I kwartału 1954 r.) Oddział liczy 90 członków, przy czym szeregi członkowskie szybko wzrastają głównie dzięki zadaniom praktycznym, jakie Oddział w swej działalności popularyzacyjnej potrafił sobie postawić.

Utworzenie własnego archiwum materiałów naukowych własnych, fotograficznych i plastycznych na razie pozostaje w sferze marzeń, cały natomiast wysiłek w tej dziedzinie stale kierowany jest ku powiększeniu biblioteki Oddziału i Kół terenowych.

W roku sprawozdawczym udało się Oddziałowi uzyskać od Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych 30 vol. silesiana w jęz. niemieckim treści krajoznawczej i historyczno-etnograficznej oraz monograficznej. Niezależnie od powyższego sporządził Oddział nieco przepisów maszynowych dla siebie i Kół terenowych z niewydanych lub zupełnie wyczerpanych prac etnograficznych. Tym sposobem biblioteka Oddziału wzrosła w roku sprawozdawczym do 130 pozycji bibliotecznych.

Członkowie Sekcji Naukowej przygotowali bądź kończą opracowywanie kilku referatów (niektóre z nich są fragmentami większych prac) na najbliższy, XXIX ogólnopolski Zjazd, który będziemy gościć w Jeleniej Górze.

Dla znajomienia się z możliwościami współpracy z terenowym aparatem wojewódzkich władz kultury jakoteż celem ujęcia współczesnych i historycznych zjawisk kultury ludowej na obszarze działania Oddziału, opracowano i rozesłano do 19-u placówek powiatowych i miejskich oddziałów kultury zupełnie prostą i nie skomplikowaną ankietę-siatkę.

Do rezultatów tej akcji Oddział przywiązywał duże znaczenie, dowodem czego był konkurs związany z wypełnieniem ankiety i terminowym jej nadesłaniem. Akcja ta niestety nie przyniosła prawie żadnych rezultatów: na 19 wysłanych otrzymano zaledwie dwie odpowiedzi. W rezultacie w celu rejestracji, uchwycenia i sklasyfikowania potrzebnych Oddziałowi danych, trzeba się będzie oprzeć wyłącznie na siłach i ważniejsze zadania i zainteresowania, bądź też w działalności Towarzystwa Ludoznawczego nie są jeszcze zorientowane i zadanie to będziemy musieli rozwiązać łącznie z popularyzacją wiedzy ludoznawczej.

Seweryn Gersten

SPRAWOZDANIE Z PRACY ODDZIAŁU ŚLĄSKIEGO P.T.L. Za 1953 R.

Oddział Śląski P. T. L. w roku sprawozdawczym zwrócił w swej działalności szczególną uwagę na:

1. Pogłębienie i ukończenie rozpoczętych już w latach ubiegłych indywidualnych prac swych członków. Prace te, tematycznie związane z terenem Górnego Śląska, ujmują zagadnienia: grup etnograficznych (Gładysz), grup zawodowych i ich kultury (Ligeża, Żywirska), stroju ludowego (Bronicz, Kozubowski, Suboczowa), przysłów i powiedzeń ludowych (Wallis, Wallisówna), roślin leczniczych (Wallis), pieśni pańszczyźnianych (Dygacz), budownictwa (Dubiel, Gładysz). Niektóre z tych prac ukażą się w tomie Śląskim **PRAC I MATERIAŁÓW ETNOGRAFICZNYCH**. Z innych prac członków Oddziału Śląskiego należy wymienić obszerną, wyczerpującą światową literaturę przedmiotu pracę R. Noconia pt. „Dzieje, kultura i upadek Inka”.

2. Jak najliczniejszy udział członków Oddziału w badaniach terenowych na Górnym Śląsku w okresie letnim 1953.

W sierpniu 1953 r. w badaniach nad folklorem, budownictwem i strojem, zorganizowanych na południowym Górnym Śląsku (Pszczynskie, Bielskie, Raciborskie, Rybnickie, Cieszyńskie) przez Muzeum Śląskie w Bytomiu, wzięło udział 5 członków Oddziału (Bazielich, Bronicz, Dubiel, Gładysz, Ligeża), przy czym Gładysz i Ligeża jako kierujący całokształtem badań, inni — jako kierownicy poszczególnych grup badawczych. We wrześniu 1953 r. grupa badawcza (Dubiel, Gładysz) przeprowadziła na południowym Górnym Śląsku badania nad budownictwem i inwentaryzacją zabytkowego budownictwa ludowego, pod kątem wytypowania ciekawszych obiektów do Skansenu Śląskiego. W październiku 1953 r. grupa badawcza (Bazielich, Dubiel) przeprowadziła na Górnym Śląsku badania nad hodowlą i rolnictwem. Ponadto w miesiącach letnich 1953 r. indywidualne badania prowadzili: Dygacz — badania folkloru muzycznego w Ziemi Prudnickiej; Orłowski — badania jaskiń w Wojcieszowie na Dolnym Śląsku, w związku z opracowywaniem przez niego zagadnieniem kultu niedźwiedzia jaskiniowego; Suboczowa — badania stroju ludowego.

3. Współdziałanie członków Oddziału z instytucjami kulturalno-oświatowymi na terenie Górnego Śląska. Należy tu wymienić:

Współpracę z Komitetem Badań Naukowych Opolszczyzny (Dygacz, Gładysz, Ligeża).

Konsultowanie (Dygacz, Gładysz, Ligeża) zagadnień repertuaru Państwowego Ludowego Zespołu Pieśni i Tańca „Śląsk”, jak również udział członków Oddziału (Bronicz, Gładysz, Ligeża, Suboczowa, Wallis) w naradach dla ustalenia kostiumów ludowych dla tegoż zespołu „Śląsk”.

Konsultacje przygotowawczo-organizacyjne do Wojewódzkiego Konkursu Sztuki Ludowej, a uprzednio w komisjach kwalifikacyjnych powiatowych i gminnych (Bronicz, Ligeża, Wallis).

Udział w sędzię konkursu, ogłoszonego przez rozgłoszenie stalinogrodzką Polskiego Radia, p. t. „Zbieramy pieśni ludowe stare i nowe”.

Poza powyższymi — szereg doraźnych porad i konsultacji, jak na przykład poradnictwo dla pracowni strojów ludowych w Chorzowie, udzielanie — za pośrednictwem Domu Kultury ORZZ, pisemnych porad na zapytania w sprawie stroju ludowego.

4. Organizowanie zebrań dyskusyjnych, na których były referowane zagadnienia, opracowywane przez członków. Zebrań tych odbyło się w roku sprawozdawczym sześć. Referowano następujące zagadnienia:

Ludowy strój pszczyński.

Uwagi dotyczące badań terenowych nad hodowlą i rolnictwem w Opolszczyźnie.

Ludowy strój opolski.

Kultura ludowa w pracy świetlic.

Uwagi dotyczące badań terenowych nad folklorem i strojem w południowej części Górnego Śląska.

Ludowy strój górzański.

W zakresie popularyzacji wiedzy etnograficznej należy wymienić trzygodzinny wykład i godzinne seminarium (Suboczowa) z budownictwa, stroju i zwyczajów dorocznych Górnego Śląska dla kursu przewodników PTTK.

Maria Suboczowa

SPRAWOZDANIE

Z DZIAŁALNOŚCI ODDZIAŁU WROCŁAWSKIEGO P.T.L. W 1953 R.

W roku 1953 Zarząd Oddziału Wrocławskiego P.T.L. pełnił funkcje w niezmiennym składzie. W okresie sprawozdawczym Oddział pozyskał 20 nowych członków (pod koniec roku sprawozdawczego liczba członków wynosiła ogółem 40 osób).

Działalność Oddziału Wrocławskiego koncentrowała się w pierwszej połowie okresu sprawozdawczego na przygotowaniu XXVIII Walnego Zgromadzenia P.T.L. Tematyka referatów dotyczyła przede wszystkim Dolnego Śląska, a zwłaszcza jego terenów odzyskanych. Ośrodek Wrocławski przygotował na omawiany zjazd następujące referaty naukowe:

Prof. Jan Mydlarski: „Zagadnienie współpracy antropologii z etnografią“.

Prof. Adolf Nasz: „Śląsko-łużycka rubież etnograficzna“;

Dr Helena Hołubowiczowa: „Wczesno-średniowieczne budownictwo w Opolu“;

Mgr Stanisław Michalkiewicz: „Ekonomiczno-społeczne przemiany wsi śląskiej na przestrzeni wieków“

Mgr Stefan Łysik: „Zajęcia ludności osad leśnych w dorzeczu Małej Panwi związane z potrzebami XIX wiecznego hutnictwa na Śląsku“

Mgr Jadwiga Pawłowska: „Więź sąsiedzka i jej rola w zakresie kształtowania się kultury współczesnej wsi dolnośląskiej“

Mgr Bolesław Garyga: „Zmiany społeczno-kulturowe w uspołecznionej wsi dolnośląskiej“

Mgr Halina Bittnerówna: „Tkactwo wiejskie na Dolnym Śląsku“.

W badaniach stacjonarnych nad rolnictwem i hodowlą wzięła udział Mgr Jadwiga Pawłowska. Ponadto 4 członków Oddziału wzięło udział w badaniach dla *Polskiego Atlasu Etnograficznego* subwencjonowanych przez P. A. N.

Oddział Wrocławski pośredniczył w zakupie wydawnictw P.T.L. przez członków; ilość zamówień była jednakże niewielka.

Dary Zarządu Głównego P.T.L. umożliwiły założenie biblioteczki Oddziału Wrocł. P.T.L. Ogółem Oddział otrzymał w 1953 r. 45 tomów. Z biblioteczki korzystali przede wszystkim pracownicy C.P.L. i A. i Muzeum Śląskiego.

W dniu 25. XI. 53 r. odbyło się Nadzwyczajne Walne Zgromadzenie członków Oddziału Wrocławskiego P.T.L., na którym uchwalono wnioski

w sprawie zabezpieczenia mienia P.T.L. przez przeniesienie go z Poznania do Wrocławia, oraz w sprawie przeniesienia siedziby Zarządu Głównego P.T.L. do Wrocławia. Wiadomość ta przyjęta została przez członków Oddziału Wrocławskiego pozytywnie, między innymi z uwagi na możliwość ożywienia działalności wrocławskiego Oddziału Etnograficznego.

Halina Bittnerówna

SPRAWOZDANIE Z DZIAŁALNOŚCI ODDZIAŁU POZNAŃSKIEGO POLSKIEGO TOWARZYSTWA LUDOZN. za LATA 1949—1952

W roku 1949 w skład Zarządu Oddziału wchodził: Przewodniczący — Prof. dr Eugeniusz Frankowski, Sekretarz — Dr Maria Frankowska, Skarbnik — mgr Tadeusz Wróblewski. Członkowie Zarządu: Prof. dr August Zierhoffer, Prof. dr Roman Pollak, Prof. dr Jan Sejdak. Komisja Rewizyjna: mgr Wanda Wepnik, mgr Tadeusz Wrotkowski. Oddział liczył 29 członków.

W roku tym na zebraniach naukowych wygłoszono następujące odczyty: Tadeusz Wróblewski — „Budownictwo drewniane w Wielkopolsce i na Ziemi Lubuskiej“, Maria Frankowska — „Zagadnienie patriarchaty“.

W tymże roku Oddział Poznański P.T.L. zgłosił swą współpracę w badaniach terenowych przeprowadzonych przez Zakład Etnografii U. P. i w związku z tym odbyły się 4 zebrania naukowe, na których prof. dr Eugeniusz Frankowski wygłosił kolejno następujące referaty:

- 1) Problemy etnografii Wielkopolski.
- 2) Monografia etnograficzna i jej znaczenie dla państwa.
- 3) Organizacja badań naukowych nad monografią Wielkopolski.
- 4) Zebranie dla grupy badaczy terenowych w liczbie 14 poświęcone przygotowaniu ich do prac nad monografią etnograficzną Wielkopolski i Ziemi Lubuskiej.

W roku 1950 odbyło się 6 zebrań naukowych poświęconych głównie krytycznemu omówieniu przeprowadzonych badań, które referowali: Medard Tarko — „Plecionkarstwo ludowe w Wielkopolsce i na Ziemi Lubuskiej“ (badania terenowe w pow. Śrem, Nowy Tomyśl, Międzyrzec), Zofia Grabowska — „Rybołówstwo ludowe w Wielkopolsce“ (badania terenowe w pow. Gniezno), Wanda Gajzlerowa — „Ruchy przesiedleńcze w latach 1945—1950 na terenie Wielkopolski i Ziemi Lubuskiej“, Stanisław Błaszczyk — „Wielkopolscy ludowi artyści rzeźbiarze“, Adam Głapa — „Wielkopolskie hafty ludowe“ (Snutki pow. Jarocin). W związku z badaniami terenowymi Prof. E. Frankowski wygłosił na specjalnym zebraniu referat p. t. „Kwestionariusze i ankiety w badaniach terenowych“, prowadzonych przez Zakład Etnografii U. P. na obszarze Wielkopolski i Ziemi Lubuskiej opracowując zagadnienia z dziedziny kultury ludowej, sztuki ludowej i folkloru.

W roku 1951 w ramach działalności naukowej Oddziału 4 badacze terenowi referowali na zebraniach wyniki swych badań przeprowadzonych w dalszych powiatach Wielkopolski i Ziemi Lubuskiej.

W roku 1952 na dorocznym Walnym Zebraniu Oddziału Poznańskiego P.T.L. wybrano nowy Zarząd, w skład którego weszli: Przewodnicząca — Dr Olga Gajkowa, W-Przewodniczący — mgr Stanisław Błaszczyk, Sekretarz — mgr Helena Taige, Członkowie Zarządu — Prof. dr August Zierhoffer, Prof. dr Stanisław Szczotka, dr Józef Burszta, mgr inż. Wanda Wepnik. Komisja Rewizyjna — mgr Witold Armon, mgr Anna Czekanowska, mgr Adam Glapa.

W ramach zaplanowanych przez Zarząd Oddziału prac w zakresie akcji naukowo-popularyzacyjnej wygłoszone zostały następujące odczyty:

- 1) Prof. dr Józef Gajek — „Problemy indeksowania wydawnictw etnograficznych“.
- 2) Prof. dr Stanisław Szczotka — „Awans społeczny w świetle „*Liber Chamorum*“.
- 4) Mgr Tadeusz Wróblewski — „Etnografia radziecka w badaniach nad etnogenezą“.
- 4) Mgr Witold Armon — „Udział polskich etnografów w badaniach społeczeństw pierwotnych“.
- 5) Prof. dr Eugeniusz Frankowski — „Metodyka badania zjawiska kulturowego“.
- 6) Prof. dr Jan Czekanowski — „Dorobek antropologii polskiej w dziedzinie etnogenezy“.
- 7) Prof. dr Eugeniusz Frankowski — „Nowe formy bytu Litwy, Ukrainy i Białorusi-radzieckich sąsiadów Polski“.
- 8) Prof. dr Gerard Labuda — „Niektóre problemy Polskiego Atlasu Etnograficznego“.
- 9) Prof. dr Bogdan Zakrzewski — „Ryszard Wincenty Berwiński“.
- 10) Prof. dr Józef Gajek — „Berwiński jako etnograf“. Zebranie, na którym wygłoszono dwa ostatnie odczyty, miało charakter imprezy publicznej poświęconej wybitnemu i postępowemu Wielkopolaninowi R. W. Berwińskiemu i zgromadziło około 200 osób.
- 11) Dr Józef Burszta — „Z badań nad osadnictwem wiejskim“.

Z Oddziału Poznańskiego P.T.L. 8 członków wzięło w r. 1952 udział w badaniach terenowych związanych z ogólnym planem badawczo-naukowym Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego. Badania nad rolnictwem i hodowlą przeprowadzał wśród Górali Beskidowych Dr J. Burszta, w Rzeszowskim mgr K. Wolski. Na Pałukach badania nad budownictwem przeprowadzali mgr inż. Wanda Wepnik oraz mgr Stanisław Chmielowski. Poza tym badania nad rolnictwem i hodowlą przeprowadzali mgr Medard Tarko na Mazurach Wieleńskich, mgr Krystyna Klęsk na Ziemi Lubuskiej, oraz w Borach Tucholskich, studenci III roku Studium Historii Kultury Materialnej, Siudowska Teresa i Toroński Zbigniew.

W ciągu roku 1952 Oddział wzrósł do liczby 70 członków.

Helena Taige

SPRAWOZDANIE Z DZIAŁALNOŚCI ODDZIAŁU POZNAŃSKIEGO P.T.L. za R. 1953

Skład Zarządu Oddziału nie zmienił się w r. 1953. Obowiązki prezesa oddziału przejął jednak od stycznia 1953 r. mgr Stanisław Błaszczyk. Zarząd zaplanował kontynuowanie akcji odczytowej, prowadzenie badań terenowych, zbieranie wiadomości o etnonimach wielkopolskich, poszukiwania materiałów etnograficznych w dokumentach archiwalnych, wreszcie współpracę z Muzeum Narodowym w Poznaniu, w szczególności z działem etnograficznym w Rogalinie. Wiele uwagi postanowiono poświęcić popularyzacji zagadnień etnograficznych wśród społeczeństwa.

W ciągu roku zwołano 8 zebrań naukowych. Jedno z nich było poświęcone dyskusji nad wydawnictwami P.T.L., w szczególności nad 39 tomem „Ludu“. Dalsze zebrania miały następującą tematykę: 1) Józef Jurek wygłosił referat pt. „Wspomnienia o Antonim Kalinie“, 2) prof. dr Stanisław Szczotka — „Uwagi o zbójnictwie góralskim“, 3) prof. dr Franciszek Piaścik — „Metodyka prac badawczych w dziedzinie budownictwa ludowego“, 4) prof. dr Józef Gajek — „Zagadnienie badań atlasowych prowadzonych przez P.A.E.“, 5) prof. dr Stefan Jarosz — „Wśród Indian i Eskimosów — wrażenia z własnych podróży od Arizony do Alaski“ (z przeżyciami), 6) mgr Ludwik Gomolec — „Niektóre etnonimy wielkopolskie w świetle historii“, 7) mgr Stanisław Błaszczyk — „Uwagi na marginesie wykonanych badań terenowych nad rolnictwem i hodowlą“.

W r. 1953 uczestniczyło w badaniach terenowych nad rolnictwem i hodowlą 10 członków oddziału, a mianowicie w badaniach stacjonarnych P.T.L. 5 osób (J. Dydowicz, A. Glapa, B. Michalakówna, T. Siudowska, M. Szenicówna), w badaniach atlasowych P.A.E. 6 osób (St. Błaszczyk, A. Glapa, Z. Jankowski, Z. Staszczak, M. Szenicówna i Z. Toroński). Badaniami objęto Wielkopolskę i Ziemię Lubuską, część Pomorza i Lubelszczyznę.

Skąpe na ogół wiadomości o etnonimach wielkopolskich, utrudniające wykreślenie mapy etnograficznej Wielkopolski, oddział poznański postanowił zrewidować. Jeszcze na wiosnę 1952 r. opracowano mapę i rozesłano ją w teren dla uzyskania wiadomości o nieznanym w literaturze etnograficznej etnonimach. Wtedy też dla próbnego skontrolowania dotychczasowych informacji o zasięgu Biskupizny udał się w teren 3 osobowy zespół (mgr A. Glapa, mgr St. Błaszczyk i dyr. W. Stachowski), który przy pomocy kwestionariusza uczynił próbę przebadania obszaru etnicznego dookoła jego obwodu. Próba dała wynik pozytywny i potwierdziła istnienie etnonimów nigdzie dotąd nie publikowanych. Sprawie etnonimów poświęcił w r. 1953 szczególną uwagę mgr L. Gomolec i w oparciu o źródła archiwalne ustalił istnienie na terenie Wielkopolski pokaźnej liczby etnimów. Wyniki swej pracy referował na jednym z zebrań naukowych.

W związku z postulatem przeszukania archiwów za materiałami etnograficznymi oddział poznański przystąpił już z początkiem 1952 r. do współpracy z historykami celem zainteresowania ich problematyką etnograficzną. Wyniki tych prac, obliczonych na dłuższą metę, wzbogaca naszą wiedzę o ludowej kulturze materialnej regionu wielkopolskiego. Postanowiono też powstałe po wojnie zbiory etnograficzne w Rogalinie wykorzystać jako

materiał rzeczowy do opracowania monograficznego Wielkopolski. Rozpoczętą w tym celu inwentaryzację zbiorów kontynuowano w r. 1953.

Sprawie popularyzacji problematyki etnograficznej poświęcił zarząd oddziału poznańskiego sporo wysiłków i w tym celu utrzymywał kontakty z Polskim Towarzystwem Archeologicznym, ze Stowarzyszeniem Historyków Sztuki, ze Stowarzyszeniem Architektów, z Polskim Towarzystwem Turystyczno-Krajoznawczym, z Związkiem Samopomocy Chłopskiej oraz z Młodzieżowym Domem Kultury, wreszcie z niektórymi redakcjami i Polskim Radiem. Dzięki tym kontaktom doszło do wygłoszenia prelekcji w Samopomocy Chłopskiej o strojach ludowych (prof. J. Gajek), w P.T.T.K. o wielkopolskiej sztuce ludowej (mgr Błaszczyk), w Młodzieżowym Domu Kultury o hafcie i stroju wielkopolskim (mgr Glapa). Ogłoszono artykuły o zadaniach P. T. L. (mgr Błaszczyk w zesz. 4 „Z Otchłani Wieków“), wreszcie zorganizowano przez mgr Glapę młodzieżową wycieczkę do Rogalina celem zaznajomienia się z tamtejszymi zbiorami etnograficznymi. Oddział poznański udzielał poza tym licznych konsultacji i porad organizacjom takim jak Samopomoc Chłopska, Związki zawodowe, CPLiA, w związku z organizowaniem przez amatorskie zespoły imprez artystycznych o charakterze regionalnym, głównie z okazji przygotowań do uroczystego obchodu X rocznicy Polski Ludowej.

Stanisław Błaszczyk

SPRAWOZDANIE Z DZIAŁALNOŚCI ODDZIAŁU ŁÓDZKIEGO P. T. L. Za 1953 r.

Oddział Łódzki P. T. L. liczył 35 członków. Do zarządu Oddziału wchodzili: K. Zawistowicz-Adamska — prezes, J. Krajewska — w-prezes, B. Baranowski, J. P. Dekowski, B. Kopczyńska-Jaworska, B. Kowalec, K. Krawczyńska, J. Kucharska — członkowie zarządu.

W okresie sprawozdawczym odbyły się 2 Walne Zebrania Oddziału oraz 5 zebrań Zarządu Oddziału.

Z ramienia P. T. L. członkowie Oddziału Łódzkiego brali udział w badaniach stacjonarnych nad rolnictwem i hodowlą. Mgr Jadwiga Kucharska przeprowadziła badania w Nadolu na Pomorzu. Zostały też przeprowadzone zespołowe badania we wsi Goszczanów p. Turek. W badaniach wziął udział zespół seminaryjny Zakładu Etnografii U. Ł. z udziałem prof. K. Zawistowicz-Adamskiej. Materiały z badań opracowała mgr B. Kopczyńska-Jaworska, st. asystent Zakładu Etnografii U. Ł., odpowiedzialna za całość badań. Ponadto członkowie Oddziału: dr J. Krajewska, mgr J. P. Dekowski, mgr W. Gajzlerowa, mgr K. Piękowski i mgr H. Świątkowski, brali udział w badaniach terenowych organizowanych przez Instytut Hist. Kult. Mat. dla P. A. E.

W wyniku 4-letnich badań terenowych mgr J. P. Dekowskiego został przez niego przygotowany do druku w r. 1953 zeszyt *Atlasu Polskich Strojów Ludowych*, zawierający monografię stroju piotrkowskiego.

W czasie od 19 marca do 31 kwietnia został zorganizowany cykl popularnych wykładów na temat rękodzieła ludowego. W wykładach uwzględ-

niono przede wszystkim technikę rękodzielniczą. W każdej prelekcji starano się przedstawić poszczególne rękodzieła w rozwoju historycznym opierając się na materiale archeologicznym, egzotycznym, współczesnym polskim i słowiańskim. Z tego względu w każdej prelekcji brali udział w miarę potrzeby archeologowie, etnografowie, historycy sztuki oraz twórcy ludowi, którzy demonstrowali swoje warsztaty pracy i proces produkcji (warsztat tkacki, koło garncarskie, praca bednarza itp.). Nadto prelekcje te były połączone z pokazami wybranych obiektów etnograficznych i archeologicznych, pokazami filmów, przezroczy i ilustracji związanych z omawianymi technikami. W ten sposób omówiono kolejno następujące zagadnienia: tkactwo, garncarstwo, obróbkę metali, obróbkę drzewa; cykl ten został poprzedzony wykładem wprowadzającym. K. Zawistowicz-Adamskiej — „Rękodzieło i rękodzielniczość“, zaś zamknięciem był wykład informujący o zadaniach i potrzebach polskiej etnografii pt. „Etnografia dawniej i dziś“.

Odczyty były udostępnione szerszej publiczności, korzystali z nich nauczyciele, uczniowie szkół zawodowych, studenci, pracownicy CPLiA oraz robotnicy, zainteresowani poszczególnymi rodzajami produkcji.

W Oddziale Łódzkim odbyły się dwa zebrania naukowe poświęcone aktualnym zagadnieniom etnografii radzieckiej:

1. Problematyka etnograficznych badań terenowych w Związku Radzieckim.
2. Dotychczasowe osiągnięcia i zamierzenia badawcze etnografii radzieckiej (dyskusja Ak. Nauk ZSRR na temat dorobku *czasopisma „Sowiecka etnografia“*).

Oddział Łódzki w liczbie 6-ciu osób wziął udział na wiosnę w 1953 r. w konferencji, zorganizowanej w Poznaniu dla omówienia zagadnień związanych z badaniami terenowymi. Prezes Oddziału — K. Zawistowicz-Adamska wygłosiła na tej konferencji referat na temat organizacji i techniki badań terenowych. W związku z konferencją wzięto udział w opracowaniu kwestionariusza do badań stacjonarnych nad rolnictwem i hodowlą.

Oddział Łódzki, który w sprzyjających warunkach miałby szanse należytego rozwoju, w chwili obecnej walczy z trudnościami, wynikającymi z braku dopływu nowych kadr etnograficznych.

K. Zawistowicz-Adamska

SPRAWOZDANIE Z DZIAŁALNOŚCI ODDZIAŁU P. T. L. W LUBLINIE ZA ROK 1953

Oddział liczył 64 członków. Zebrań plenarnych odbyło się 4.

Członkowie wygłosili następujące odczyty:

1. Prof. dr Leon Halban — „Prawo ludu pierwotnego“ — Odczyt publiczny w Zamościu.
2. Prof. dr Tadeusz Henzel — „Kultura materialna Pigmejów środkowoafrykańskich“.

3. Mgr Janusz Optołowicz — „Przemysł ludowy Lubelszczyzny w XIX i XX wieku“.
4. Mgr Janusz Optołowicz — „Budownictwo wiejskie w powiecie lubelskim“. Odczyt publiczny w Lublinie.
5. Mgr Józef Jastrzębski — „Przemysł ludowy“. Odczyt publiczny w Lublinie.
6. Mgr Józef Jastrzębski — „Przemysł ludowy“. Odczyt publiczny w Zamościu.
7. Janusz Świeży — „O lubelskich obrzędowych strojach głów kobiecych“. Michał Pękalski opracowuje „Biłgorajskie budownictwo drzewne“ oraz monografię Biłgorajszczyzny pt. „Nad Tanwią i Ładą“.

Wykonano wykroje strojów ludowych z okazji, znajdujących się w Muzeum Kultur Ludowych w Młocinach.

Członkowie nasi biorą czynny udział w organizowaniu wystaw Sztuki ludowej w związku z obchodem 10-lecia Manifestu PKWN w Lublinie.

Janusz Świeży

SPRAWOZDANIE Z DZIAŁALNOŚCI ODDZIAŁU POLSKIEGO TOWARZYSTWA LUDOZNAWCZEGO W TORUNIU W 1953

Skład Zarządu: Prezes — prof. dr Karol Koranyi, w-prezes — dr Maria Znamierowska-Prüfferowa, sekretarz — mgr Maria Polakiewiczówna, skarbnik — mgr Ryszard Kukier. Członkowie zarządu: dr Helena Przesławska, mgr Halina Mikułowska, mgr Bonifacy Zielonka. Komisja Rewizyjna: prof. dr Jan Zabłocki, prof. dr Stefan Hrabec, prof. dr Otmar Wandmayer.

Siedziba Oddziału znajduje się w Toruniu, w Dziale Etnograficznym Muzeum Pomorskiego w Ratuszu.

Ogólna ilość członków — 35. Oddział Toruński posiada też członków zamiejscowych: we Włocławku, w Bydgoszczy, w pow. Toruń, w Gdańsku, w Olsztynie i w Warszawie.

W okresie sprawozdawczym odbyło się 17 posiedzeń Oddziału, w tym 8 posiedzeń Zarządu, 1 Walne Zebranie z referatem i 9 posiedzeń naukowych.

Na Walnym Zebraniu z dnia 24. XI. 1953 r. powzięto uchwałę przychylającą się do wniosku Zarządu Głównego P. T. L. o przeniesieniu siedziby P. T. L. z Poznania do Wrocławia (zgodnie z § 2 Statutu Towarzystwa).

Praca samokształceniowa i społeczno-odczytowa Oddziału przejawiała się nadal w formie zebrań seminaryjnych i odczytów publicznych. W okresie sprawozdawczym wygłoszono następujące odczyty:

- 1 31. I. 1953 r. mgr M. Polakiewiczówna — Środowisko we wsi Zakrzewo, pow. Aleksandrów.
- 2 26. II. 1953 r. prof. dr W. Hejnosz — Polska wczesnośredniowieczna (Wspólnie z P. T. P.).
- 3 2. III. 1953 r. dr H. Przesławska — Stereotypy swoich i obcych na terenie gromady kaszubskiej Mechowa.

- 4 19. III. 1953 mgr Ryszard Kukier — Hodowla zwierząt w Byczyźnie, Ujmie Dużej, Siniarzewie, Lubaniu, Orlu i Zakrzewie.
- 5 21. III. 1953 r. prof. dr K. Jażdżewski — Gdańsk XII—XIII w. w świetle wykopalisk (wspólnie z P. T. P.).
- 6 21. III. 1953 r. mgr A. Klonowski — Budownictwo w Borach Tucholskich.
- 7 18. III. 1953 r. mgr A. Klonowski — Budownictwo na Powiślu.
- 8 28. V. 1953 r. prof. dr W. Hejnosz — Zagadnienie gospodarki żarowej u Słowian w dobie wczesnośredniowiecznej.
- 9 17. X. 1953 r. mgr R. Kukier — Badania terenowe w Trzebielinie, pow. Miastko (Rolnictwo i hodowla zwierząt).
- 10 29. X. 1953 r. mgr R. Kukier — Badania terenowe w Trzebielinie, pow. Miastko (ciąg dalszy).
- 11 6. XI. 1953 r. mgr B. Zielonka — O pochodzeniu Słowian na podstawie literatury radzieckiej (w ramach miesiąca T. P. P. R.).
- 12 11. XI. 1953 r. dr M. Znamierowska-Prüfferowa — Sztuka ludowa Ukrainy (Odczyt wewn. dla członków PTL i prac. Muzeum w ramach miesiąca T. P. P. R.).
- 13 24. XI. 1953 r. mgr M. Fryczowa — O bajce zwierzęcej.
- 14 10. XII. 1953 r. mgr M. Fryczowa — Metoda badania bajek.
- 15 12. XII. 1953 r. mgr D. Hanulanka — Kultura materialna w Muzeum Śląskim w Bytomiu.

W ogólnopolskiej pracy terenowej trzy osoby, a mianowicie: mgr Halina Mikułowska — (1 punkt stacjonarny na Kurpiach we wsi Lachowo, pow. Kolno — rolnictwo i hodowla). Mgr Ryszard Kukier — (1 punkt stacjonarny na Pomorzu w wsi Trzebielno, pow. Miastko), Mgr Alfons Klonowski — (1 punkt stacjonarny na Warmii i w pow. Reszel).

Prace te przyniosły jako rezultat około 100 kart katalogu opisowego, ponad 200 rysunków i ponad 400 fotografii złożonych w Centrali PTL w Poznaniu.

Mgr Ryszard Kukier nadal prowadzi indeksowanie „Gryfu“. Zakończył on już pierwsze opracowanie całości (ponad 10.000 stron „Gryfu“) i obecnie przystąpił do ostatecznego opracowania.

Biblioteka Oddziału liczy 164 pozycje. Wszystkie książki są zinwentaryzowane i częściowo skatalogowane.

Wysiłki skierowane ku stworzeniu w Toruniu samodzielnego Muzeum Etnograficznego, mimo znalezienia na ten cel gmachu w postaci XIX wiecznego spichrza oraz mimo poparcia ze strony etnografów, archeologów oraz wielu czynników społecznych nie dały pozytywnego rezultatu.

Oddział Toruński zgłosił Konserwatorowi Wojewódzkiemu szereg obiektów budownictwa ludowego o charakterze zabytkowym w celu ich zabezpieczenia, bądź przeniesienia do przyszłego Muzeum na wolnym powietrzu.

Oddział Toruński nawiązał kontakt z Państwowym Instytutem Sztuki w związku z pracami dotyczącymi badania folkloru.

Zgodnie z zaplanowaną przez Centralę pracą PTL dr Leon Witkowski został powołany na stanowisko kierownika sekcji naukowo-popularyzacyjnej. Został też zaprojektowany plan odczytów publicznych na rok 1954.

Delegat Oddziału Toruńskiego PTL w osobie dr M. Znamierowskiej-Prufferowej bierze czynny udział w pracach Komisji Koordynacyjnej do spraw kultury przy Miejskiej Radzie Narodowej w Toruniu. W związku z tym PTL zgłosiło swą współpracę ze świetlicą Stoczniovców w Toruniu.

Kalina Antonowiczowa

SPRAWOZDANIE Z PRAC W ARCHIWUM POLSKIEGO TOWARZYSTWA LUDOZNAWCZEGO

Archiwum Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego obejmuje 4 działy: archiwum rękopisów i maszynopisów, archiwum kartograficzne, archiwum bibliograficzne oraz archiwum błon, klisz i filmów oraz klisz cynkograficznych.

Celem archiwum jest usłużność wobec wszystkich ośrodków P. T. L., wobec instytucji naukowych i społeczno-oświatowych popularyzujących wiedzę oraz prac Polskiego Atlasu Etnograficznego.

W skład archiwum rękopisów i maszynopisów wchodzi prace naukowe i rozprawy, monografie, recenzje, notatki i zapiski napływające do Polskiego Tow. Ludoznawczego od poszczególnych autorów — dalej, materiały nagromadzone przez prof. J. Gajka po prof. Adamie Fischerze, Stanisławie Poniątkowskim, Michale Federowskim, Oskarze Kolbergu i in., materiały napływające z badań terenowych prowadzonych przez P. T. L. oraz prace studentów i współpracowników P. T. L. W okresie sprawozdawczym obejmowało archiwum rękopisów i maszynopisów 1365 pozycji wykazanych w osobnej księdze inwentarzowej. Z powyższych zbiorów przypada: na materiały ankietowe PKPG ca 50 pozycji, na korespondencję i akta PTL gromadzone od 1895 r. ca 104 pozycje — reszta stanowi materiały częściowo już publikowane lub przeznaczone do druku w „Ludzie”, w „Archiwum”, w „Pracach i Materiałach Etnograficznych” czy w „Pracach Etnologicznych”.

Osobny dział stanowi archiwum kartograficzne. Składa się ono z kart archiwalnych zawierających rysunki, mapki i fotografie oraz materiały zdobyte w drodze badań terenowych. Karty archiwalne których ogółem jest ca 9.000 umieszczone są w oddzielnej szafie i ułożone według układu systematycznego i terytorialnego. Największa ilość tych kart obejmuje kulturę materialną (ca 6000); są one szczególnie pomocne przy pracach nad Polskim Atlasem Etnograficznym.

Archiwum bibliograficzne zawiera 25 skrzynek kart bibliograficznych. Materiał ten zgromadzony został przez prof. J. Gajka po prof. A. Fischerze i prof. St. Poniątkowskim i dotyczy głównie kultury materialnej w zasięgu światowym. Ponadto dostarczył prof. K. Moszyński cennego materiału dotyczącego polskich badaczy ludów pierwotnych. Dosyć poważną pozycję stanowi również materiał bibliograficzny wojew. lubelskiego oraz materiał obejmujący sprawy indeksowe do „Ludu”, t. XL. Całość materiału bibliograficznego uporządkowana jest w układzie rzeczowym i terytorialnym i stanowić może cenną pomoc dla prac naukowych.

Oddzielnie przechowywane jest także archiwum filmów, błon i klisz cynkograficznych. Liczy ono obecnie ogółem 3.667 pozycji, w tym 3.000 błon i filmów oraz 667 klisz cynkograficznych. Materiały te jako bardzo wrażliwe wymagają ciągłej troski około ich fachowej i systematycznej konserwacji.

Dla celów usługowych jak i ilustrowania wydawnictw PTL zorganizowano, w oparciu o istniejącą przy Zakładzie Etnografii U. P. pracownię fotograficzną, prace nad przefotografowaniem materiałów. W okresie sprawozdawczym dokonano: reprodukcji około 3.818 z ogółem 173 dzieł naukowych, krajowych i zagranicznych — 5.119 ilustracji do prac naukowych (powiększeń formatu 6×9, 9×14, 13×18), na podstawie umów z P. T. L. oraz 388 ilustracji dla wydawnictw P. T. L.

W okresie sprawozdawczym prace w archiwum obejmowały reorganizację i uporządkowanie zbiorów po dokonanej ich przeprowadzce z Lublina do Poznania oraz inwentaryzowanie napływających materiałów rękopiśmiennych, maszynopisów i materiału dokumentacyjnego, ich katalogowanie i przygotowywanie do druku.

Do pilnych prac bieżących na najbliższy okres należą prace nad sporządzeniem katalogów — alfabetycznego, etnograficznego i rzeczowego — prowadzonych dla archiwum rękopisów i maszynopisów. W związku z pracami nad Polskim Atlasem Etnograficznym zachodzi potrzeba opracowania na bieżąco kart archiwalnych i materiałów ankietowych, i wreszcie — dla celów wydawniczych — koniecznym jest zbadanie i ewtl. przygotowanie do druku spośród niepublikowanych ca 680 pozycji wybranych materiałów z archiwum rękopisów i maszynopisów.

Helena Prześlawska

SPRAWOZDANIE Z BADAŃ TERENOWYCH POLSKIEGO TOWARZYSTWA LUDOZNAWCZEGO W 1952 R.

W okresie letnim 1952 r. przeprowadzone zostały przez P. T. L. badania terenowe nad rolnictwem i hodowlą. Zostały one poprzedzone konferencją w dniach 21—23 marca 1952 r. w Krakowie, na której po rozpatrzeniu możliwości badawczych PTL oraz po wysłuchaniu referatów prof. Moszyńskiego, prof. Dobrowolskiego, prof. Adamskiej i przeprowadzeniu wyczerpujących dyskusji powzięto pewne uchwały, obowiązujące Zarząd w pracy badawczej, a mianowicie:

1. Tematem badań terenowych jest rolnictwo i hodowla.
2. Badania obejmą teren całej Polski, mają bowiem służyć monografiom regionalnym i *Polskiemu Atlasowi Etnograficznemu*,
3. Mają być przeprowadzone przez wykwalifikowanych etnografów, biorących pełną odpowiedzialność za zebrany materiał,
4. Będą prowadzone przez poszczególnych eksploratorów gruntownie w 1 miejscowości (stacjonarnej) oraz kontrolowane w promieniu 10—20 km w miejscowościach kontrolnych.

W okresie od marca do czerwca 1952 r. opracowany został kwestionariusz dla etnografów biorących udział w badaniach nad rolnictwem i hodowlą. Kwestionariusz ten będący pierwszą redakcją i podstawą kwestionariuszy z lat 1953 i 1954 zamieszczamy w całości.

Kwestionariusz A.

Instrukcja wstępna.

Przed rozpoczęciem pracy na wsi wypełniający kwestionariusz winien dokładnie zaznajomić się z jego treścią. W szczególności winien dobrze zorientować się w układzie kwestionariusza, by zapisać materiał zgodnie z tym układem, unikając powtarzania się. I tak np. gdy chodzi o uprawę roślin, mogą być w części I. uwzględnione tylko wiadomości, dotyczące samych roślin uprawnych (a ich uprawa o tyle, ile jest to niezbędne do zrozumienia danej informacji o roślinie). W części II. mają być uwzględnione wyłącznie narzędzia (a technika uprawy znowuż tylko o tyle, ile jest konieczne do zrozumienia danej informacji o narzędziu).

Opracowując zagadnienia wyszczególnione w ankiecie, winno się dążyć do uchwycenia zmian na tle etapów rozwoju ekonomiczno-społecznego (faza feudalna przeduwłaszczeniowa; początki kapitalizmu po uwłaszczeniu; wzrost i natężenie kapitalizmu w okresie przed I wojną światową oraz w okresie między-wojennym; przejście od kapitalizmu do socjalizmu).

Przy opracowywaniu każdego punktu kwestionariusza należy zwrócić szczególną uwagę na materiał językowy, nazwy przedmiotów i ich części; w brzmieniu gwarowym (i, o ile możliwe fonetycznie). Podając nazwy roślin, jako to: roślin uprawnych (np. paru rodzajów czy form lnu, pszenicy, jęczmienia etc.), chwastów, a także drzew i krzewów dzikich, trzeba obowiązkowo — nie ufając zbyt swoimi wiadomościami botanicznym nawet w stosunku do drzew — zabrać w osobnej, zaklejonej mocnej kopercie cząstkę odpowiedniej rośliny (kwiat, parę liści, dojrzały kłos, dojrzałe główki lnu, nasiona itp.). Na tej kopercie należy powtórzyć nazwę danej rośliny i nazwę miejscowości, gdzie ją zebrano.

I. Środowisko.

1. Krótka charakterystyka środowiska. Krajobraz naturalny i zmiany wywołane w nim przez człowieka (rzeźba terenu; sieć wodna: rzeki, jeziora, bagna; zadrzewienie: lasy, gaje, zarośla; podać gatunki drzew i ich miejscowe nazwy; świat zwierzęcy). Dalej uwzględnić drogi komunikacyjne (m. in. też drogi autobusowe, żelazne, rzeki spławne). Odległość od najbliższych miasteczek i miast, od ośrodków przemysłowych i miejsc targowych.
2. Kształt wsi (plan schematyczny). Najstarszy ośrodek wsi. Kolejna rozbudowa wsi i jej powody. Nazwy części wsi i jej przysiółków. Wielka własność na terenie wsi (dwór, klasztor, plebania, państwo). Kościół ew. parafia.
3. a. Ogólna powierzchnia wsi; ilość ziemi uprawnej, łąk, pastwisk, lasów i nieużytków. Ich nazwy pospolite oraz imiona własne (jak np.

Kały, Retki itp.). Przy każdej nazwie pospolitej i imieniu własnym podać krótkie określenie charakteru części terenu, do jakiej się one odnoszą z uwzględnieniem ich użytkowania (np. pastwisko dla koni, bydła, gęsi etc.; łąki mokre tzw. kwaśne, torfiaste, suche itp.).

- b. Rodzaje gleb, ich charakterystyka, ocena przez wieśniaka, nazwy miejscowe.
 - c. Kopaliny (kruszcze, gliny i glinki, wapienie i inne skały, jak np. granity itp., żwiry, torfy etc.). Ich nazwy miejscowe i ewent. użytkowanie na potrzeby miejscowe oraz na wywóz.
 - d. Układ pól (np. czy panuje szachownica gruntów, czy została przeprowadzona całkowita komasacja itp.; dołączyć plan schematyczny).
4. Struktura społeczna wsi. Ilość i wielkość gospodarstw wedle ilości posiadanych hektarów. Podać nazwy i kryteria danych gospodarstw w zależności a (od ilości ziemi uprawnej, jej jakości, poziomu gospodarki i wydajności; b) od obfitości i jakości inwentarza; c) od ilości stałych i czasowych najmitów, członków dalszej rodziny itp. W szczególności zwrócić uwagę na ilość i jakość posiadanych narzędzi pracy, na zyski osiągane przez ich wynajmowanie oraz na zyski, płynące z wynajmu zwierząt pociagowych. Uwzględnić prestiż i stanowisko we wsi w zależności od sytuacji gospodarczej danej jednostki (opracować możliwie krótko, ale ściśle, w czym się ten prestiż przejawia i na czym to stanowisko polega).
 5. Zagroda jako ośrodek pracy.
 - a. Wyszczególnić typy zagrod w zależności od zamożności właścicieli; (uwzględnić różnice w rozmiarach zagrod, w ilości i rodzajach budynków w zagrodzie z podaniem ich nazw i użytkowania, w ilości i rodzajach gospodarczych budynków i urządzeń poza zagrodą; wyjaśnić przyczyny zróżnicowania). Podać ujęcie statystyczne wyróżnionych jak wyżej typów.
 - b. Szczegółowe rozplanowanie przeciętnej zagrody (plan schematyczny). Uzasadnienie wielkości zagrody i rozmieszczenia oraz wielkości poszczególnych budynków oraz innych elementów (doły z gnojówką, ogrodzenia itp.) w świetle opinii miejscowej. Przy podawaniu powyższego uwzględnić warunki terenowe (w tym klimatyczne i glebowe), materiał budulcowy, dogodność komunikowania się z poszczególnymi budynkami, względy bezpieczeństwa (pożary, kradzieże), nawykienia tradycyjne i inne.
 - c. Wartościowanie poszczególnych elementów zagrody. Określić hierarchię ważności budynków i kolejność budowania np. przy zakładaniu nowej zagrody w obrębie wsi i poza nią.
 - d. Wewnętrzny podział budynków i pomieszczeń gospodarczych wyłącznie z punktu widzenia ich wykorzystania dla hodowlanych zwierząt, przechowywania i wymłócenia zboża itp.

II. Przedmiot uprawy: rośliny hodowane.

1. Krótki ogólny przegląd roślin uprawnych, dawnych i dzisiejszych (wyliczyć rośliny zbożowe, okopowe, strączkowe, oleiste, włókiennicze, pastewne, nawozy zielone).
2. Szczegółowy przegląd dawniejszych i dzisiejszych roślin uprawianych oraz ich odmian i właściwości tych odmian; ich względna ilość (dawniej i dziś); powody zmian w rodzajach i odmianach uprawianych roślin oraz w ich ilości;
 - a) rośliny uprawiane na polach,
 - b) rośliny uprawiane w ogrodach,
 - c) rośliny uprawiane zarówno na polach jak i w ogrodach,
 - d) drzewa i rośliny uprawiane w sadach,
 - e) rośliny uprawiane w ogródkach kwiatowych,
 - f) rośliny uprawiane w nasiennikach.

Narzędzia (tradycyjne i nowsze).

Uwaga. Narzędzia nowsze, fabryczne uwzględnić tylko wtedy, jeżeli kontynuują formy dawne.

1. Wyszczególnienie i opisanie wszystkich narzędzi rolniczych. Podać dokładny opis narzędzia, nazwy całego narzędzia i części. materiał z którego jest sporządzone, konstrukcję. Uzupełnić opis, dołączając rysunek względnie fotograficzne zdjęcie a najlepiej zarówno rysunek, uwzględniający konstrukcję, jako też i zdjęcie danego narzędzia oraz jego części. Pożądane są bliższe wyjaśnienia konstrukcyjne trudniejszych szczegółów (rysunki pomocnicze). Uwzględnić wartość techniczną danego narzędzia według opinii miejscowej w związku z typem gleby itp. (efektywność czyli wydajność narzędzia, poręczność, wytrzymałość, trwałość itp.).
2. Pochodzenie i rozpowszechnienie ważniejszych narzędzi, używanych w gospodarce wiejskiej, względnie wprowadzonych do niej za pamięci informatora.
 - a. Podać czas wprowadzenia nowszych narzędzi i ich rozpowszechnienia oraz czas ewentualnego zaniku.
 - b. Wymienić dawne narzędzia rolnicze, które za pamięci informatora wyszły z użycia, oraz które obecnie zanikają. Powody zaniku.
 - c. Jakie są konsekwencje przyjęcia nowych narzędzi w miejsce dawnych?
 - d. Czy znane jest zastępcze używanie jednych narzędzi zamiast drugich. w braku tych ostatnich?
 - e. Czy za pamięci informatora zaszedł wypadek rozszerzenia funkcji danego narzędzia (np. tego rodzaju jaki znamy z ub. wieku w odniesieniu do radła, które zastosowano do obradlania ziemniaków)?
 - f. Czy znane jest w tradycji używanie pewnych narzędzi (jakich?) w związku z pewnymi obrzędami i zwyczajami?
 - g. Kto dane narzędzie wykonał (podać zawód, pochodzenie itd)? według jakich wzorów? Jakie narzędzia wytwarza wieś samodzielnie?

- h. Ogólne tradycje o dawnych wykonawcach narzędzi (gdzie przebywali, dla kogo robili?) Nieco bliższych szczegółów o najwybitniejszych spośród nich.
 - i. Czy informatorowi znane są wypadki ulepszania narzędzi? Na czym to ulepszanie polegało względnie polega? Kto go dokonał? Czy chłopci zdają sobie w pełni sprawę z wartości ulepszeń narzędzi? Jak się zapatrywali dawniej i zapatrują dziś na narzędzia ulepszone? Czy istnieją tradycje o oporach względem nowo wprowadzonych lub ulepszonych narzędzi i o powodach ustępowania tych oporów? Kto i w jakim stopniu oceniał na wsi wartość i doniosłość wynalazczości? Czy istniała nazwa określająca ludzi szczególnie zręcznych oraz szczególnie pomysłowych w zakresie sporządzania narzędzi? Czy istniała lub istnieje osobna nazwa dla wynalazców?
3. Posługiwanie się narzędziem. Osoby które się narzędziem posługują względnie posługiwały (wiek, płeć, gospodarz czy najmita itp.). Wdrażanie do posługiwania się dawnym narzędziem (wiek mężczyzny czy kobiety, od którego wieku nim się posługują).
 4. Przechowywanie narzędzia i jego konserwacja. Osoby, które się danym narzędziem opiekują. Miejsce przechowywania narzędzi używanych i zużytych. Ustosunkowanie się do tych ostatnich.
 5. Wartość danego narzędzia w przeliczeniu: a) na wartość określonej pracy ludzkiej dawniej i obecnie, b) na wartość określonej ilości żyta lub pszenicy (a w górach ew. owsa). Tu szczególnie poleca się zwrócić uwagę na zmiany tych względnych wartości od czasów najdawniejszych, jakie obejmuje pamięć ludzka, aż do ostatniej chwili. Określając wartość narzędzia przez pracę ludzką, najlepiej posłużyć się jako jednostką miary dniem pracy męskiej przy młócce lub koźbie.

IV. Typy i techniki uprawy roślin

Opisując wszelkie czynności, należy uwzględnić kto je wykonuje, indywidualnie czy zespołowo, w jakim zespole. Jeżeli pracę wykonuje tylko mężczyzna lub tylko kobieta, podać miejscowe uzasadnienie tego zwyczaju.

1. Ogólne dane o stosowanych w danej wsi typach czy rodzajach uprawy dawniej i dziś. (Technik uprawy tu nie uwzględniać! Chodzi wyłącznie o zorientowanie co do typów czy rodzajów uprawy, występujących w danej wsi, oraz co do zajmowanej przez nie przestrzeni). Wziąć pod uwagę: nowiny (np. na łąkach, w lasach), dwupolówkę, trójpolówkę, pola uprawiane systemem płodozmianowym bezodługowym, ogrody warywne, sady, grunta na których występuje łączna uprawa warzyw (ew. też zbóż) i drzew owocowych, grunta uprawne pod rośliny przemysłowe (np. konopie, len, buraki cukrowe), nasienniki. Jeżeli pozostała tradycja o trójpolówce, podać kolejność następowania po sobie roślin uprawnych.
2. Technika wyrabiania nowin (na pastwiskach, łąkach, w lasach: dawna trzebież żarowa; postępowanie z darnią przy zaorywaniu czy kopaniu nowin na pastwiskach i ugorach). Nazwy związane z tymi technikami.

3. Nawadnianie względnie osuszanie gleby.
4. Technika uprawy pól, ogrodów i sadów. Odnośnie każdej czynności podać jej uzasadnienie według włościan. Motykowanie, skopywanie rydlami, uprawa przy zastosowaniu siły pociągowej: drapanie (drapaczem, kultywatorem), podorywka, orka płytką, orka głęboka (układ skib), walcowanie przed- i po siewie, bronowanie jak wyżej, ewentualnie inne czynności przedsięwzięte przed siewem i sadzeniem.
5. Czy zauważono wpływ sąsiedowania uprawianych roślin na urodzaje? Czy zwracają uwagę na zwyrodnienie roślin uprawnych (zboż, ziemniaków)?
6. Użyźnianie ziemi (pól, łąk, pastwisk, ogrodów i sadów). Ugorowanie, koszarowanie. Przygotowanie i użytkowanie obornika, kompostu, nawozu zielonego, mułu itd. Z czego otrzymują obornik i kompost? Jak długo pozostawiają ściel w oborach czy chlewach?
Wartościowanie i zastosowanie nawozu bydlęcego i końskiego itd. Przechowywanie nawozu usuniętego z obór, chlewów itp. Użytkowanie gnojówki. W jakim czasie, pod jakie rośliny wywozi się nawóz i jak się nawozi? Narzędzia do nawożenia. Nazwa nawozu (ewentualnie różnych jego rodzajów), nazwa czynności nawożenia, określenie ziemi znawożonej. Jak chłopci rozumieją działanie poszczególnych rodzajów nawozu na odnośne rośliny?
7. Ochrona drzew i roślin przed warunkami klimatycznymi (zimna, susze). Szkodliwość chwastów i grzybów, ich zwalczanie ew. też użytkowanie. Sposoby zwalczania takich szkodników jak ptactwo, gryzonie, owady.
8. Technika sprzętu dawniej i dziś (wiadomości ogólne o zmianach w tej technice; szczegółowiej omówić sprzęt niżej pod pkt. 11, uwzględniając m. i. żęcie, kośbę ręczną i maszynową, wiązanie, ustawianie snopów i zabezpieczanie ich od deszczów, dosuszanie, traktowanie kłosów pozostałych na rżysku itd., sprzęt ziemiołódów, roślin oleistych czy technicznych itp).
9. Zwózka płodów roślinnych z pól.
10. Nasiennictwo. Sposoby uzyskiwania nasion poszczególnych roślin uprawnych. Które nasiona i w jakiej ilości uzyskuje się w obrębie gospodarki własnej, a które się zakupuje?
11. Szczegółowa uprawa roślin. Opisy specyficznych odrębności uprawy poszczególnych roślin, poczynając od przygotowania ziemi pod uprawę, siewu czy sadzenia, przez plewienie aż do zbioru włącznie. Rzeczy ogólnych z techniki uprawy, podanych już wyżej, tu nie powtarzać (natomiast zebrać okazy każdego gatunku i każdej odmiany roślin uprawnych!). Przy omawianiu ich uprawy podać kalendarz każdej czynności, uwzględniając kto się daną uprawą zajmuje (w związku z pcią. wiekiem i stanowiskiem w rodzinie). Wartościowanie roślin hodowanych przez chłopów (gatunków i odmian) przy uwzględnieniu warunków lokalnych i terenowych.

Czy za pamięci informatora zostały wprowadzone nowe rośliny uprawne względnie nowe odmiany? Z jakiego powodu? Kiedy? Jak zostały przyjęte? Czy i kiedy się rozpowszechniły?

V. Hodowla zwierząt

1. Wymienić krótko wszystkie zwierzęta hodowane dawniej i dziś (gatunki i rasy; ich względną ilość dawniej i dziś; powody zmian w jakości i ilości).
2. Ogólna charakterystyka kierunku hodowli. Jej zmienność w czasie (hodowla opasowa, mleczna i przemysłowa).
3. Różnice w stanie ilości inwentarza żywego w zależności od struktury gospodarczej wsi, rozwarstwienia oraz innych czynników.
4. Żywienie zwierząt letnie i zimowe (ogólnie: dawniej i dziś, wystarczalność itd.).
5. Organizacja pasterstwa ze szczególnym uwzględnieniem pasterstwa wysokogórskiego.
6. Sposoby odstawiania młodych zwierząt.
7. Sposoby i narzędzia używane przy popędzaniu, nawracaniu i kierowaniu zwierząt.
8. Sposoby pętania, krępowania i obalania zwierząt.
9. Nazwy zewnętrznych i wewnętrznych części ciała zwierząt domowych.
10. Szczegółowa hodowla zwierząt.
Monograficzne opisy hodowli zwierząt z uwzględnieniem wszelkich odrębności w zakresie żywienia, trzebień, odnośnych narzędzi itd. (bydło rogate, koń, owca, koza, trzoda chlewna, inne zwierzęta, drób, ryby, pszczoły).
W monograficznych opisach hodowli poszczególnych gatunków dawniejszych i dzisiejszych zwierząt powinny być uwzględnione:
 - a) nomenklatura (nazwa dorosłego samca, kastrata, samicy, nazwa trzebień, nazwa młodego samca, młodej — jeszcze jałowej samicy, nazwa starej — jałowej samicy, nazwa zwierzęcia całkiem młodego zaraz po urodzeniu, nazwa płodu; określenie pociągu pciowego u samca i u samicy, nazwa dla stanu samicy, której pociąg został zaspokojony, nazwa dla samicy zapłodnionej wzgl. ciężarnej; zawołania i odpędzania zwierząt zależnie od ich wieku; okrzyki używane przy kierowaniu zwierzętami);
 - b) rasa (fotografia, opis, wartościowanie);
 - c) cel hodowli i sposób wykorzystania;
 - d) sposób żywienia (w tym i przygotowanie pokarmu), jego zmienność w zależności od struktury rolnej, rozwarstwienia itp.; komu powierzona jest opieka nad opisywanym zwierzęciem;
 - e) specyficzne odrębności w zabiegach hodowlanych (technika hodowania, trzebień, najważniejsze choroby i ich leczenie, rozmnażanie z uwzględnieniem form tradycyjnych i nowszych; ujeżdżanie i wdrażanie do pracy; kto wykonuje zabiegi hodowlane; kalendarz hodowli danego zwierzęcia);

- f) wartościowanie użytkowe i uczuciowe w opinii miejscowej z naciskiem na ważność poszczególnych zwierząt w gospodarstwie rolnym; powody takiego lub innego wartościowania.

Kwestionariusz B
do badań nad rolnictwem.

I. Źródła utrzymania.

Na typowych reprezentacyjnych dla danej grupy etnograficznej gospodarstwach małorolnych, średniorolnych i kułackich, zbadać w jakim procencie pochodzą dochody roczne z rolnictwa, w jakim zaś z hodowli?

II. Stan prawny posiadania i użytkowania ziemi.

1. Należy przeprowadzić badania nad tytułami prawnymi posiadania ziemi: ziemi ornej, ogrodu warzywnego, sadu, łąk, pastwisk i siedliska. (Także lasu, o ile w danej okolicy jest.) Zbadać również tytuł posiadania narzędzi pracy. Chodzi tu o uchwycenie norm zwyczajowych, związanych z nabywaniem przez: kupno, spadek, wiano itp.
2. Zbadać zwyczaje prawne związane z nabywaniem przez kupno i sprzedaż.
3. Dokładnie określić normy związane z dziedziczeniem zwłaszcza w linii żeńskiej.
4. Zebrać w drodze wywiadu dane istniejące w tradycji, a odnoszące się do nabywania praw posiadania ziemi, siedliska na skutek uwłaszczenia. Uwzględnić tu należy tradycje i opinie, związane z zagadnieniem serwitutów.

III. Organizacja produkcji.

1. Należy ustalić w badaniach podział prac rolniczych między mężczyzną a kobietą.
2. Które działy gospodarki rolnej stanowią wyłącznie domenę kobiet? Czy dochody z tych działów należą do wspólnej kasy, czy dysponuje nimi kobieta? Jeżeli tak — na jakie cele?
3. Jak zorganizowany jest zbyt produktów ogrodu warzywnego? Jak sprawa ta przedstawiała się w przeszłości?

IV. Konsumpcja i zbyt.

1. Które płody rolne zużywane są „na własny użytek”? Co się w tej dziedzinie zmieniło w uchwytym czasie w tradycji miejscowej?
2. Jakie płody rolne produkowane są na zbyt?
3. Przedstawić organizację zbytu produktów rolnych.
4. Zbadać spożycie i zbyt produktów gospodarki warzywniczej, sadowniczej, łąkowej itp.

V. Zagadnienia dodatkowe.

1. Jaki jest udział dzieci i młodzieży w pracach rolnych?
2. Przedstawić zwyczaje i obrzędy doroczne, związane z rolnictwem.
3. Jakie jest znaczenie poszczególnych roślin uprawnych w wyobrażeniach, wiedzy (medycynie) i wierzeniach ludowych.

Kwestionariusz B
do badań nad hodowlą.

II. Hodowla zwierząt domowych.

1. Ustalić na typowych reprezentacyjnych dla danej grupy etnograficznej gospodarstwach małorolnych, średniorolnych i kułackich ilość zwierząt hodowlanych (bydło rogate, konie, trzoda, drób itp.) w stosunku do posiadanej ziemi.
2. Uchwycić w przybliżeniu jak stosunek ten przedstawiał się w przeszłości tj. w okresie międzywojennym, przed 1914 r., po uwłaszczeniu, przed uwłaszczeniem.
3. Na wybranych przykładach reprezentujących trzy klasy majątkowe określić bodaj w przybliżeniu procent dochodu rocznego z hodowli. (Osobno z hodowli: bydła, koni, trzody, drobiu itp.).
4. Czy istnieje w miejscowości badanej zwyczaj, że z dochodów hodowlanych pokrywa się określone wydatki? Jeśli tak — jakie?
5. Które działy gospodarki hodowlanej należą do mężczyzny, a które do kobiety?
6. Czy istnieje w miejscowości badanej zwyczaj, polegający na tym, że kobieta posiada małą kasę, którą samodzielnie dysponuje? Jeżeli tak — z jakich działów hodowlanych pochodzą dochody, którymi kobieta dysponuje? Na jakie cele je zużywa?
7. W jaki sposób i gdzie są zwierzęta hodowlane nabywane lub sprzedawane?
8. Jakie motywy gospodarcze powodują nabywanie lub sprzedaż zwierzęcia?
9. Zbadać zwyczaje prawne, związane z kupnem lub sprzedażą zwierząt domowych?
10. Rola kobiety w handlu zwierzętami?
11. Organizacja zbytu produktów, związanych z hodowlą (uwzgl. rolę kobiety).
12. Normy prawne związane z dziedziczeniem, wianowaniem (odnoszące się do zwierząt hodowlanych).
13. Jakie są zwyczaje i obrzędy doroczne, związane z hodowlą zwierząt domowych?
14. Rola poszczególnych zwierząt w wyobrażeniach i wierzeniach ludowych.

SPRAWOZDANIE
Z KONFERENCJI W SPRAWIE BADAŃ TERENOWYCH
NAD ROLNICTWEM I HODOWLĄ
z dnia 9 i 10 maja 1953 r. w Poznaniu.

Na konferencję przybyli: prof. K. Adamska, dr J. Klimaszewska, dr M. Prüfferowa, dr J. Krajewska, mgr J. Pawłowska, mgr H. Bittnerówna, mgr T. Itman, mgr W. Kwaśniewicz, E. Nawrocka, mgr A. Zwolak, mgr A. Glapa, mgr Z. Staszczak, mgr J. Jastrzębski, N. Szenic, Z. Toroński, T. Siudowska, J. Dydowiczowa, mgr B. Michalakówna, A. Wojciechowska, mgr B. Jaworska, mgr J. Dekowski, mgr R. Kukier, mgr A. Klonowski, mgr J. Rudnicka, mgr K. Klęsk, mgr Z. Malewska, mgr H. Taige, mgr W. Gajslerowa, mgr H. Świątkowski, mgr S. Błaszczuk, mgr Z. Tyszkó, mgr A. Jacherówna, dr O. Gajkova, prof. J. Gajek, oraz delegat Polskiej Akademii Nauk — prof. W. Henzel.

Przewodniczy prof. K. Adamska.

Otwierając konferencję prof. Gajek zaznaczył, że celem jej jest podsumowanie dorobku z badań terenowych przeprowadzonych w 1952 r. omówienie kwestionariusza do badań nad rolnictwem i hodowlą oraz ocena jego w świetle zeszłorocznych doświadczeń; dalszym celem konferencji jest przygotowanie badań terenowych w roku 1953. Badania tegoroczne mają wypełnić lukę terytorialną powstałą po badaniach z roku ubiegłego są związane z ogólną akcją Polskiej Akademii Nauk, której celem jest przygotowanie Polskiego Atlasu Etnograficznego.

Po przyjęciu porządku dziennego referat sprawozdawczy przedstawiła dr O. Gajkova: Badania terenowe nad rolnictwem i hodowlą, przeprowadzone przez P. T. L. w 1952 r. zostały poprzedzone konferencją, która odbyła się w Krakowie w dniach 21—23 marca 1952 r. W konferencji tej wzięli udział: prof. prof. Moszyński, Dobrowolski, Adamska, Gajek, Reinfuss, Gładysz, Lięża, Suboczowa, Prüfferowa, Polakiewicz Gajkova, Świeży, Krajewska, Klimaszewska, Gładyszowa, Kutrzebianka, Kowalska, Waligórski, Rudnicka i inn. Wynikiem tych obrad było uchwalenie następujących wytycznych:

1. Ustalono temat badań terenowych, na plan pierwszy wysunięto: rolnictwo i hodowlę.
2. Określono obszar badań zgodnie z celami *Polskiego Atlasu Etnograficznego*.
3. Postanowiono zatrudnić w badaniach etnografów wykwalifikowanych.
4. Badania miały objąć miejscowość stacjonarną oraz miejscowości w promieniu 10—20 km jako badania kontrolne.
5. Badania były prowadzone przy pomocy jednego kwestionariusza, przez jeden miesiąc (między 1 czerwca a 30 października 1952 r.).

Z poszczególnymi eksploratorami zawarto umowy. Koszt badań wynosił przeciętnie 500—1.000 zł, wynagrodzenie 1.000 zł.

W badaniach wzięli udział:

Dr A. Kowalska-Lewicka. *Podhale*: Ciche, Bystre, Dzianisz, Witów, Chochołów, Miętustwo.

Dr J. Burszta, *Żywieckie*: Szare, Milówka, Zwardoń, Rajcza, Ujsoły.

Dr A. Kutrzeba, *Krakowskie*: Miników, Czulów, Cholerzyn, Chrosna, Zalas, Olszanica, Zielonki, Wola Radziszowska.

Mgr Z. Reinfussowa i P. Burchardt, *Kolbuszowskie*: Lipnica, Werynia, Głogów, Niwiska, Jaślany, Jadac, Majdan, Krząsko, Grębów, Charzewice, Kamień.

Mgr W. Kwaśniewicz, *płd. Kielecczyzna*: Zawarża, Kobylniki, Mistrzowice, Wyszogród.

Dr J. Klimaszewska, *Ziemia Kielecko-Sandomierska*: Dębno, Jeziorko, Tarczek, Cisów.

Mgr K. Wolski, *Przemyskie*: Jodłówka, Dubiecko, Kramarzówka, Skopów, Wola Krzywiecka, Reczpol, Średnia, Pruchnik, Rozbórz, Kańczuga.

Mgr J. Jastrzębski, *Lubelskie*: Wyrki (Włodawa), Dołhobrody, Horodyszcze, Zaliszcze, Dębowa Kłoda, Uścimów Nowy, Wola Wereszczynska, Ossowa.

Mgr J. P. Dekowski, *Opoczyńskie*: Sitowa (gmina Bukowiec).

Dr J. Krajewska, *pogranicze Sieradzko-Mazowieckie*: Czarnocin, Szydłów, Parzno, Dłutów, Łdzań, Kazimierz, Wiskitno, Żakowice, Głuchów, Lubochnia.

Mgr J. Świątkowski, *Łowickie*: Złaków, Łaźniki, Przemysłów, Błędów, Sierzniki, Łaguszew, Strzelce, Kompina, Popow, Dąbkowice Górne, Łagów, Pszczonów, Guźnia, Bocheń, Wierznowice, Szymanowice, Świeryż.

Mgr R. Kukier, *Kujawy*: Zakrzewo, Siniarzewo, Ujma-Wielka, Lubanie, Grabie, Pieranie, Byczyna.

Mgr R. Kukier, mgr K. Antonowicz, *Kujawy*: Zakrzewo, Siniarzewo, Ujma-Wielka, Lubanie, Grabie, Pieranie, Byczyna.

T. Siudowska, *Bory Tucholskie*: Minikowo, Klonowo, Mikołajskie, Legbąd, Brody, Stobno, Tuchola.

Mgr M. Tarko, *Mazury Wieleńskie*: Wrzeszczyna, Wieleń, Pęckowo, Chełst, Rosko, Mikołajewo, Dębe, Huta, Niewienko, Węgłowo, Walkowice, Czarnków.

Mgr K. Klęsk, *Ziemia Lubuska*: Zatonie, Pagaszów, Modrzyce, Dąbrowa, Łaz, Zawada, Płoty, Stone, Letnica, Niwiska, Broniszów, Kiełpin.

Mgr M. Suboczowa, mgr A. Gorywoda, *Śląsk Opolski*: Tarnów, Dębie, Budkowie Stare, Siolkowice Stare, Trawniki, Koźle.

Oprócz tego materiały nadesłali: Dr M. Prüfferowa — pszczelnictwo, Prof. J. Gajek — *Wielkopolska* (Rogalin) — narzędzia rolnicze i hodowlane, J. Dydowiczowa — *Wielkopolska*, Rosnówko, pow. Poznań.

Ilość nadesłanych materiałów wynosiła w sumie:

a) karty archiwalne	szt. 3 452
b) arkusze maszynopisów	ca str. 500
c) fotografie	.. szt. 1 000
d) rysunki ca 1000	zielniki 4
e) dodatki	koperty z roślinami 242

Ocena materiałów: Obszar badań obejmował wszystkie ważniejsze etnograficzne regiony Polski z wyjątkiem Górnego Śląska i regionów północno-wschodnich (nie przebadano Mazowsza, Mazowsza Wschodniego,

Podlasia, Kurpiowszczyzny, Warmii, Mazurów Pruskich, Ziemi Chełmińskiej, Pomorza, Kaszub oraz województw zachodnich: koszalińskiego i szczecińskiego).

Przebadane punkty odbiegają niekiedy od sieci punktów stacjonarnych zaprojektowanych przez J. Klimaszewską dla P. A. E.

Punkty stacjonarne lub reprezentacyjne były w roku ub. dobierane w sposób dość dowolny. Liczono się:

- a) z potrzebą przebadania punktów szczególnie interesujących pod względem etnograficznym (np. Opoczyńskie),
- b) z koniecznością ułatwienia badaczom pracy przez pozostawienie dość znacznej swobody w określaniu obszaru badań.

Ilościowo punkty kontrolne najlepiej przebadali: H. Świątkowski — 17; Klęsk, Tarko — po 12; Wolski — 10; Jastrzębski, Kutrzeba — 8. Inni poniżej 8-miu. Dekowski tylko 1. Ta różnorodność (pomimo zaleceń pisma P. T. L.) była niepożądana.

Jakość materiałów: Materiały z badań terenowych opracowano na kartach archiwalnych i w tekstach maszynopisu. Takie zagadnienia, jak środowisko, przedmiot uprawy, typy i techniki uprawy roślin, hodowla, nie nadały się do ujęć na kartach archiwalnych; natomiast opis narzędzi rolniczych i hodowlanych powinien być znaleźć zastosowanie na kartach archiwalnych, uzupełnionych fotografiami i rysunkami. Brak ten winien być co prędzej uzupełniony. Nadesłane karty archiwalne posiadają pewne braki, niektóre wypełniono niedbale, pospiesznie, skąpo; strona odwrotna karty często świeci pustką. W opisie brak danych o materiale, technice wykonania, kształcie i funkcji. Brak terminów gwarowych, ujętych w nawias. Brak rysunków i przekrojów. Teksty maszynopisu są dwojakiego rodzaju: tekst związany z punktami kwestionariusza albo wywiady. Ten ostatni sposób zastosowali: Kowalska, Klimaszewska, Dekowski, Świątkowski i in. Wywiady wprowadzają szeroko rozbudowane informacje dodatkowe o informatorach i okolicznościach, towarzyszących wywiadowi. Wywiad taki jest sam dla siebie w pewnym sensie dokumentem historycznym — natomiast w opracowaniu badań nad rolnictwem i hodowlą w skali ogólnopolskiej jest w znacznej mierze niepotrzebnym balastem, utrudniającym dojście do zasadniczych zagadnień związanych z narzędziami i technikami.

Niektórzy nadesłali materiały „nie na temat“ (transport, obróbka, pożywienie, budownictwo). Starannie opracowali materiały: Kutrzeba, Krajewska (595 kart), Dekowski, Suboczowa (182 kart), Kwaśniewicz (167 kart), Klimaszewska, Świątkowski, Jastrzębski (397 kart), Kukier, Antonowicz (485 kart), Siudowska (420), Tarko (196), Burchardt (ca 200). Rolnictwo jest lepiej opracowane niż hodowla.

Niedociągnięcia natury organizacyjnej odnosiły się do nast. zagadnień:

1. Brak mapek badanego obszaru,
2. Opóźnienia w rozliczeniach z kosztów.
3. Opóźnienia w nadsyłaniu materiałów.
4. Przysyłanie materiałów „na raty“ i bez karty informującej, jaka jest zawartość przesyłki.
5. Brak paginacji, numeracji kart itd.

Charakteryzując nadesłany materiał brałam pod uwagę raczej niedociągnięcia — nie mniej muszę podkreślić, że badania z 1952 r. dały w sumie bogaty materiał dla rolnictwa i hodowli, zebrany po raz pierwszy — bodaj od czasów Kolberga — w sposób systematyczny.

Prof. Adamska proponuje, by dyskusję nad sposobem opracowywania materiałów gruntownie rozszerzyć, będzie ona stanowiła podstawę dla dalszych prac terenowych.

Prof. Gajek stwierdza, iż mimo, że w badaniach wzięli udział w 90% wykwalifikowani etnografowie — uderza brak wiadomości z zakresu systematyki, morfologii czy też problematyki etnograficznej. Badacz nie widział typu i odmiany, nie uwzględnił wartości terminologii ludowej, mało miejsca poświęcił opisowi funkcji narzędzia. Poza zespołem łódzkim i częściowo krakowskim, badacze nie dali opisu techniki pracy narzędziami. W badaniach pominięto zagadnienie wpływu narzędzi nowych. Mała ilość fotografii jest również zjawiskiem niepożądanym.

Mgr Jaworska referuje badania na Podhalu; miały one szerszy zakres, wzięło w nich udział 4-ch etnografów, 1 językoznawca, fotograf, 2 architektów. Zagadnienie rolnictwa i hodowli opracowała jedna osoba. Mgr Jaworska stwierdza, że instrukcja nie stawiała dostatecznie jasno wymagań, a kwestionariusz nie sugeruje jak należało opracować materiał. W dalszych wypowiedziach uważa, że na kartach archiwalnych należałoby opracować narzędzia lub zagadnienia związane ściśle z fotografią lub rysunkiem. Inne dane należy według niej opracowywać w maszynopisie. W końcowych uwagach stwierdza, iż ilościowe-zestawienie kart archiwalnych nie daje podstaw do oceny zebranego materiału.

Prof. Gajek zachęca, by etnografowie wypowiedzieli się w dyskusji na temat, jaką pomoc dawał kwestionariusz w terenie i jakie posiadał braki. Kwestionariusz nie mógł rozstrzygać o sposobie opracowywania materiałów, daje on tylko wytyczne, jest zresztą dziełem kolektywnym.

Prof. Adamska nawiązując do słów mgr Jaworskiej podkreśla, że chodzi o wyjaśnienie, czy opracowywanie materiału z badań ma być wykonane w formie kilku wywiadów, czy też ma to być syntetyczne ujęcie zagadnienia.

W związku z tym przeczytano pismo Zarządu, w którym została omówiona forma opracowania materiału z badań terenowych, miały to być karty archiwalne; forma ta jednak została przez wielu badaczy terenowych zaniedbana.

Z kolei mgr Kwaśniewicz odczytał uwagi nadesłane przez dr A. Kutrzebę, odnoszące się do kwestionariusza. Autorka omawiając badania podkreśliła trudności z powodu braku szczegółowej instrukcji roboczej. Kwestionariusz bowiem opracowany w marcu 1952 r. posiada charakter ramowy i jest wprowadzeniem w problematykę badawczą. Uwzględnione w nim wytyczne były ujęte bardzo wszechstronnie, chodziło między innymi także o dostarczenie wiadomości z okresów dawniejszych, stąd tendencja do rozszerzania dziedziny zagadnień rolniczych i hodowlanych. Wytyczne objęły trzy grupy zagadnień w praktyce niejednocie trak-

towane: 1) środowisko badane, 2) właściwe zagadnienie rolnictwa i hodowli (zagadnienie rozwoju sił wytwórczych) oraz 3) zagadnienie odpowiadających stosunków produkcji (kwestionariusz B). Zbyt szeroko potraktowana została grupa 1), przy czym dokładne opisy typów zagród, gatunków drzew, świat zwierzęcy, plan wsi, nie zostały w żadnej pracy dostatecznie uwzględnione, wymagałyby bowiem szczegółowych badań terenowych przez dłuższy okres czasu. Opracowanie takich zagadnień należałoby odłożyć do badań późniejszych, a w badaniach nad rolnictwem i hodowlą uwzględniać jedynie podział powierzchni ziemi i jej użytkowanie, rodzaj gleb, rodzaj urządzeń gospodarczych.

Zagadnienie struktury społecznej wsi winno być punktem wyjścia drugiej grupy zagadnień, tymczasem ani we wstępie, ani w dyspozycji drugiej części pracy nie zostało to podkreślone.

Nie zostało wyraźnie powiedziane, że każde zagadnienie — np. inwentarza narzędzi, używanych w poszczególnych gospodarstwach, zmian w tym zakresie w czasie, przemian w zakresie technik, stanu inwentarza — winno być omówione według różnych klas.

Jeśli chodzi o narzędzia — układ kwestionariusza chaotyczny, brak zagadnień, które winny być uwzględnione w opisie każdego narzędzia np. pochodzenie, wykonanie, posługiwanie się, przechowywanie. Wydaje się, że w ramach tu podanych każdy etnograf mógł i powinien sobie sam sporządzić „kartę narzędzia“, by wydobyć następnie zagadnienia wspólne dla wszystkich narzędzi. Badacz winien był nadto — co nie wynikało z kwestionariusza — dać kartę „zespołu narzędzi“ w poszczególnych typach gospodarstw. Ze wstępu wynikałoby, że takie „zespoły“ należało przeprowadzić dla różnych okresów historycznych (etapów rozwoju społeczno-gospodarczego).

Resumując, badacz gubi się trochę w zagadnieniach i nie umie ustalić sobie hierarchii ważności zagadnień.

W części trzeciej chodziło o uchwycenie różnic między poszczególnymi grupami w dziedziczeniu, organizacji produkcji itp. W każdym razie „kwestionariusz“ zawierający wytyczne, poza koniecznością drobnych przedstawień jest zasadniczo dobry. Nie jest to informator podręczny dla pracy terenowej, choćby ze względu na układ. Układ był silnie krytykowany, (część A, B) należałoby zacząć od zestawienia inwentarza narzędzi, przejść do opisu techniki pracy, potem omówić rośliny. Zagadnienia związane z bazą winny być opracowane na końcu, jako tłumaczące i uzupełniające opisy.

Kwestionariusz roboczy nie jest konieczny, jeśli biorą udział fachowcy. Konieczne jest opracowanie nie kwestionariusza, lecz zestawienia haseł, np. nie plug, lecz plug określony (typ).

W opracowaniu materiałów należałoby wydobyć wszystkie hasła, jakie zostały uwzględnione i sporządzić ich wykaz, po czym rozesłać uczestnikom. Uzgodnienia wymagają również punkty kontrolne, sprawdzające.

Mgr Kwaśniewicz wyjaśnia, że w badaniach wzięli udział współpracownicy dr A. Kutrzeby, magistranci H. K. M., mgr Jacherówna i mgr Tyczka. mgr Kwaśniewiczowa.

Prof. Henzel zapytuje, jaki był powód, że w zespole krakowskim zamiast wykwalifikowanych etnografów, zatrudniono magistrantów. W wyjaśnieniu mgr Kwaśniewicz podaje — termin ukończenia studiów przedłużono do końca 1952 r.

Prof. Gajek, omawiając grupę materiałów, przesłanych przez dr Kutrzebę stwierdza, iż zasługują one na dodatnią ocenę, praca ta jednak została wykonana systemem chałupniczym, mimo że umowę podpisała dr Kutrzeba. Taki sposób pracy jest raczej nie wskazany, a nawet niebezpieczny z uwagi na różny sposób podejścia do tematu kilku współpracujących osób. Tylko brak czasu i przepracowanie tłumaczy przyjęcie tej metody. W dalszych badaniach jednak taka forma pracy musi odpaść.

W dalszym ciągu dyskusji na temat doświadczeń wypowiada się mgr J. P. Dekowski. Badania przeprowadzał indywidualnie. Uzasadnił wybór wsi Sitowa w powiecie tomaszowskim; zaznajomił się z historią, z położeniem wsi, z kwestionariuszem. Chcąc ułatwić sobie pracę opracował drugi kwestionariusz dla siebie. Po powrocie z badań przez trzy miesiące porządkował materiały. W badaniach uwzględnił wszystkie spotkane narzędzia. Wykonanie zielnika zajęło mu sporo czasu. Nie przeprowadzał badań kontrolnych, ale też zawarł umowę tylko na jedną wieś (Sitowa). Uważał za wskazane przebadanie kościelnych ksiąg metrykalnych, w których znalazł np. ciekawy materiał, potwierdzający przybycie kilku rodzin z Litwy.

Dr Krajevska zaznajamia zebranych z przebiegiem badań we wsi Czarnocin na pograniczu łęczycko-sieradzko-mazowieckim. Wieś ulegała wpływom Mazowsza, Sieradza i Wielkopolski, istniała już w XII wieku i trwała w kręgu wpływów kultury miejskiej. Stan narzędzi był tu zawsze na wysokim poziomie. Rolnicy z Czarnocina posiadają też i inne zawody, co zapewnia im dodatkowy dochód; uprawa roli na wysokim poziomie, natomiast hodowla nie odgrywa ważniejszej roli. Referentka zbierała materiał pod kątem jego przydatności do monografii Czarnocina. W badaniach jednak napotkała bardzo mało starych narzędzi. Oceniając całokształt — dr Krajevska stwierdza, iż badania wymagały dużej pracy i trudu. Proponuje, by przeznaczyć kredyty na opracowanie zebranego materiału w ciągu drugiego miesiąca. Kwestionariusz jest jak na jeden miesiąc badań stanowczo za obszerny.

Mgr Jastrzębski informuje o przebiegu badań, prowadzonych w Lubelskiem — wieś Wiryki, pow. Włodawa. Wieś posiada ponad 500 zabudowań. Teren jest trudny, rozległy; przebiega przezeń etnograficzna rubież (Moszyński, Czekanowski). Istnieją trzy różne gwary, stąd trudności w zapisie. Informatorzy w okresie badań byli zajęci w polu; słyszał zarzuty, iż nie płaci, (m. in. zabiera czas ludziom). Mimo tak trudnych warunków, wymagających niekiedy 25—30 km pieszej drogi, nadesłał materiał bogaty.

Mgr Klęsk przeprowadzała badania we wsi Zatonie, w Ziemi Lubuskiej. Ludność napływowa; pracą w polu i hodowlą zajmują się głównie kobiety. Mgr Klęsk wypowiada się za formą badań zespołowych. Brak aparatu fotograficznego był poważną przeszkodą. W toku badań stwierdziła, iż

„trzeba łapać narzędzia, które jako bezużyteczne znikają z dnia na dzień”. Dla przykładu podała brzoję. Natrafiła na ogromne trudności przy nawiązaniu kontaktu z ludnością.

Prof. Gajek wyjaśnia, iż badania kolektywne w jednej wsi, wprawdają niepożądane objawy, należało by może raczej zwięzić tematykę kwestionariusza.

Mgr Dekowski zwraca się z apelem, by PTL zaopatrzyło badaczy w odpowiednie dokumenty.

Mgr Kukier i mgr Antonowicz prowadzili badania we wsi Orla. Referent uważa, że podział pracy był korzystny dla badań. We wsi reprezentacyjnej było 12 informatorów. Czas badań od 10 lipca był niestosowny (źniwa). Uważa, że PTL winno rozwiązać sprawę funduszu na poczęstunki. W czasie badań należałoby przeprowadzać dokładne poszukiwania w jednej zagrodzie, wymaga to jednak, aby w czasie wywiadów było jak najmniej przerw.

Prof. Gajek wyjaśnia, że termin badań obejmował czas od 1 czerwca do 30 października, i był sprawą decyzji poszczególnego badacza. Okres letni jest najbardziej stosowny z uwagi na fakt, iż etnografowie w tym czasie mają stosunkowo najmniej zajęć. Wywiad wcale nie stanowi jedynej formy badań — obserwacja, jako źródło bezpośrednie posiada w badaniach terenowych znacznie większe znaczenie. Jakkolwiek w okresie żniw młodzi ludzie wychodzą ze wsi, to jednak zostają starzy, z którymi można przeprowadzać wywiady. Sprawa poczęstunku musi tkwić w ogólnych wydatkach badacza, PTL nie przewiduje na ten cel żadnych kwot. Kwestionariusz należy traktować jako ogólne wytyczne dla badań, ustalenie zaś szczegółowego toku badań zależy od wielu czynników (temperamentu badacza, struktury psychicznej i przygotowania naukowego). Cechą zasadniczą stosowanych metod musi być marksistowskie podejście, przyjęte przez PTL jeszcze w 1950 r.

Mgr Świątkowski przeprowadził badania we wsiach łowickich. Uważa, iż przed wyjazdem w teren należałoby dokładnie poinstruować badaczy, na osobnej konferencji aby np. nie gromadzić materiałów dodatkowych; największą trudnością w badaniach była jesienna niepogoda. Ustalanie stanu majątkowego chłopca, połączone było zawsze z wywołaniem nieufności u informatorów.

Mgr Kwaśniewicz zreferował wyniki badań, prowadzonych na pograniczu sandomiersko-krakowskim na starym szlaku osadniczym nad rzeką Nidą, sięgającym neolitu. Słaba znajomość fotografii i fatalny stan dróg utrudniały badania. Referent domaga się, by dokładnie ustalić na konferencji, jak należy wypełniać karty archiwalne. Termin przystania opracowanego materiału należałoby przedłużyć do końca grudnia. Należałoby również kontynuować badania w rozpoczętych punktach.

Prof. Gajek przystępując do dyskusji nad uwagami, nadesłanymi przez dr A. Kutrzebę podkreśla ważność materiałów o środowisku; należy jednak stale pamiętać, iż materiał w zakresie systematyki jest ważniejszy od tła, na które jest rzucony, ponieważ dla zrozumienia stanu i warunków historyczno-społecznych wsi, istnieją osobne dokumenty i opracowania, które

wyjaśniają przy pomocy statystyki i szczegółowych badań ekonomiczno-społecznych warunków produkcji. W terenie badamy fakty indywidualne, badacz może jednak wartościować fakty indywidualne i przejść do syntezy, np. od poszczególnych narzędzi do uchwycenia ich typu. Fakty te muszą znaleźć się na karcie archiwalnej. Ponieważ Zarząd zatrudnił etnografów wykwalifikowanych, byłoby błędem podawanie elementarnych wiadomości z zakresu systematyki. Etnograf winien je mieć już „we krwi”. Jego spostrzegawczość winna być wyostrzona na te momenty, które stanowią istotę zagadnień etnograficznych. Nikt nie bronił poszczególnym badaczom sporządzać szczegółowych wyciągów, nawet z rysunkami, ale wykonać powinien je sam badacz przy pomocy istniejącej literatury.

Prof. Adamska stwierdza, iż badacz ma dwie płaszczyzny, w których ocenia materiał. Zbiera on materiał o wsi jako całości, co stanowi kwestię ogólną oraz świadomie wybiera gospodarstwa reprezentacyjne, co stanowi drugą płaszczyznę badań. Tutaj winna obowiązywać zasada opracowywania poszczególnego gospodarstwa, jako jednej całości. Prof. Adamska podkreśla konieczność zbierania dokładnych wiadomości o informatorach oraz zauważa, iż nastawienie na badania stacjonarne, które miały poprzedzić badania atlasowe, stanowi jedno z podstawowych nieporozumień dotyczących badań terenowych z roku ub. Ocena nadesłanego materiału została dokonana z punktu widzenia użyteczności materiałów dla Polskiego Atlasu Etnograficznego, referentka domaga się innej oceny materiałów.

Mgr Jaworska, popierając wypowiedź prof. Adamskiej stwierdza, że kwestionariusz wcale nie sugeruje tego, by narzędzia stanowiły najważniejszą część badań.

Mgr Kwaśniewicz proponuje aby PTL zaprowadziło kartotekę informatorów i badanych ośrodków. Uważa, że niepotrzebnie podzielono kwestionariusz na część A i B. W terenie należy uchwycić, jaki był typ gospodarki chłopskiej, co wpływało na użycie danego narzędzia, należy zbadać zagadnienie opłacalności gospodarstwa. Referent proponuje wykreślenie w kwestionariuszu problemu budżetu. Projektuje, by badacze posługiwali się w terenie roboczym kwestionariuszem ilustrowanym.

Dr Gajkova odpowiadając mgr Jaworskiej na zarzut przeceniania znaczenia zagadnienia narzędzi podkreśla, że w okresie przebudowy społecznej wsi stare narzędzia giną i dlatego etnograf musi się nimi zainteresować. Zwraca również uwagę, że przeprowadzając badania terenowe nad rolnictwem i hodowlą, etnograf znajduje się przede wszystkim w kręgu kultury materialnej i dlatego te elementy winny być przez niego szczególnie dokładnie opracowane. Omawiając formę badań i przeprowadzając analizę formy wywiadu, referentka stwierdza iż wywiad nie może dać obiektywnego obrazu przemian wsi, jest to przeważnie opinia informatorów o zachodzących przemianach.

Prof. Gajek podsumowując wyniki dyskusji naszkicował we wstępie przebieg akcji organizowania ostatnich badań terenowych. Wyjaśnił, że proponowane w dyskusji badania długofalowe wymagałyby zwiększonej kadry i funduszy. Realne warunki zdecydowały, że w miejsce planowanych badań dla opracowania monografii grup etnicznych — PTL przeszło na

opracowanie monografii poszczególnych zagadnień. Badania stacjonarne będą obejmowały szerszy wachlarz zagadnień, aniżeli kolejne badania dla *Polskiego Atlasu Etnograficznego*. Atlas stanowić będzie środek do rozumowania historycznego, nie będzie tylko powierzchownym zdjęciem zasięgów. Odpowiadając na uwagi, dotyczące kwestionariusza prosi, by wnioski podawać na piśmie. rozpatrzy je następnie Komisja dla przerebadowania kwestionariusza.

II część Konferencji — 10 maja 1953 r. — godz. 9.

Przewodniczy dr M. Pr ü f f e r o w a.

Prof. A d a m s k a w referacie swoim „Zasady pracy terenowej od strony technicznej gromadzenia materiału“, poddała krytyce metodę postępowania się kartami archiwalnymi w opracowywaniu całości materiału z badań terenowych nad rolnictwem i hodowlą — natomiast uważa, że karty archiwalne powinny mieć zastosowanie w odniesieniu do narzędzi i techniki pracy. Podstawowym sposobem zbierania materiału jest według prelegentki wywiad, uwzględniający w szerokich rozmiarach szczegółowe dane o informatorze. Badania winny więc opierać się na szeregu wywiadów z poszczególnymi reprezentantami klas, grup, płci i wieku — po czym winny znaleźć swój wyraz w uporządkowanym sprawozdaniu z wywiadu.

Prof. G a j e k w uzupełnieniu wyjaśnia, że w projektowanych przez prof. Adamską badaniach, uwzględniających szeroko tło i warunki widzi niebezpieczeństwo hipertrofii tła badań. Dyskutant polemizuje z referentką w sprawie dokonywania selekcji faktów obowiązującej każdego badacza terenowego. Zwraca uwagę na długotrwałość i koszty zbierania materiału drogą szczegółowych i licznych wywiadów. Przypomniał o konieczności opracowywania materiału zaraz w terenie, co pozwala badaczowi na natychmiastowe uzupełnianie braków. Podkreśla, że obok wywiadów pierwszorzędym źródłem dla zebrania materiałów terenowych jest bezpośrednia obserwacja badacza.

Prof. H e n z e l, nawiązując do uwag prof. Gajka podkreśla, że środki i możliwości finansowe nie mogą warunkować metod badawczych.

Prof. G a j e k wysuwa wniosek, aby licząc się z trudnościami badaczy w terenie, znieść obowiązek prowadzenia badań w punktach kontrolnych, pozostawiając je jedynie w tych wypadkach, gdy w badanej wsi zaginęło już zjawisko etnograficzne, a istnieje we wsi pobliskiej. Czas uzyskany w ten sposób wyzyska badacz na uporządkowanie materiału w terenie.

Dr K l i m a s z e w s k a proponuje, aby na kartach archiwalnych opracowywać tylko narzędzia i rośliny uprawne, resztę materiałów podawać w formie syntetyzujących wniosków. Prosi również o dokładne instrukcje, dotyczące wypełniania kart archiwalnych.

Prof. A d a m s k a nawiązując do propozycji dr Klimaszewskiej przestrzega przed niebezpieczeństwem rozrywania zagadnienia narzędzi od całokształtu spraw społeczno-gospodarczych. W dalszych wypowiedziach broni tezy dokładnego opracowywania zagadnień dotyczących informatora i wsi. Podkreśla jednak, że wywiad winien tworzyć pewną całość.

Dr G a j k o w a, omawiając sprawę opracowywania materiałów na kartach archiwalnych, czy też w formie wywiadów stwierdza, iż materiał należy wysyłać do centrali PTL w formie ułatwiającej korzystanie z niego. Według referentki karty archiwalne stanowią właśnie najlepszą formę, zawierają one bowiem w krótkich uwagach najistotniejsze dane o informatorze, chronologii, itp. Tak nadesłany materiał stanowi łatwiejszą formę dla przeprowadzenia porównań czy też syntezy. Dla ilustracji odczytuje dwa wstępy wywiadów, przykłady zatytułowane „Pług“ i „Hodowla“ wprowadzają we wstępnej części przypadkowe i mało istotne dla tytułowego zaganienia szczegóły. Sam materiał dotyczący narzędzi, zawarty został w 13 kartach archiwalnych — brak fotografii. Centrala oczekiwała, że materiał z badań stacjonarnych, a więc długofalowych np. na Podhalu, będzie obfity od materiału z jednomiesięcznych badań terenowych; Podkreśla konieczność poświęcenia większej uwagi badaniom na Ziemiach Odzyskanych. Nawiązując do referatu prof. Adamskiej uważa, iż w referacie tym słusznie zalecono opracowywanie narzędzi i techniki na kartach archiwalnych — inne zagadnienia należałoby opracowywać w teście w formie wywiadów.

Mgr K w a s n i e w i c z domaga się podania toku postępowania badacza w terenie.

Prof. G a j e k zapewnia, iż zostanie założona kartoteka informatorów. Wywiad uważa za pierwszą fazę opracowywania materiałów z badań terenowych. Wywiady należy spisywać dzień po dniu uzupełniając je ilustracjami; w ten sposób powstanie dziennik pracy badacza. Do dziennika należy dołączyć indeks omawianych zagadnień. Dalszy etap pracy stanowić będzie opracowanie materiału w formie kart archiwalnych, potem — opracowanie monografii o rolnictwie i hodowli w danej wsi. Opracowanie monograficzne wymaga większego wysiłku, natomiast karty archiwalne zapewniają największą operatywność materiału. Z kolei prelegent omówił metodę zapisu i wypełniania kart archiwalnych. Po szczegółowych uwagach, odnoszących się do strony metrykalnej karty oraz po uwagach odnoszących się do sposobu opisu narzędzia, jego funkcji i techniki użycia, wykazuje, iż niemal wszystkie zagadnienia zawarte w gadatliwym wywiadzie dadzą się przy zastosowaniu odpowiedniej selekcji i treściwości, umieścić na kartach archiwalnych. Rzecz szczególna, że karty te — mimo iż w opinii uczestników konferencji są za mało obszerne — świecą na ogół pustkami. Karty można organizować w system. Wymaga to jednak ustalenia pewnego klucza. Projektowana przez prof. Adamską karta narzędzia jest bardziej przydatna w konkretnych badaniach nad jedną miejscowością — mniej przydatna w zastosowaniu do obszarów większych.

Prof. A d a m s k a oceniając wysunięte sposoby zbierania i opracowywania materiałów, a więc wywiad — dziennik — dane o informatorach — opracowanie indeksu — rozpisanie materiałów na karty archiwalne stwierdza, iż zabierze to badaczowi trzy miesiące pracy.

Prof. G a j e k objaśnia, iż wynagrodzenie za badania terenowe w 1953 r. będzie podwyższone.

Mgr B i t t n e r ó w n a mówiąc o badaniach, prowadzonych przez ośrodek wrocławski na Ziemiach Odzyskanych, wskazała na trudniejsze wa-

runki pracy. Badacz musi się tam zainteresować wsiami o elemencie autochtonicznym, osobno — wsiami o elemencie napływowym. Trzeba badać pochodzenie narzędzia, sposób jego adaptacji i nową funkcję narzędzia.

Prof. G a j e k resumując stwierdza, że badania na Ziemiach Odzyskanych z uwagi na ich odrębność w pewnym sensie, będą trwały dwa miesiące.

Mgr P a w ł o w s k a zwraca uwagę na konieczność przeprowadzenia badań kontrolnych na Ziemiach Odzyskanych.

Dr P r ü f f e r o w a wnosi o powielenie referatu prof. Adamskiej i ułożenie instrukcji do kwestionariusza.

Prof. G a j e k stwierdza, że:

1. Instrukcja musi ulec przepracowaniu w kierunku scalenia części A i B;
2. Uwzględnić tezy zawarte w referacie prof. Adamskiej i w dyskusji na temat techniki opracowywania materiałów z badań terenowych.

Instrukcja tak uzupełniona zostanie wysłana etnografom mającym przeprowadzić badania terenowe w 1953 r.

Na wniosek prof. Gajka powołano Komisję w składzie: prof. Adamska, dr Klimaszewska, prof. Nasz, mgr Bittnerówna i mgr Kwaśniewicz w celu odbycia konferencji redakcyjnej nad kwestionariuszem pod kierunkiem prof. prof. Moszyńskiego i Dobrowolskiego w Krakowie. Wniosek przeszedł jednogłośnie.

Dr P r ü f f e r o w a zgłasza wniosek, by wyzyskać w badaniach również materiały znajdujące się w muzeach, a także wprowadzić do kwestionariusza ilustracje z pracy prof. Moszyńskiego.

Z kolei dr K l i m a s z e w s k a zanalizowała w referacie pt. „Porównanie dotychczasowej sieci badań z siatką badań projektowanych, dla „Polskiego Atlasu Etnograficznego“, zagadnienie projektu sieci badań na rok 1953. Na opracowanej przez nią mapie przedstawiła projektowane nowe punkty, które winny być uwzględnione w badaniach tegorocznych, a mianowicie: idąc w kierunku od północy ku południowi Polski: w powiecie Gryfice, Miastko, na pograniczu pow. Wejherowo, Lęborg, Malborg, Reszel, na pagraniczu pow. Augustów — Suwałki — Olecko — Elk, Sokółka, Kolno. Nowe Miasto, na pograniczu pow.: Swiecie — Bydgoszcz, Wałcz — Drawsko, Wyrzysk — Szubin, Ciechanów, Wysokie Mazowieckie, Mińsk Mazowiecki, Radzyń Podlaski, Turek Wielkopolski, Rawicz, na granicy pow. Kluczbork — Kępno — Wieluń, na pograniczu powiatów Złotoryja — Jawor — Legnica, na pograniczu pow. Płocko — Ząbkowice, Częstochowa. Rybnik, Koźnice, Krasny Staw, Tomaszów Lubelski, Przeworsk — Przemysł, Gorlice, Lesko. Ogółem należy w roku bież. obsadzić 28 punktów badawczych, które łącznie z 17 punktami z r. 1952 stanowić będą 45 punktów badań stacjonarnych (monograficznych). Jest to wymagana ilość dla sieci P. A. E. Odpadną w tym roku badania w punktach kontrolnych. Referentka zwraca uwagę że badania obejmie w ramach planu badawczego Polska Akademia Nauk, która przejmie całość akcji badawczej dla P. A. E.

W dyskusji nad projektowaną na 1953 r. siecią badań terenowych zabral głos prof. G a j e k, który podkreślił że w roku bież. kierownictwo badań samo wyznaczy teren badań, by w ten sposób zapobiec nierównomiernemu rozmieszczeniu punktów badawczych. Odpowiadając na zapy-

tanie delegata Polskiej Akademii Nauk — prof. dr W. Henzla, na temat kryterium odpowiedzialności za badania — prof. Gajek wyjaśnia, iż osoby zgłaszające się do badań terenowych muszą się wykaazać opinią Zarządu Oddziału PTL względnie opinią kierowników Pracowni Etnograficznej przy I. H. K. M. Sprawa odpowiedzialności za badania musi być potraktowana bardzo poważnie. W dyskusji zabrali kolejno głos prof. Henzel, prof. Adamska, dr Prüfferowa, mgr Kwaśniewicz. Wyniki tej dyskusji ujął prof. Gajek w następujących wnioskach końcowych:

1. Badania stacjonarne nad rolnictwem i hodowlą w 1953 r. będą dalszym ciągiem badań z 1952 r.; prowadzone są pod opieką i naukową odpowiedzialnością przez samodzielnych pracowników, skupionych bądź w Pracowniach Etnograf. P. A. N. bądź w oddziałach Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego.
2. Odpowiedzialność tych ośrodków obejmuje badania prowadzone na obszarach podległych poszczególnym pracowniom etnograficznym w pracach nad Polskim Atlasem Etnograficznym.

Z kolei referent przedstawił podstawowe założenia metodyczne w badaniach nad rolnictwem i hodowlą dla *Polskiego Atlasu Etnograficznego*. Polski Atlas Etnograficzny, zgodnie z założeniami, opracowanymi na Konferencji jeszcze w marcu 1947 r. w Krakowie ma stanowić podstawę dla przeprowadzenia syntezy etnografii, ma więc uwzględnić przede wszystkim zagadnienia etnograficzne oraz zmiany w zakresie zjawisk kulturowych, spowodowane warunkami ekonomiczno-społecznymi. Atlas ma uwzględniać nie tylko stan kultury ludowej z przełomu epoki kapitalistycznej i przebudowy socjalistycznej wsi polskiej, ale także okres po i przed uwłaszczeniem. W oparciu o poszukiwania archiwalne i źródła historyczne, ma dać zdjęcie stanu kultury ludowej w wieku XVIII i w wiekach poprzednich — o ile zaś będzie to możliwe, powinien powiązać wyniki badań archeologicznych i wczesno-historycznych. *Polski Atlas Etnograficzny* opracowany na podstawie metodologii marksistowskiej ma być w odróżnieniu od R ö h r a „Atlas der deutschen Volkskunde“ i Geigera „Atlas der schweizerischen Volkskunde“, nie skartografowaniem przypadkowych zespołów zjawisk kulturowych, lecz ma ujmować zjawiska kultury ludowej w szerokim powiązaniu z materiałami historycznymi i archeologicznymi, a także językowymi. Stąd konieczność uwzględniania już w pierwszym okresie pracy tych wszystkich aspektów. Jeżeli idzie o technikę badawczą może ona postępować dwojakimi drogami: badania jednostek gospodarczych i badania zagadnieniami szczegółowymi. Obie metody muszą być przez etnografów zastosowane równolegle. Przedstawiona przez dr Klimaszewską sieć badań terenowych została przyjęta i przez pracownie etnograficzne Polskiej Akademii Nauk, pierwotnie punkty badawcze, kontrolne miały obejmować punkty oddalone o 20 km, tak np. polecał kwestionariusz z 1952 r., obecnie ustalono, iż punkty badawcze będą oddalone o 30 km, (całość około 560 pkt.). Niektóre z nich w ilości ca 45 punktów pokrywają się z punktami badań stacjonarnych. Pracownicy przed wyruszeniem w teren powinni zaznajomić się z literaturą, odnoszącą się do rolnictwa i hodowli. oraz z materiałami muzealnymi, a także z dorobkiem w zakresie

historii, archeologii i dialektologii, odnoszącym się do tego terenu Polski, na którym etnograf będzie prowadził badania w roku bież. Takie wprowadzenie w problematykę badawczą uważa referent za nieodzowne. Zbierając i opracowując materiał z badań terenowych należy stale pamiętać, by dać wierny obraz dynamiki rozwojowej. Wraz z pierwszymi zeszytami Polskiego Atlasu Etnograficznego, a może i wcześniej, ukaże się prawdopodobnie tom materiałów z badań stacjonarnych, będzie on uzupełnieniem zeszytu Atlasu.

Prof. Henzel podkreślił, że Komitet Organizacyjny Instytutu Kultury Materialnej przy Polskiej Akademii Nauk kładzie szczególny nacisk na prace nad *Polskim Atlasem Etnograficznym*, prace te bowiem przyczynią się do przełomu w etnografii, co w rezultacie może pozwoli na utworzenie samodzielnej komórki etnograficznej przy Polskiej Akademii Nauk.

Dr Prüfferowa podkreśla konieczność wykorzystania bogatych materiałów archiwalnych i proponuje zacieśnienie silniejszego kontaktu z archeologami i historykami, których materiał dotyczący wczesnego średniowiecza może mieć ważne znaczenie dla etnografów.

Prof. Gajek w zakończeniu dyskusji zwraca uwagę na konieczność gruntownego opanowania podstaw systematyki etnografii; na przykładzie pracy węgierskiego etnografa Kovácsa wykazał, jakie trudności napotyka etnograf, chcąc dać np. odpowiedź na temat wartości ekonomicznej (produkcyjnej) poszczególnych narzędzi.

Po wyczerpaniu punktów porządku dziennego dr M. Prüfferowa podsumowała wyniki konferencji, stwierdziła też iż konferencja wniosła wiele cennych uwag do ogólnej dyskusji nad przedmiotem i metodą etnograficznych badań terenowych.

O. G.

SPRAWOZDANIE Z PRAC NAD POLSKIM ATLASEM ETNOGRAFICZNYM ZA OKRES 1947—1953 r.

1. Prace prowadzone przez Polskie Towarzystwo Ludoznawcze

Pierwsze prace nad „*Polskim Atlasem Etnograficznym*” zostały rozpoczęte po XXI Walnym Zgromadzeniu Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego w 1945 r., polegały one na zorganizowaniu sieci korespondentów i przygotowaniu planu prac kartograficznych¹. Dla opracowania podstaw naukowych całej akcji zwołana została specjalna konferencja dla spraw Atlasu w Krakowie w 1947 r.² W związku z tym ukazały się opracowania J. Gajka³ i M. Frankowskiej⁴, oraz została wykonana w Zakładzie

¹ J. Gajek, *Polski Atlas Etnograficzny*. LUD XXXVI. Lublin 1946, str. 408.

² T. Delimat, Wyciąg ze sprawozdania z konferencji naukowej P. T. L. w sprawie „Polskiego Atlasu Etnograficznego”. LUD XXXVII Kraków 1947, str. 476.

³ J. Gajek, *Polski Atlas Etnograficzny*. Annales UMCS Supl. Sectio F Lublin, 1947.

⁴ M. Frankowska, *Problemy Atlasu Etnograficznego*. LUD XXXVIII, 1948, str. 147.

Geografii UMCS w Lublinie pod kierunkiem prof. A. Malickiego mapa stanowiąca podstawę ujęć kartograficznych przy opracowywaniu zasięgów zjawisk etnograficznych.

W tym pierwszym okresie, tj. po konferencji krakowskiej w 1947 r. do 1950 r. poza wymienionymi pracami teoretycznym i programowymi — przystąpiono również do wykonania następujących prac szczegółowych:

1. Zorganizowano sieć korespondentów obejmującą 1417 osób, pracę tę wykonał głównie dr T. Delimat.
2. Została wydrukowana w Poznańskich Zakładach Graficznych im. Kasprzaka pod kierunkiem dr L. Krygowskiej Mapa podstawowa (podkładowa) PAE.
3. Zostały wydane i rozesłane w teren ankiety nr 1 i 2 odnoszące się do roślin dziko rosnących (jadalnych) oraz ankiety nr 3 i 4 na temat roślin leczniczych.
4. Został zebrany materiał, uporządkowany i opracowany w 40% przez mgr J. Optołowicza i mgr J. Jastrzębskiego.
5. Wykonane zostały pierwsze kartogramy zasięgów na podstawie zebranego materiału.
6. Zebrano również materiał opublikowany w opracowaniach etnograficznych; praca studentów Zakładu Etnografii UMCS w Lublinie.
7. Rozpracowany został dla celów PAE materiał zawarty w „*Atlasie Kultury Ludowej*” prof. K. Moszyńskiego.
8. Wykorzystano także materiały zawarte w Archiwum PTL.

Dla celów atlasowych mogą również być użytkowane materiały nagromadzone w Archiwum PTL przez uczestników badań nad przemysłem wiejskim i małomiasteczkowym na terenie woj. lubelskiego i rzeszowskiego, materiał ten bowiem daje obraz przestrzenny rozmieszczenia przemysłu ludowego.

Nakreślony na XXIV W. Z. Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego w Toruniu plan prac, umieszczał prace nad „*Polskim Atlasem Etnograficznym*” w ramach planu sześcioletniego PTL⁵ wskazywał drogi i zakres prac nad P. A. E., środki jednak jakimi rozporządzało Polskie Towarzystwo Ludoznawcze nie pozwoliły na wykonanie nakreślonych zadań. Kontynuowano jednak w dalszym ciągu prace rozpoczęte w Lublinie a mianowicie:

1. Uporządkowany został dział map P. T. L. dla celów Polskiego Atlasu Etnograficznego (na mapę Polski 1:300 000 została naniesiona siatka P. A. E.) przez mgr K. Ewicza.
2. Przeprowadzona została rekonstrukcja sieci korespondentów, (wyeliminowano korespondentów nieistniejących), pracę tę wykonał mgr A. Zwolak.

Bezpośredni związek z pracami nad *Polskim Atlasem Etnograficznym* w tym okresie posiadały prowadzone przez Polskie Towarzystwo Ludo-

⁵ J. Gajek, *Zadania Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego w okresie najbliższego 6-lecia* LUD t. 39 Poznań 1952, str. 606.

znawcze stacjonarne badania terenowe nad hodowlą i rolnictwem przeprowadzone w latach 1952 i 1953⁶.

2. Prace prowadzone przez Instytut Historii Kultury Materialnej P. A. N.

Od 1953 r. prace nad *Polskim Atlasem Etnograficznym* przejęte zostały przez Polską Akademię Nauk, a mianowicie przez Instytut Historii Kultury Materialnej. Zespół Etnograficzny Podkomisji Historii Kultury Materialnej na zebraniu kierowanym przez prof. K. Moszyńskiego w dniu 18. V. 1952 w Nieborowie stwierdził, że „szczegółowy plan P. A. E. został ogłoszony w pracy J. Gajka wydanej w 1947 r. *Annales U. M. C. S.*, proponuje się, utrzymanie zasadniczych postulatów tej pracy z uzupełnieniem i szczególnym naciskiem na zagadnienia sił wytwórczych i klasowej struktury ludności chłopskiej”⁷.

Nad całością prac P. A. E. objął w 1953 r. opiekę naukową Komitet Redakcyjny w skład którego weszli kierownicy Zakładów Etnografii I. H. K. M.: prof. W. Dynowski, prof. J. Gajek, prof. K. Moszyński. Naczelnym redaktorem prac nad *Polskim Atlasem Etnograficznym* został prof. Józef Gajek.

Prace nad *Polskim Atlasem Etnograficznym* w tej fazie miały charakter prac wstępnych organizacyjno-badawczych. Do nich należy:

- wykonanie zleceń Komitetu Redakcyjnego (opracowywanie i zatwierdzanie treści i układu poszczególnych kwestionariuszy);
- opracowanie i zatwierdzenie sieci badań terenowych;
- opieka nad całością badań terenowych i materiałów innego pochodzenia (literatura, muzea, archiwa).

Prace badawcze polegały na przeprowadzeniu badań terenowych przez kwalifikowanych etnografów na podstawie zatwierdzonego kwestionariusza, w oparciu o stałą sieć punktów badawczych P. A. E. Sieć taką osiągnięto w ten sposób, że na mapie Polski 1 : mil. wykreślono kwadraty odpowiadające obszarowi 100 km², przez co uzyskano 332 punktów badawczych, które rozdzielono w następującej ilości między poszczególne ośrodki: Toruń 51 pkt., Poznań 71 pkt., Warszawa 60 pkt., Łódź 30 pkt., Wrocław 30 pkt., Kraków 90 pkt.

Badacze terenowi prowadzili badania przez 30 dni otrzymując w przydziale (przeciętnie) 10 punktów badawczych. Kwestionariusz obowiązujący w czasie badań terenowych w 1953 roku z zakresu hodowli i rolnictwa opracowany został przez prof. K. Zawistowicz-Adamską, K. Moszyńskiego, W. Dynowskiego, J. Gajka; obejmował on zagadnienia:

- Kwestionariusz A — ogólna charakterystyka wsi,
 Kwestionariusz B — wykaz i charakterystyka informatorów,
 Kwestionariusz C — szczegółowy, złożony z następujących punktów:

⁶ O. G. — Sprawozdanie z badań terenowych nad hodowlą i rolnictwem LUD t. 41, *Polska Sztuka Ludowa* z. nr 1 1952, z. nr 4 1953.

⁷ Wnioski Zespołu Etnograficznego Podkomisji Historii Kultury Materialnej postawione na zebraniu 18. V. 1953 w Nieborowie.

I. Radło, II. Socha, III. Pług i plużyca, IV. Orka, V. Brony, VI. Motyki i kopaczki, VII. Rodzaje lnu, VIII. Sierp, IX. Młócka i cepy, X. Koń i wół, XI. Zawołania i odpędzania zwierząt.

W badaniach terenowych prowadzonych w czasie od 15. VII. do 15. XI. 1953 udział wzięli:

- Z Ośrodka Toruńskiego: dr Wanda Brzeska, mgr Witold Domaszewicz, mgr Stefania Kędzior, prof. dr Bożena Stelmachowska, mgr Hubert Wilczewski.
- Z Ośrodka Poznańskiego: mgr Stanisław Błaszczyk, Janina Dydowicz, mgr Adam Glapa, Zenon Jankowski, Teresa Siudowska, mgr Zofia Staszczak, Maria Szenic, Zbigniew Toroński.
- Z Ośrodka Warszawskiego: dr Tadeusz Dziekoński, mgr Władysława Kolago, Jacek Olędzka, Marian Pokropek, Adam Reszke, Zofia Szyfelbejn, oraz studenci Koła Naukowego Etnografów.
- Z Ośrodka Łódzkiego: mgr Jan Dekowski, dr Janina Krajewska, mgr Henryk Świątkowski.
- Z Ośrodka Wrocławskiego: mgr Halina Bittner, mgr Leszek Itman, mgr Bolesław Garyga, mgr Stefan Lysik.
- Z Ośrodka Krakowskiego: mgr Barbara Bazieliach, Zbigniew Biały, Teresa Karwicka, dr Jadwiga Klimaszewska, Stanisław Kowalski, Józef Niźnik, Barbara Olszowy, Anna Zambrzycka.

Materiały z badań terenowych zostały przez poszczególne zakłady przysłane do pracowni Centralnej P. A. E. we Wrocławiu. Na podstawie tych materiałów została sporządzona kartoteka stałej sieci badawczej P. A. E. w układzie sygnaturowym i alfabetycznym, kartoteka informatorów i badaczy terenowych.

Uzupełnione materiały z badań terenowych tzn. zaopatrzone sygnaturą P. A. E., nazwą wsi, gminy, powiatu i nazwiskiem badacza terenowego, zostały rozdzielone na zagadnienia wg kwestionariusza C. Materiał ten został ułożony w/g słupów i pasów i wysłany do poszczególnych Zakładów w dwóch seriach w/g rozdziału tematów dokonanego na posiedzeniu Komisji Etnograficznej w Warszawie w dn. 21—23. X. 1953 r.

Kraków wybrał następujące zagadnienia: orkę, rodzaje lnu, koń, i wół, formy zawołania i odpędzania zwierząt.

Warszawa — radło, sochę, pług i plużyce, bronie.

Wrocław — motyki i kopaczki, sierp, półkosek i kose, formę młocki i cepy.

Wszystkie Zakłady prowadzą dalsze poszukiwania etnograficzne w wydawnictwach opublikowanych i zbiorach archiwalnych, celem uzyskania wglądu w przeszłość kultury ludowej oraz celem ewentualnego opracowania zasięgów etnograficznych w minionych okresach czasu. Materiały te są następnie przesyłane do Pracowni Centralnej P. A. E. we Wrocławiu, która zaopatruje je sygnaturą P. A. E.

W dniu 9. II. 1954 r. odbyła się we Wrocławiu konferencja robocza w której wzięli udział: prof. Józef Gajek, prof. Mieczysław Gładysz, dr Jadwiga Klimaszewska, dr Anna Kutrzeba, mgr Zofia Malewska, prof. Adolf Nasz, mgr Jadwiga Pawłowska, mgr Zofia Staszczak, Zofia Szyfelbejn.

Zofia Staszczakówna

SPRAWOZDANIA Z CZYNNOŚCI I PRAC POLSKIEJ AKADEMII NAUK
Rok I nr 1—2, Warszawa 1953 r.

Powyższe sprawozdania przynoszą ważny materiał na temat organizacji nauki towarzystw naukowych, a mianowicie m. in. zapowiedź utworzenia Instytutu Historii Kultury Materialnej w 1953 r. (str. 110) oraz ramowy plan prac zatwierdzonych przez PAN (str. 119). Do interesujących nas bezpośrednio spraw należy przydzielenie prac z zakresu etnografii ówczesnemu Komitetowi Historii Kultury Materialnej i Historii Sztuki, oraz zatwierdzenie w ramach działalności tego Komitetu następujących prac:

1. badań terenowych nad rolnictwem i hodowlą oraz budownictwem,
2. indeksowania czasopism i dzieł etnograficznych,
3. badań terenowych dla sporządzenia monografii regionalnych; wymienione prace były rozpoczęte w ramach sześcioletniego planu naukowego PTL w 1952 i 1953 r. subwencjonowane przez PAN.

W części omawiającej organizację Towarzystw naukowych (str. 126-8) czytamy: „Powstanie Polskiej Akademii Nauk stawia jednak statutowo określone cele i środki działania większości towarzystw naukowych w kolizji z obecną organizacją nauki polskiej. Fakt ten narzuca konieczność zasadniczej rewizji podstaw prawnych i organizacyjnych istnienia towarzystw naukowych“... a dalej... „Wydaje się rzeczą słuszną, by towarzystwa zmieniły swój elitarny i zamknięty charakter, by stały się organizacjami otwartymi, spełniającymi na swych terenach działania ważne, społeczne funkcje dydaktyczno-wychowawcze w zakresie popularyzacji wiedzy w ramach swoich specjalności. Pełnienie tych zadań wymaga w większości istniejących towarzystw zasadniczego przelomu ideologicznego“. W dalszych uwagach na temat konieczności scalenia niektórych towarzystw czytamy iż: nie odnosi się to do Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, którego odrębne istnienie wydaje się celowe“ (str. 128).

O. G.

„KWARTALNIK INSTYTUTU HISTORII KULTURY MATERIALNEJ“
Rok I, Nr 1—2, Warszawa 1953¹

W dziale Kroniki naukowej Kwartalnika zamieszczone jest sprawozdanie z działalności Podkomitetu Historii Kultury Materialnej i Komisji Organizacyjnej Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN za 1953 r. W części przynoszącej wiadomości z zakresu etnografii czytamy:

„a) W dniu 30. I. 53 r. odbyła się w Warszawie konferencja Podkomitetu I. H. K. M., na której na wniosek władz Akademii powołano do życia Komisję Etnograficzną. Komisja ta jest wewnętrzną Komisją przy KO IHKM, opiniuje, planuje i koordynuje wszelkie prace badawcze w zakresie etnografii. Najbliższym zadaniem naukowym Komisji Etnograficznej jest

¹ Szczegółową recenzję „Kwartalnika IHKM“ zamieści Redakcja w nast. tomie „Ludu“.

zorganizowanie badań dla opracowania *Polskiego Atlasu Etnograficznego*², zainicjowanego przez PTL. Komisja Etnograficzna ukonstytuowała się w następującym składzie: przewodniczący prof. dr K. Moszyński, z-ca przewodniczącego i stały delegat do KO IHKM prof. dr W. Dynowski, z-ca przewodniczącego i kierownik prac nad Polskim Atlasem Etnograficznym prof. dr J. Gajek. Do Komisji nadto wchodzi: prof. dr K. Dobrowolski, prof. dr E. Frankowski, prof. dr A. Nasz i prof. dr K. Zawistowicz-Adamska.

b) Komisja odbyła kilka posiedzeń (24. II, 27 i 28. IV., 17. V. 1953 r.). Przedyskutowano na nich plan prac etnograficznych na r. 1953, plan perspektywiczny na najbliższe lata, ustalono kwestionariusz dla badań terenowych w roku 1953 i przygotowano siatkę punktów w których będą prowadzone badania terenowe“.

Kwartalnik donosi też o powołaniu Instytutu Historii Kultury Materialnej w dniu 19 listopada 1953 r. i jego strukturze. Dla etnografii — do czasu powstania odrębnego Instytutu Etnografii — powołano dział IV, Instytutu Historii Kultury Materialnej, który będzie prowadził „badania nad kulturą ludową. Pozwoli to podnieść etnografię na wyższy poziom metodologiczny, a w miejsce dotychczas rozpowszechnionego w Polsce materiałoznawstwa i deskrypcji niektórych dziedzin ludowej twórczości zdobniczej (budownictwo, strój) pozwoli wprowadzić również planowe i wszechstronne badania nad wiejskimi narzędziami produkcji i węzłowymi problemami techniki ludowej w ścisłym powiązaniu z historią wsi i przemianami ekonomiczno-społecznymi, jakie przechodzi wieś w Polsce Ludowej“.

O. G.

W SPRAWIE KSIĘGI JUBILEUSZOWEJ KU CZCI OSKARA KOLBERGA

Zgodnie z uchwałą XXVIII Walnego Zgromadzenia Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego we Wrocławiu oraz zgodnie z dyskusjami prowadzonymi na terenie Towarzystwa — XLII tom „Ludu“ (za 1955 r.) ma być poświęcony głównie tematyce kolbergowskiej (zamiast księgi jubileuszowej).

W związku z tym Redakcja „Ludu“ zwraca się do wszystkich etnografów polskich z prośbą o zgłaszanie i przygotowanie rozpraw, artykułów lub materiałów związanych bezpośrednio lub pośrednio z postacią Oskara Kolberga lub jego działalnością, względnie epoką, w której żył i działał. Mogłyby tu wejść artykuły biograficzne, metodyczne, z historii etnografii polskiej itp. Przykładowo wymieniamy kilka tematów.

„Metoda pracy terenowej O. Kolberga“.

„Metoda zapisu tekstów ludowych lub terminów gwarowych O. Kolberga. Wartość tych zapisów dla językoznawstwa“.

„Technika zapisu melodii ludowych“.

„Stanowisko O. Kolberga wobec problemów społecznych (uwłaszczenie)“.

² W sprawie programu prac w zakresie etnografii patrz również: „Sprawozdania z czynności i prac PAN“, Rok II, Nr 3—4, Warszawa 1953, str. 155.

„Ze studiów nad tekami Kolberga“.

„Wpływ O. Kolberga na następne pokolenie etnografów“.

„Romantyczna i pozytywistyczna postawa społeczeństwa wobec kultury ludowej“.

„Z historii terminów: ludowość, ludoznawstwo, etnografia, folklor“.

„Prace lub rozprawy będące wynikiem współczesnych badań terenowych, wykazujące na tle prac O. Kolberga zjawisko ewolucji stosunków kulturalnych na wsi polskiej“.

Powyższy wykaz tematów nie jest rzecz prosta obowiązujący ani pełny. stanowi ledwie szkic tej tematyki, która poza przyczynkami biograficznymi powinna wejść do 42 tomu „Ludu“.

Zwracając się tym pismem do wszystkich etnografów Redakcja ma nadzieję, że znajdzie ono żywy oddźwięk — tom zaś XLII „Ludu“ wypełni tę lukę, jaka istnieje w zakresie opracowań biograficznych, związanych z centralną postacią etnografii polskiej (1814—1890) ubiegłego wieku, jaką był Oskar Kolberg. Obok projektowanego tomu „Ludu“, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze przygotowuje obecnie do druku korespondencję O. Kolberga w ramach „Prac i Materiałów Etnograficznych“; Towarzystwo posiada w Archiwum teki Kolberga, które zostały oddane w depozyt przez Polską Akademię Nauk i z których można koszystać na miejscu.

Poznań, dnia 15 września 1953 r.

Za Komitet Redakcyjny:

sekretarz generalny

• A. Nasz

prezes

J. Gajek

Резюме

ВРУБЛЕВСКИ ТАДЕУШ

СОВЕТСКАЯ ЭТНОГРАФИЯ И ПРОБЛЕМА ЭТНОГЕНЕЗА В ОСВЕЩЕНИИ ТРУДА И. В. СТАЛИНА ПО ЯЗЫКОВЕ- ДЕНИЮ

(Краткое изложение).

Принципиальную базу исследования этногенетических проблем составляет для этнографии учение И. В. Сталина об историческом характере и смешанном происхождении народов. Статья И. В. Сталина опубликованная в 1950 г. в „Правде“ критически оценивает т. наз. новую науку о языке — И. Н. Марра. Статья эта совершила великое дело не только в советской лингвистике, но также и в исторических науках. Сокрушающая критика и следующая за ней ликвидация т. наз. марризма в работах прежде всего лингвистических и в работах по другим родственным дисциплинам указывает необходимость определения соответственного научного метода в дальнейших исследованиях и научных трудах. Проявлением этой необходимости в участке исследования проблем этногенеза, является общий съезд советских учёных интересующихся этим проблемом. Среди многочисленных докладов обращает на себя внимание идеологический реферат С. А. Токарева и Н. Н. Чебоксарова на тему этнографического метода исследования проблем этногенеза. Находящиеся в труде И. В. Сталина подтверждения насчёт марксизма в языковедении что развитие языка имеет свои этапы: от языков рода к языкам племени, от языков племени к языкам народным, от языков народных к языкам нации, авторы доклада изъясняют следующим образом: „Язык возни-